11 3 24

IV 615.0

HET
JAVAANSCH RECEPTENBOEK
AFKOMSTIG VAN
SOERAKARTA

BEVATTENDE 797 RECEPTEN, VOOR GENEZING VAN ZIEKTEN VAN DEN VOLWASSEN MENSCH, HET KIND, HET VIERVOETIG DIER, DEN VOGEL EN HET HOEN, MET VERMELDING TEVENS VAN DE MEEST BEKENDE JAVAANSCHE VERGIFTEN, GEHEIME MIDDELEN EN VAN DE LATIJNSCHE NAMEN DER IN DIT BOEK VERMELDE PLANTEN

VERTAALD DOOR
H. A. VAN HIEN

MET MEDEWERKING VAN VELE INLANDSCHE HOOFDEN TE SOERAKARTA EN TE DJOKDJAKARTA

DRUK EN UITGAVE BOEKHANDEL VISSER & Co., WELTEVREDEN

BOEKERIJ VAN HET KOLONIAAL INSTITUUT

BU
Z
39

85A
213
FSB

11 3 24

IV 615.0

HET JAVAANSCH RECEPTENBOEK

AFKOMSTIG VAN

SOERAKARTA

BEVATTENDE 797 RECEPTEN, VOOR GENEZING VAN ZIEKTEN VAN DEN VOLWASSEN MENSCH, HET KIND, HET VIERVOETIG DIER, DEN VOGEL EN HET HOEN, MET VERMELDING TEVENS VAN DE MEEST BEKENDE JAVAANSCHE VERGIFTEN, GEHEIME MIDDELEN EN VAN DE LATIJNSCHE NAMEN DER IN DIT BOEK VERMELDE PLANTEN

VERTAALD DOOR

H. A. VAN HIEN

MET MEDEWERKING VAN VELE INLANDSCHE HOOFDEN TE SOERAKARTA EN TE DJOKDJAKARTA

DRUK EN UITGAVE BOEKHANDEL VISSER & Co., WELTEVREDEN

BOEKERIJ VAN HET KOLONIAAL INSTITUUT.

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT
2318 861 2

BIBLIOTHEEK FSS
F.A.F.C. Wentgebouw
Sorbonnelaan 16
3584 CA UTRECHT

INHOUD

Bladz.

Register . . . . . 5— 11
Inleiding . . . . . 13— 24

1 Alphabetische lijst van de meest voorkomende zoogenaamde ziekten van het Land en de recepten voor de bereiding van Inlandsche medicijnen voor den volwassen mensch . . . . . 25— 91
De toepassing der recepten en de gewichten en maten van Inlandsche medicijnen . . . . 27— 29
De recepten . . . . . 30— 91

2 Alphabetische lijst van de meest voorkomende zoogenaamde ziekten van het Land en de recepten voor de bereiding van Inlandsche medicijnen voor het kind . . . . . 93—114
De toepassing van de recepten voor het kind. 94
De recepten. . . . . 94—114

3 Alphabetische lijst van de meest voorkomende zoogenaamde ziekten van het Land en de recepten voor de bereiding van Inlandsche medicijnen voor het viervoetig dier . . . . . 115—137
De toepassing van de recepten voor het viervoetig dier 117
De recepten. . . . . 117—137

4 Alphabetische lijst van de meest voorkomende zoogenaamde ziekten van het Land en de recepten voor de bereiding van Inlandsche medicijnen voor den vogel en het hoen . . . . . 139—146
De toepassing van de recepten voor den vogel en het hoen. 141
De recepten. . . . . 141—146

5 Alphabetische lijst van de meest bekende vergiftige Javaansche planten en nadeelige middelen voor den mensch of het dier of voor beiden . . . 147—164
De verschijnselen en het verloop van ziekten veroorzaakt door vergiftige planten en nadeelige middelen 149
De vergiftige planten en nadeelige middelen . 149—164

6 Alphabetische lijst van de geheime Javaansche middelen, die het meest gebruikt worden . . 165—180
Hetgeen tot de geheime middelen behoort . 167
De geheime middelen . . . . . 167—180

7 Alphabetische lijst van de in dit boek voorkomende Javaansche planten en hun Latijnsche namen, voor zoover die bekend zijn . . . . . 181—196
De moeilijkheden ondervonden bij het onderzoek *naar de namen* der planten 183
Woordenlijst. . . . . 184—196

REGISTER.

1

Aambeien. Binnen— 1/1
Aambeien. Buiten— 1/2
Asthma 1/3
Beenaderversterf 1/4
Been- of armbreuk 1/5
Beenzwakte 1/6
Beet van giftige slangen. . . 1/7
Benauwd van adem 1/8
Beri-beri. 1/9
Beten van schorpioen, duizendpoot of andere schadelijke kleine beesten 1/10
Beten van dolle menschen of apen 1/11
Bevalling 1/12
Bewusteloosheid 1/13
Bezeten door een geest . . . 1/14
Binnenkoorts. Langdurige— . 1/15
Blaassteen 1/16
Blaasaandoeningen 1/17
Blaren onder de voeten . . . 1/18
Bloedspuwing 1/19
Bloeden bij verwondingen . . 1/20
Bloedstorting na bevalling . . 1/21
Bloedzweren 1/22
Braken 1/23
Buikziekte. Dunne ontlasting met persing en pijn . . . 1/24
Buikziekte. Bloedontlasting met persing en pijn 1/25
Buikziekte. Voortdurende hardlijvigheid 1/26
Buikziekte. Voortdurende last van winden en opgezette buik. 1/27
Buikziekte. Roeringen in den buik met wee gevoel . . . 1/28
Buikziekte bij vrouwen, veroorzaakt door ophooping van bloed en onvoldoende maandstonden 1/29
Buikziekte. Chronische dysentery 1/30
Buikziekte. Buikloop . . . 1/31
Buikziekte. Krampachtige pijnen in den buik 1/32
Buikziekte. Ontlasting van bloed en slijm 1/33
Buikziekte. Ontlasting van slijm. 1/34
Buikreiniging na bevalling . . 1/35
Cholera. Aziatische— . . . 1/36
Dolle hondsbeet 1/37
Doofheid of hardhoorigheid. . 1/38
Dorstigheid. Voortdurende— . 1/39
Druiper (Syphilis). 1/40
Duizeligheid. Voortdurend last van —. 1/41
Eetlust. Gebrek aan— . . . 1/42
Eksteroogen 1/43
Ettergezwel 1/44
Flauwvallen. 1/45
Fijt. Nagelziekte 1/46
Galziekte of galvlekken . . . 1/47
Gedachten 1/48
Griep of Influenza 1/49
Gevoelige voeten 1/50
Gewrichtsverlamming . . . 1/51
Haargroeimiddel 1/52
Haarkleurmiddel 1/53
Haarroos 1/54
Haarziekte. Uitvallen van het haar. 1/55
Hangklooten 1/56
Hartkloppingen 1/57
Hartvervetting 1/58
Hartziekte 1/59
Heeschheid 1/60
Hersenziekte of krankzinnigheid 1/61
Hielspleten 1/62
Hikziekte 1/63
Hoesten 1/64

Hoofduitslag 1/65
Hoofdpijn 1/66
Hongerkuur. 1/67
Huiduitslag. *Panoe* 1/68
Huiduitslag. *Kadas* 1/69
Huiduitslag. Kwaadaardige en jeukerige —. 1/70
Huiduitslag. Heete —. . . . 1/71
Huidvlekken 1/72
Huidvervelling. 1/73

Jeuk over het geheele lichaam. 1/74
Jicht 1/75

Kanker 1/76
Keelontsteking. 1/77
Kiespijn 1/78
Klierziekte 1/79
Kneuzing door een val . . . 1/80
Kneuzing van den penis . . 1/81
Koorts. Gewone — 1/82
Koorts. Koude of tusschenpoozende — 1/83
Koorts. Langdurige binnenkoorts. 1/84
Koorts in het hoofd of ijlende koorts. 1/85
Koudvuur in eene wond. . . 1/86
Kraamweeën 1/87
Kraamzuivering 1/88

Lendenpijn 1/89
Lepra. 1/90
Leverziekte. 1/91
Lippenziekte. Gescheurde lippen. 1/92
Longtering 1/93
Longziekte 1/94
Lusteloosheid 1/95

Maagziekte. 1/96
Maagdelijke pijnen in de wittebroodsdagen 1/97
Maandstonden. Het wegblijven der —. 1/98
Maandstonden. Het te veel vloeien der — 1/99
Malaria 1/100
Miskraam 1/101
Misselijkheid 1/102
Moedeloosheid. 1/103
Muskietensteken 1/104
Muizenverdelging bij epidemische ziekten. 1/105

Nageboorte. Moeilijke verlossing van de — 1/106
Negenoog 1/107
Neusbeenontsteking 1/108
Niersteen 1/109
Nierziekte. Vervuiling der nieren 1/110
Nierziekte. Het niet kunnen tegenhouden van de urine. . 1/111

Ongeneeslijke ziekte. . . . 1/112
Onvermogen bij de vrouw. . 1/113
Onvermogen bij den man . . 1/114
Onzuiver bloed. Jeuk door — . 1/115
Oogziekte. Grijze star. . . . 1/116
Oogziekte. Brand in de oogen. 1/117
Oogziekte. Ontsteking der oogen 1/118
Oogziekte bij vrouwen, veroorzaakt door gebrekkige kraamzuivering. 1/119
Oorziekte 1/120
Oorpijn 1/121
Oorsuizingen 1/122
Opgezwollen beenen. . . . 1/123
Opgezwollen borsten, niet veroorzaakt door te veel zog . 1/124
Opgezwollen geslachtsdeelen, veroorzaakt door syphilis . 1/125
Opgezwollen lichaam . . . 1/126
Opzwellingen, veroorzaakt door een val of door andere oorzaken. 1/127
Overmoed bij jeugdigen. . . 1/128

Pest 1/129
Pokken 1/130
Puisten 1/131

Pijnlijk gevoel door het geheele lichaam, zonder bekende oorzaak 1/132
Pijnstillend middel 1/133

Rheumatiek. 1/134
Rimpels in het gelaat . . . 1/135
Ringworm 1/136
Rattenverdelging bij epidemische ziekten. 1/137
Ruggegraatspijn, veroorzaakt door overdadige bijslaap. . 1/138
Ruggegraatspijn, veroorzaakt door vermoeienis of het optillen van een zwaar voorwerp 1/139

Schurft. Schilferachtige — . . 1/140
Schurft. Kwaadaardige groote witte builen. 1/141
Schijndood. 1/142
Scheuren van het vel van handen en voeten 1/143
Slaapmiddel 1/144
Slaap in armen of beenen . . 1/145
Slapeloosheid 1/146
Spenen van een kind. . . . 1/147
Sproeten. 1/148
Spruw 1/149
Spijsvertering. Gestoorde—. . 1/150
Steken van giftige visschen . 1/151
Steken van bijen, wespen en dergelijke dieren 1/152
Steenpuisten 1/153
Suikerziekte. 1/154
Syphilisgezwellen. 1/155
Syphilis bij de vrouw . . . 1/156
Syphilisuitslag op de geslachtsdeelen. 1/157

Tering 1/158
Typhus 1/159
Traanoogen 1/160

Urineloozing. Moeilijk wateren, niet veroorzaakt door steen in de blaas 1/161
Vallende ziekte 1/162
Vlekkenlepra 1/163
Vliegen- en muskietenverdelging bij epidemische ziekten. 1/164
Vergiftiging zonder bekende oorzaak 1/165
Vergiftiging door Strychnine of ander Europeesche vergift . 1/166
Vergiftiging door plantaardig vergift 1/167
Verkoudheid 1/168
Verlamming der beenen. . . 1/169
Vermagering van het lichaam, zonder bekende oorzaak . . 1/170
Vermoeidheid. Spoedig vermoeid worden 1/171
Vermoeidheid. Spoedig buiten adem raken 1/172
Verouderde wonden en zweren. 1/173
Vuil in de oogen krijgen . . 1/174
Vervelling tusschen de teenen. 1/175
Verstopping. Tijdelijke — . . 1/176
Verzwikking 1/177

Waterzuchtziekte 1/178
Witte vloed 1/179
Wonden veroorzaakt door wapens 1/180
Wonden. Etterende — 1/181
Wonden. Kwaadaardige en droge — 1/182
Wonden, ontstaan door kwaad bloed 1/183
Wonden, ontstaan door branden. 1/184
Wonden van stukgeloopen voeten 1/185
Wonden. Versche en bloedende- 1/186
Wormen. 1/187
Wratten. 1/188

Zaadbederf bij de vrouw . . 1/189
Zaadgebrek bij den man . . 1/190
Zenuwhoofdpijn 1/191
Zenuwziekte 1/192
Zitten met gekruiste of overelkander geslagen beenen . 1/193

Zogvermindering 1/194
Zogbederf bij kraamvrouwen . 1/195
Zoggebrek na bevalling . . . 1/196
Zogopdroging 1/197
Zonnestralen als geneesmiddel. 1/198
Zwaarlijvigheid 1/199
Zwakte na bevalling of ziekte, zonder bekende oorzaak . . 1/200
Zwangerschap na de vijfde maand 1/201
Zwanger langer dan negen maanden 1/202
Zweet. Sterk ruikend — . . . 1/203
Zweetvoeten 1/204
Zweren aan het tandvleesch en loszitten van tanden of kiezen. 1/205

2

Aambeien 2/1
Beslagen tong of mond . . . 2/2
Borstziekte 2/3
Braken zonder ophouden . . 2/4
Buikziekte, gepaard met buikloop, braken en buikpijn . . 2/5
Buikziekte. Persloop of roode loop 2/6
Buikziekte. Buikloop 2/7
Buikziekte. Opzetten van den buik 2/8
Buikziekte. Ontlasting van slijm. 2/9
Buikziekte. Bedorven reuk der ontlasting 2/10
Gebrek aan eetlust 2/11
Hardlijvigheid 2/12
Hoesten 2/13
Inenting. 2/14
Kinkhoest 2/15
Koorts 2/16
Koorts na inenting 2/17
Koorts. Binnen —. 2/18
Lepra 2/19
Maden 2/20
Navelziekte. 2/21
Nierziekte 2/22
Oorziekte 2/23
Pissen. Moeilijke loozing . . 2/24
Roodvonk 2/25
Schrikachtigheid 2/26
Slijmziekte 2/27
Spruw. Buiten — 2/28
Spruw. Binnen — 2/29
Spruw in den mond 2/30
Spruw. Bloedende — in de darmen 2/31
Stuipen 2/32
Temperatuursverhooging van de urine van het kind. . . . 2/33
Uitslag in het gelaat en op het hoofd 2/34
Uitslag, rood en jeukerig, zoogenaamde „*Roode hond*“ . . 2/35
Uitslag op het lichaam, genaamd „*Sarap*“ 2/36
Uitslag, prikkelende, genaamd „*Antoe rawa*“ 2/37
Verkouden 2/38
Verlamming der spieren. . . 2/39
Vermageren na inenten . . . 2/40
Verzwikking 2/41
Wormen. 2/42

3

Afgereden 3/1
Asthma bij huisdieren . . . 3/2
Beenopzwelling 3/3
Buikpijn. 3/4
Buikziekte gepaard met persen en pijn 3/5
Dikke hangende buik. . . . 3/6

Doorgereden rug 3/7
Droes. 3/8
Eetlust. Te groote —. . . . 3/9
Eetlust. Gebrek aan — . . . 3/10
Haarbehandeling. Om het glad en glanzig te maken . . . 3/11
Haarbehandeling. Om lange haren te doen uitvallen . . . 3/12
Haarziekte. Behandeling van dood haar. 3/13
Hardbekkig. 3/14
Hoefscheuren 3/15
Hoeven. Behandeling van dunne— 3/16
Hoeven. Behandeling van weeke— 3/17
Hoeven. Behandeling van platte— 3/18
Hoesten. Niet van droes . . 3/19
Huiduitslag genaamd „*Selokarang*“ 3/20
Jeuk in den bek 3/21
Jeuk op het lichaam 3/22
Jonge paarden. Behandeling van het lichaam van — . . 3/23
Jonge paarden. Behandeling van het haar van — . . . 3/24
Klieren 3/25
Kortademigheid 3/26
Kruinharen. Behandeling van— 3/27
Leelijk uiterlijk na ziekte . . 3/28
Liggen 3/29
Loomheid 3/30
Maden 3/31
Magere paarden. Behandeling van — 3/32
Manen. Behandeling van de — 3/33
Mergbeenziekte 3/34
Opzetting tusschen de voorste pooten of onder den buik, ter grootte van een vuist. . . 3/35
Opzwellen van de mannelijkheid. 3/36
Oogziekte. Opzwellen der oogen. 3/37
Oogziekte. Ontsteking der oogen. 3/38
Oogziekte. Roode oogen door warmte 3/39
Pisloozing. Moeilijke — . . 3/40
Pisloozing met bloed . . . 3/41
Pijnlijk gevoel bij aanraking van het lichaam 3/42
Rotstraal 3/43
Rugpijn 3/44
Schurft 3/45
Slaperigheid 3/46
Spierverlamming 3/47
Spruw op de tong 3/48
Staart. Behandeling van den —. 3/49
Struikelen 3/50
Tanden verwisselen 3/51
Teekens. 3/52
Tongverlamming 3/53
Uitslag op het lichaam . . . 3/54
Uitsteken en slap hangen van de mannelijkheid 3/55
Verkoudheid 3/56
Vermageren zonder bekende oorzaak 3/57
Vermoeidheid. Spoedige — . 3/58
Voedsel voor het paard. . . 3/59
Voedsel voor het paard. . . 3/60
Verwondingen in den bek . . 3/61
Verzwikking 3/62
Watervrees. 3/63
Wormen. 3/64
Zwakte 3/65
Zweren in den bek 3/66

4

Bleek gelaat ten gevolge van zwakte 4/1
Broedsheid van kippen . . . 4/2

Gebrek aan eetlust 4/3
Gebroken poot. 4/4

Hardlijvigheid 4/5

Kippencholera 4/6
Koeren. Verbetering van het — 4/7
Koeren. Verkrijgen van een lief geluid. 4/8
Koeren. Verkrijgen van een mooi geluid 4/9
Koeren. Verkrijgen van een zwaar geluid 4/10
Koeren. Verbeteren van een slecht geluid 4/11
Koeren. Weder te doen koeren, na daarmede opgehouden te hebben 4/12
Koeren. Bang om te — . . . 4/13
Koorts 4/14

Loomheid 4/15

Mager lichaam 4/16

Nestbouw 4/17

Oogziekte 4/18

Schuwheid 4/19

Treuren en ophouden met koeren 4/20

Uitvallen van vleugelvederen . 4/21
Uitvallen van lijfvederen . . 4/22
Uitvallen van staartvederen . 4/23

Vergiftiging. 4/24
Verkoudheid 4/25
Vervellen der pooten. . . . 4/26
Voedsel voor kippen en hoenders 4/27

Zitten. Kippen, die dikwijls — 4/28
Zitten. Berkoetoets, die dikwijls- 4/29

5

Arèn. Vruchten van—, genaamd Kolang Kaling 5/1

Bangkoewang 5/2

Beleketebek. 5/3
Blimbing woeloe. Akar— . . 5/4

Dewi-dewi 5/5
Djamoer koeda 5/6
Djarak djawa. Daoen— . . . 5/7
Djenoe. Akar — 5/8
Djingkat. Daoen — 5/9
Djoehar. Babakan — 5/10
Djolawe. Boewah — 5/11
Doejong. Boewah — 5/12

Gadoeng. 5/13
Gloegoet pring Apoes . . . 5/14
Gonso gamelan 5/15

Haren van mensch, tijger of kat 5/16

Indol-indol 5/17
Ingas. Babakan— 5/18

Kadjembang 5/19
Kates. Getah — 5/20
Katimaha Tangkalak. Boewah — 5/21
Keboeng. 5/22
Kedawoeng. Akar — 5/23
Kedji beling of bling. Akar— . 5/24
Kelampes. Doerinja — . . . 5/25
Kelor. Babakan — 5/26
Kemadoeh. Daoen — 5/27
Kenanga. Babakan —. . . . 5/28
Kendajakan. Akar — 5/29
Kepoetjoek 5/30
Ketjoeboeng 5/31
Ketopo. Poetjoek — 5/32
Kodok bangkong. 5/33
Koro hoetan of Koro Bangkoewang 5/34
Kratok. Katjang — 5/35
Krai. Daoen— 5/36

Lajoen 5/37
Legen. Badeg Aren— . . . 5/38
Legoendi 5/39

Madjakan. Boewah — . . . 5/40
Mimang. 5/41
Mindi, daoen — 5/42

Nginging 5/43
Noena. Daoen — 5/44

Oerip of Hoerip. Babakan — . 5/45
Papasan. Boewah — 5/46
Pisang ambon 5/47
Pitjoeng. Daoen — 5/48
Poeroet of Boeloe angka . . 5/49
Poetjoeng. Boewah — . . . 5/50
Proengo of Gansa 5/51

Ragi 5/52
Rawe matjan en Rawe kerbo . 5/53

Saga telik 5/54
Sente. Daoen — 5/55
Singa welang 5/56
Simbar mendjangan of Kadaka mendjangan 5/57
Soengsang. Dangkel — . . . 5/58
Sombo keling. Boewah— . . 5/59
Srikaja of Sirikaja. 5/60

Tawi. 5/61
Telimoehan. Akar— 5/62
Tjeloempring bamboe Apoes . 5/63
Tjepaga. Boewah — 5/64
Tjerme. Dangkel— 5/65
Tobo tobo 5/66
Toendjoeng. Akar — 5/67

Wali kambing 5/68
Waloh. Daoen— 5/69
Wi of Wi alas. 5/70
Wit siwalan. 5/71

6

Aphrodisiacum. 6/1

Batok krambil mata sidji . . 6/2
Bedak Kenanga 6/3
Bedak koelit telor. 6/4
Bevallen. Om zonder pijn te — 6/5

Daboes 6/6
Djamboe bidji of Djamboe kloetoek. Akar — 6/7
Djasmani Awer awar. . . . 6/8

Djiboet 6/9
Djimat of Talisman 6/10
Doepa koelit boewah Doekoe. 6/11
Door den duivel bezeten . . 6/12

Goena goena 6/13

Kahoel 6/14
Kethower 6/15
Ketjoeboeng mata delima . . 6/16
Koel boentet 6/17
Koranspreuken. 6/18

"Ladja. Boewah — 6/19
"Lepi of Lepeh 6/20
Lerak. Boewah— 6/21

Madja doeri. Daoen— . . . 6/22
Midosari 6/23
Minjak bermanis 6/24
Minjak Saleina. 6/25

Nangkahan. Daoen— 6/26
Nasar of Jettatoera 6/27

Oeler sawah. Gemoeknja— . . 6/28

Pamor 6/29
Patikan 6/30
Pelet. 6/31
Pranadjiwa. 6/32

Ragi 6/33
Rangrang merah. Semoet— . 6/34

Sente. Ketela — 6/35
Sepata 6/36
Srigading 6/37
Setangi (Istangi). Doepa— . 6/38

Tangkoer 6/39
Telekim orang. 6/40
Teleng biroe of Menteleng biroe 6/41
Terong andjing 6/42
Tjekker batok 6/43
Tjekker koekoe 6/44
Tjerme. Babakan — 6/45

INLEIDING

1

Gedurende mijn diensttijd bij het Boschwezen, die in 1874 een aanvang nam, leerde ik in Oost-, Midden- en West-Java de eigenschappen kennen van ruim 700 soorten van goed timmerhout opleverende boomen.

Het spreekt van zelf, dat bij deze studie mijn aandacht ook gevestigd werd op nuttige heesterachtige planten. Zoo merkte ik op, dat bij het rooien van terreinen voor beplanting met Djati — of uitheemsche boomen, de werklieden daarbij planten lieten staan. Toen ik de reden daarvan vroeg, verzochten zij mij, die planten, zijnde geneeskrachtige, ten behoeve van de bevolking te sparen, welk verzoek ik gaarne toestond

Van af dien dag noteerde ik de namen en eigenschappen van deze planten, voor welke ziekte zij gebruikt worden en de hoeveelheid, die tot het bereiden van medicijnen noodig is.

Toen de arbeiders zagen, dat ik in een en ander belang stelde, wezen zij mij ook de vergiftige en schadelijke planten aan, waarbij zij onderscheid maakten tusschen nadeelige planten voor den mensch, het dier en voor beiden, daar sommige vergiftige planten voor den mensch, zonder schade door viervoetige dieren gegeten worden, en zij die planten als geneesmiddel opzoeken.

Toen ik van een en ander eene speciale studie wenschte te maken en de genoteerde boomen en planten te boek wilde stellen, deed mij het gemis van de Latijnsche namen van de planten als eene onmisbare behoefte kennen, daar één plant soms onder meerdere Inlandsche namen bekend is.

Eerst in 1888 verscheen het eerste Indisch plantkundig woordenboek voor huishoudelijk gebruik, samengesteld door G. J Filet.

Ik nam later een proef met het levensgroot fotografeeren der bladeren. Toen ik eenige ontwikkeld en afgedrukt had, kon ik tusschen vele bladeren geen onderscheid maken, daar de lichte- of donker groene kleur der bladeren er aan ontbraken en daar vele bladeren op elkaar gelijken, mislukte de fotografische proef geheel.

Het eenige middel zou zijn de bladeren te kleuren, doch een en ander vereischte zooveel tijd en moeite, dat ik tot mijn spijt ervan moest afzien. Ook bedacht ik, dat de

uitgave van een dergelijk manuscript, indien het mij gelukte van mijne studies er een samen te stellen, zooveel zou kosten, dat het onverkoopbaar zou zijn. Zelfs het gewoon drukken was zoo hoog in prijs, dat ik voorloopig van een en ander zou moeten afzien.

***

Bij verplaatsing naar een door Europeanen bewoonde stad, trok het mijn aandacht, dat zieke Europeanen dikwijls genezen werden door *Doekoen's* met medicijnen, samengesteld uit Javaansche planten, terwijl zij voor hun ziekte te vergeefs onder behandeling waren geweest van Europeesche geneesheeren. Vooral was dit het geval bij buikziekte en andere, zoogenaamde ziekten van het Land. Ik heb zelfs gevallen gezien van genezing binnen korten tijd van zieken, door een geneesheer opgegeven.

Hoe is dat mogelijk? Zijn onze geneesheeren dan zoo dom? Neen! Wij hebben tegenwoordig zelfs zeer kundige doktoren, doch hoe knap ook, zij zijn gebonden *die* geneesmiddelen voor te schrijven, die de Europeesche apotheek oplevert of in de geneeskunde bekend zijn; enkele oudgastgeneesheeren, die een studie van de Lands ziekten hebben gemaakt, geven weleens den raad om Inlandsche geneesmiddelen te gebruiken, doch dit blijft slechts een raad, voorschrijven kunnen zij die niet, daar de Europeesche apotheek geen Inlandsche medicijnen verstrekt.

Een en ander was voor mij een spoorslag om mijne verzamelde gegevens zooveel mogelijk aan te vullen. Ik had te Soerakarta en te Djokdjakarta de zeer gewaardeerde hulp van vele Inlandsche hoofden en goed bekend staande *Boetjanga's* en *Doekoen's* om mij vertrouwd te maken met een door mij gekocht Javaansch receptenboek. Zij wisten mij echter het zuivere gewicht der toe te dienen middelen niet op te geven, wel letten zij, zooals zij zeiden, bij het bereiden van Inlandsche medicijnen op den leeftijd der kinderen, toch blijft wat betreft het gewicht steeds, zooals zij zich uitdrukken *„kira-kira"* of ongeveer. Alleen bij het gebruik van droge kruiden worden deze afgewogen met oude munten, zooals real, soekoe, doewit enz.

Toen ik eens bij een *Doekoen* het gewicht van voor het maken van medicijn reeds afgepaste natte bladeren wenschte te bepalen, lachte zij mij uit; er lag in dien lach iets, als of zij mij te kennen wilde geven „hoe kunt ge natte bladeren wegen".

Bij het gebruik van natte bladeren is het te doen om het sap, terwijl het eene blad meer sap heeft dan het andere. Zelfs van het goed stampen of wrijven en uitpersen zal veel afhangen, hoeveel sap men krijgt.

Gewoonte echter is, om bij het bereiden van medicijnen bestaande uit natte planten van het hoofdmiddel een handvol *„sa tangan"* en van de bijmiddelen zooveel te nemen als met den duim en de twee voorste vingers genomen kan worden *„sa djoempoet"*. Het spreekt van zelf, dat de bijkruiden zooals uien, notemuscaat, kruidnagelen, zoethout enz. te voren dienen gesneden, geraspt of gestampt te worden, ten einde een behoorlijke *„djoempoet"* te kunnen nemen.

Verder viel het mij op, dat bij het bereiden van Inlandsche medicijnen zóó veel bijmiddeltjes worden gebruikt, waarom ik eens verzocht aan een mij goed bekende *Doekoen*, eene proef te nemen, om alleen het hoofdmiddel toe te dienen, dan wel met de voornaamste bijmiddelen, met welker uitwerking ik mij een voor een liet bekend maken. Ik verzocht haar toen de onnutte middelen achterwege te laten, hetgeen zij deed. De uitwerking was verrassend; het hoofdmiddel werkte, door het weglaten van de vele onnutte middelen beter en de genezing was voorspoediger.

Ik heb toen mij er op toegelegd van een recept het hoofd- en de voornaamste bijmiddelen te leeren kennen en die te noteeren.

Van de geneeskrachtige planten, die ik langzamerhand leerde kennen, waren er vele, die door hun spoedige genezing reeds de aandacht van Europeanen hadden getrokken. Ik kocht daarom vele bekende recepten op. Afschriften van recepten tegen gevaarlijke ziekten, welke door de *Doekoen's* geheim werden gehouden, kon ik slechts tegen betaling van eene goede vergoeding krijgen, andere voorname recepten trof ik aan in oude schrifturen van Inlandsche hoofden, heb ik opgekocht.

De voornaamste recepten, die ik kon krijgen, waren die, welke middelen inhielden die been- of armbreuk binnen 24 uren genezen; de geneeskrachtige plant, die daarvoor wordt gebruikt, was alleen te Salatiga te vinden. Toen ik in 1880 naar deze plant zocht, heb ik haar niet meer kunnen vinden. Hoogstwaarschijnlijk is deze plant sedert uitgestorven. Verder tegen bloedvergiftiging, tegen vergiftiging door middel van plantaardig vergift, tegen slange- een dollehonds beten, kanker, thyphus, malaria, beenaderversterf, vlekkenlepra, syphilis, bloeddiarrhee, long-

tering, asthma, cholera, pokken, spruw, vallende ziekte, pest enz.

Voor het bereiden van medicijnen voor den volwassen mensch wordt ook veel gebruik gemaakt van droge kruiden. Bij de bereiding van deze kruiden tot medicijn, speelt het bijgeloof dikwijls een groote rol.

Men kan deze kruiden in twee soorten verdeelen; de uitheemsche en de inheemsche kruiden en knolsoorten. De uitheemsche kruiden zijn meestal ingrediënten, die in spijzen gebruikt worden, reukhout kruiden voor doepasoorten en artikelen voor het toilet van de Inlandsche vrouw; slechts enkele soorten uitheemsche kruiden worden voor het bereiden van medicijn gebruikt. Daarentegen worden de inheemsche kruiden bijna uitsluitend voor medicijn, en niet een gering aantal soorten voor geheime middelen gebruikt.

De uitheemsche, zoowel als de inheemsche kruiden worden gewoonlijk verkocht door de *toekang rempa rempa*, eene vrouw, die een *waroeng* in huis houdt en haar kruiden uitstalt in een lage houten bak, verdeeld in vierkante vakken, waarin de verschillende soorten gesorteerd zijn; een wonderlijke verzameling van verschillende dingen, sommige beschimmeld, andere door worm of torren aangevreten; het geheel ziet er weinig aanlokkelijk uit, om vertrouwen in deze middelen te stellen.

Van de inheemsche half droge knollen dient in de eerste plaats genoemd te worden de Temoe-soorten, waarvan de voornaamsten zijn: Lawa, Iring, Poetih, Bangle en Lampoejang, die lang bewaard kunnen worden en geplant weder opkomen.

De Temoe-soorten worden gebruikt tot het bereiden van verschillende soorten van *djamoe*, welke middelen voornamelijk door de vrouw gebruikt worden. De vrouw die deze middelen bereidt en verkoopt, wordt *Toekang djamoe* genoemd.

2

De geneeskrachtige planten, die gebruikt worden voor bereiding van medicijnen tot genezing van ziekten bij kinderen zijn soms zeldzaam en komen in het wild groeiend niet voor, waarom deze door *doekoens* of den *orang tani* worden aangeplant, zooals Daoen Inggoe, Daoen Poko, Delima, Daoen Meniran, Kapas taoen Daoen Koro poetih, Roempoet greget, Daoen Kemangi, Daoen Songolangit, Djahe,

Laoes, Koenir en de verschillende Temoe-soorten, de voornaamste zijn.

Voor groote kinderen worden de geneeskrachtige planten voor volwassen menschen gebruikt, echter met vermindering der toe te dienen hoeveelheid.

De gevaarlijke kinderziekten, zooals stuipen *(sawan)*, mazelen *(tjampah)*, huiduitslag *(sarop)*, het moeielijk tanden krijgen *(toemboeh giginja)*, navelziekte *(sakit poeser)* en het behandelen der nageboorte *(atoer temboemi)*, waarbij bijgeloof te pas komt, worden door de *doekoen* met zorg behandeld; verder verleent zij haar hulp bij het eerste staan van het kind, het toepassen van 's Lands gewoonten, zoodra het kind vijf, zeven en vijf en dertig dagen oud is.

Verder is het medicineeren van kleine kinderen zeer moeielijk; ook om te bepalen door welke ziekte het kind inwendig is aangetast.

Het is aardig om te zien, hoe een oude *doekoen* met jonge zieke kinderen omgaat en hoe gewillig het kind soms daarbij is.

De *doekoen* begint met het geheele lichaam van het zieke kind te betasten, zacht te knijpen en te wrijven en zij let daarbij op de verandering van het gelaat en de uitdrukking van de oogen van het kind, totdat deze door een pijnlijke trek en bevreesd kijken, als het ware zelf openbaart, waar de zieke plaats is. De *doekoen* doet dan op die plaats een nauwkeurig onderzoek en weet dan de medicijnen te bepalen, die het kind noodig zal hebben.

Bij zeer jonge kinderen kauwt zij zelf de medicijnen fijn en spuwt die onder het prevelen van onverstaanbare klanken op de plaats, waar het kind ziek is. Soms beademt zij de zieke plaats, blaast er op of legt haar rechterhand plat op de zieke plaats.

Het bespuwen met medicijn, die met het magnetisme van den *doekoen* doortrokken is, van de zieke plaats of het magnetiseeren van deze met de rechterhand, heeft zeer dikwijls de verlangde beterschap van het kind ten gevolge voor een zeer gering loon.

3

Wat betreft de geneeskrachtige planten, die het viervoetig dier zelf zoekt en gebruikt tot genezing van ziekte of vergiftiging is het hieronder vermeld copie van een uitknipsel uit de Midden-Java courant, dat mij door een kennis werd toegezonden, wel een merkwaardig bewijs van de:

Geneeskunst bij de apen.

De bevolking van de *desa* Legowo bij Ambarawa, had in den laatsten tijd veel last van grijze apen, die niet alleen schade doen aan de Inlandsche tweede gewassen, maar ook aan de tabaksaanplantingen, en zelfs aan de vruchtboomen op de erven.

De desalieden klaagden daar onlangs over bij den Wedana van Ambarawa, die rapport uitbracht bij den Assistent-Resident van Salatiga. Deze gaf den Wedana toen den raad, de apen met strychnine te vergiftigen, waaraan hij voldeed.

Nabij de *desa* liet hij verschillende lekkernijen, overvloedig gekruid met het vergift, neerleggen, en spoedig kwamen vele apen er van smullen, met het gevolg, dat zij ziek werden. Edoch die ziekte duurde niet lang. De meesten zochten spoedig *Tembelekan*-bladeren (een in Indië veel voorkomend onkruid) op, en nadat zij daarvan gegeten hadden, namen zij als toespijs *Selegeren*-bladeren. De apen, die reeds te ziek waren, om zelf die bladeren te zoeken, werden er van voorzien door de gezonde soortgenooten en ziet, allen waren spoedig weer gezond en klauterden lustig in de boomen. Geen enkele aap stierf aan strychninevergiftiging.

De Wedana deed hiervan mededeeling aan Controleur Einthoven (toen nog te Ambarawa). Deze geloofde er eerst niets van, totdat hij zich persoonlijk van de waarheid had overtuigd.

Er worden nu proeven genomen met gevangen apen, maar de uitslag hiervan is nog niet bekend. Intusschen mag een onderzoek naar de waarde van *Tembelekan*- en *Selegeren*-bladeren als tegengift tegen Strychnine wel van beteekenis worden geacht.

Tot zoover het bericht in de Midden-Java courant.

Nog enkele gevallen van geneeskunst bij de viervoetige dieren werden mij medegedeeld, die ik hieronder vermeld.

De boschkat *„Koewoek"* genaamd eet jonge *alang-alang*, de tamme kat en ook de hond eten grassoorten, bekend onder de namen *„Kerma, Tembaga, Lamoeran, Rajapan* en *Teki"*, tegen vergiftiging en om iets wat niet kan verteren weder uit te braken.

De medicijnen, die door de Inlanders aan paarden, vee en andere viervoetige dieren worden gegeven, bestaan meestal uit droge kruiden, die afgekookt worden. De recepten bestaan echter uit zooveel soorten van kruiden, dat deze

wijze van medicineeren op een lagen trap van ontwikkeling wijst; de leus daarbij is: „helpt het eene middel niet, dan helpt het andere".

De kruiden, waaruit de verschillende recepten bestaan, worden te voren afgewogen en klaar gemaakt en men heeft bij de *„Toekang Tjerakan"*, dat is de vrouw, die deze medicijnen verkoopt, slechts de ziekte te noemen, om dadelijk een pakje, soms samengesteld uit twintig en meer soorten van kruiden te ontvangen voor weinig geld.

4

Het genezen van zieke hoenders, kippen en vogels, die er op na worden gehouden, is niet gemakkelijk.

Voor het genezen van ziekten van vogels bestaan te Soerakarta en te Djokjakarta speciale *doekoen's*, die zich echter meer bezig houden met het genezen van zieke tortelduifjes, *„berkoetoet's"*, dan wel om deze duifjes, die soms voor *f* 500.— en meer verkocht worden, indien zij de vereischte kleuren en teekens hebben, een mooi en hard geluid te geven of indien deze dieren rondom de oogen en den bek er bleek uitzien, geen eetlust hebben, hun behoefte niet geregeld kunnen doen, er mager uitzien, hun vleugelvederen uitvallen of verkouden zijn, met zorg medicijnen toe te dienen. Deze diertjes worden des nachts beveiligd voor muskietenbeten, door een gordijn rondom hun kooi en zij worden dikwijls beter verzorgd dan kleine kinderen.

Anders is het gesteld met hoenders en kippen, wier ziekten meestal ontstaan, door het eten van schadelijke of vergiftige dieren.

De kenmerken van een begin van bloedvergiftiging zijn: het telkens zitten en niet eten. *Wanakila*- of *Sambiloto*-bladeren worden met goed gevolg aangewend tegen vergiftiging. Tegen de zoogenaamde kippen-cholera wordt met goed gevolg aangewend de kleine zwarte vruchten van de *Lentjah*, een struikgewas, dat op vette grond in het wild groeit en waarvan de bladeren gelijken op Lombok-bladeren.

Reigers, wilde ganzen, wilde eenden en dergelijke, die hun voedsel in het water vinden, zoeken zelf hun medicijnen en gebruiken, zoodra zij voelen, dat zij een vergiftig beestje gegeten hebben, de bladeren van *Wanakila*, een kruipplant, die in bijna alle bosschen voorkomt en ook *Ngakila* wordt genoemd.

Eenige Inlanders, werkzaam in de bosschen van Blitar,

zagen, dat reigers, die blijkbaar ziek waren, de bladeren aten van *Wanakila* en hersteld wegvlogen; zij ontdekten, volgens de mededeeling van den Wedono van Kalipang, de heilzame invloed van deze plant op deze wijze.

5

Op Java groeien vele schadelijke planten, waarvan eenige zeer snel, andere langzaam werkende vergiften zijn.

Voor het bereiden van vergif, wordt niet alleen gebruik gemaakt van de bladeren, maar ook van de schil, de wortels, de bloem, de vrucht en de gom of *„getah"*.

Toen ik er mede begon, de vergiftige planten te onderzoeken en te boek te stellen, heb ik mij ten zeerste verwonderd, dat deze op de *pasars* en in *waroengs* te koop worden aangeboden en dat ingrediënten voor de keuken liggen naast rottekruid, koper- en ijzervitriool, zwavel, aluin en andere zeer gemakkelijk met arsenicum te verwisselen kristallen, zonder dat de minste voorzorg voor de verwisseling wordt genomen, vooral des avonds als de *waroengs* door kleine olielampjes worden verlicht. De *waroeng*-houdster, meestal een vrouwelijke *doekoen*, weet zeer goed waarvoor een en ander gebruikt wordt, zelfs biedt zij haar hulp aan voor de keuze en de bereiding van het gif, daar zij de uitwerking en het verloop kent en in verband met eene heerschende ziekte, een vergift aanbeveelt wier uitwerking en verloop overeenkomen met de heerschende ziekte.

Vergiftigingen zijn, naar ik vernam, dan ook niet zeldzaam en kan menigeen het verlies van zijn leven of minstens van zijn gezondheid wijten aan slordigheid van de *waroeng*-houdsters, doordat de medicijnbakjes overvol zijn gevuld, schadelijke middelen wel eens vallen in andere bakjes, of de *waroeng*-houdster heeft haar hulp aangeboden tot moedwillige vergiftiging, daar de Inlanders onder elkaar ook niet zeer angstvallig zijn om daarmede hun wraak uit te oefenen voor eene kwestie van geringe beteekenis of voor een geschil over enkele centen.

Er wordt niet lang gezocht naar de oorzaak van een sterfgeval in de *kampoeng's* en de zaak is spoedig afgedaan en eenige uren later omarmt het lijk reeds de vasthoudende en stille schoot der aarde en de krachtige natuur ontbindt spoedig het lichaam.

Vele vergiften hebben eene uitwerking en verloop als cholera, bloeddiarrhee, koorts, pokken, long- en leverziekte en dergelijke, waardoor onze geneesheeren misleidt

worden, door te denken, dat de patiënt lijdt aan een dergelijke ziekte.

Het planten op het erf van planten, die als tegengif bekend zijn, ten einde deze zoo noodig dadelijk te kunnen toepassen, is de eenige waarborg tegen vergiftiging door bedienden of huisgenooten.

Het zou verder zeer wenschelijk zijn, dat de Regeering het verkoopen van Inlandsche vergiften, of schadelijk werkende planten en kruiden verbood, althans de bepaling maakte, dat dergelijke planten en kruiden afzonderlijk en niet in het bereik van anderen dan de verkoopster, moeten worden opgeborgen.

Ik vermoed echter, dat bij de beoordeeling of het verbieden van het verkoopen van Inlandsche vergiften wel geen resultaat zou hebben, in overweging genomen, dat vergiftige planten in verscheidenheid in bosschen en velden voorkomen en men deze niet op den *pasar* of in een *waroeng*, toch overal zou kunnen vinden.

Verder werkt de wettige bepaling vervat in het Indisch Staatsblad, dat een ieder Inlandsche geneesmiddelen mag verstrekken, wel mede om ziekten van het Land te genezen doch zij werkt ook het geven van schadelijke middelen in de hand, waarmede onze geneesheeren niet alleen onbekend zijn, maar waartegen Europeesche geneesmiddelen niets vermogen.

Mij werd door een *Boedjanga* of Inlandsch geleerde tevens geneesheer te Soerakarta, verzekerd, dat er minstens twintig procent van de Europeanen en Inlanders op Java en waarschijnlijk over geheel Nederlandsch-Indië, sterven aan het heimelijk toedienen van Inlandsche vergiften.

Wel zijn er gevallen voorgekomen, waarvan de Dokter verklaarde, dat de patiënt gestorven was aan Inlandsch vergift, zonder evenwel den naam van het vergift te kennen.

Bij een dergelijk geval werd eens eene klacht ingediend, doch de vermoedelijke dader werd vrijgesproken op het advies van een Europeesche geneesheer, die verklaarde, dat het toegediende middel niet tot de bekende vergiften behoort en bezwaarlijk kon worden vastgesteld, dat het toegediende middel den dood had veroorzaakt.

Het is aan te nemen, dat het toegediende middel niet tot de bekende Europeesche vergiften behoort, doch stellig tot de aan vele bekende Inlandsche vergiften, of zal men willen beweren, dat iemand, die na maanden lang gehoest te hebben, na zijn longen bij stukjes heeft uitgespuwd na geheel uitgeteerd, veroorzaakt door het toedienen van

de *Geloegoet* of de *Tjeloempring*, dat zijn de scherpe haartjes van de jonge *Bamboe Apoes* en de stof, die zich bevindt in de oude *Bamboe Apoes*, en ten laatste als een geraamte door uitputting bezwijkt na een onnoemelijk lijden, niet erger vergeven is, dan iemand, die binnen vijf minuten sterft aan wel als vergift bekend middel.

Een onderzoek vanwege de Regeering door deskundigen ingesteld naar de geneeskrachtige en vergiftige, of schadelijke planten, kruiden en geheime middelen, zou groote resultaten opleveren en menigeen zou in het leven behouden worden, die nu wegens gebrek aan kennis van de Indische middelen sterven en zou menige Inlander voor de hem te wachten straf, afschrikken, om een mensch te vergiftigen.

Ik heb, toen vorenvermeld geval in de couranten werd vermeld, het mijne er toe bijgedragen, hieraan te kunnen voldoen en ik heb, nadat ik het vorenstaande in 1892 heb geschreven Dr. van Buuren te Kediri eene lijst aangeboden van de voornaamste geneeskrachtige en vergiftige planten en geheime middelen, met verzoek, om door zijne tusschenkomst de Regeering te verzoeken, het vorenbedoeld onderzoek te doen instellen.

Eenigen tijd later vernam ik, dat in den Gouvernementstuin te Buitenzorg een laboratorium zou worden gebouwd, voor het instellen van een onderzoek naar Inlandsche geneeskrachtige en vergiftige planten, doch de resultaten werden nimmer bekend.

6

De middelen, die door den Javaan in het geheim worden aangewend of toegediend, bestaan uit vele soorten, o.a. tot opwekking van de genegenheid van de vrouw of van den man; tot bewerking van huwelijken of het eenvoudig bezit van een vrouw of van een man; tot herwinning van uitgebluschte liefde; tot wraak door de verstoote echtgenoote of vrouw; tot willoosheid van den te bewerken persoon; tot verdrijving of voorkoming van zwangerschap.

Middelen om zonder pijn te bevallen; de *bedak*-soorten tot opwekking van genegenheid en verfraaiïng van het gelaat; middelen tot opwekking van teeldrift en wellust; middelen tot beneveling van het verstand, ten einde iets gedaan te krijgen; middelen om dieven te weren en tot afwering van onheilen; middelen om bij chefs of grooten in de gunst te komen; het op een bijzondere wijze vervloeken van zijn medemensch.

Het gebruiken van wandelstokken en wapens met daarin voorkomende goede teekens voor het afweren van gevaren en tot geluk van den drager; het opnahouden van paarden, buffels en tortelduifjes met goede teekens voor het bevorderen van voorspoed en geluk.

Verder behooren nog tot de geheime middelen, voorwerpen waaraan een bovennatuurlijke kracht wordt toegekend, zooals *Djimat's* voor voorspoed en geluk; voor onkwetsbaarheid; om de tegenpartij steeds te overwinnen; om bij het spel te winnen; en *Sarat's* tot afwending van gevaren en ongelukken.

Het verkoopen van *Djimat's* en *Sarat's* is bij Politiereglement verboden. Het ware te wenschen, dat de Regeering nog een stapje verder ging en ook verbood, middelen te verkoopen of te geven ter voorkoming of verdrijving van zwangerschap.

Den Europeeschen geneesheer is zulks verboden, terwijl het aan *doekoen's* oogluikend is toegestaan, althans de middelen daarvoor te bereiden en te verkoopen. Niets belemmert het invoeren van een dergelijke verbodsbepaling voor iedereen, daar behalve de *doekoen's* nog vele andere vrouwen dokteren in het verdrijven van zwangerschap.

7

Als slot van deze inleiding wensch ik den lezer in kennis te stellen met de wettelijke bepalingen, die op het geven of toedienen van Inlandsche geneesmiddelen zijn gemaakt.

Volgens artikel 41 van de Ordonnantie in Staatsblad 1882 no. 97, waarbij is afgekondigd het Reglement op den burgerlijken geneeskundigen dienst in Nederlandsch-Indië, is niet alleen ieder vrij om Inlandsche geneesmiddelen te verstrekken *tegen zoogenaamde ziekten van het Land*, want in dat artikel wordt uitdrukkelijk gezegd, dat dergelijke verstrekking niet is, uitoefening der geneeskunst.

De Raad van Justitie te Batavia besliste verder in een vonnis van een aanhangig gemaakt proces, dat al moge in de vorengenoemde ordonnantie zijn vastgesteld wat de wetgever wil verstaan onder uitoefenen der geneeskunst, dit alleen heeft plaats gehad met het oog op de gevolgen dier ordonnantie zelve, nl. om uit te maken, wat als onbevoegd uitoefenen der geneeskunde verboden en strafbaar gesteld moet worden, maar geenszins om ook in andere wetvoorschriften aan die uitdrukkingen een vaste, van het spraakgebruik afwijkende, beteekenis te geven.

Volgens den Raad is er geen enkele reden denkbaar, waarom de wetgever, bij de invoering van het Burgerlijk Wetboek, de personen, die met Inlandsche medicijnen den erflater in zijne laatste ziekte hebben bijgestaan, *wel* en de bevoegde geneeskundigen, wegens behandeling van den erflater tijdens diens ziekte niet bekwaam zou hebben verklaard, uit diens testament voordeel te trekken.

Verder is volgens artikel 5 van het Algemeen Politiestrafreglement strafbaar gesteld, het verkoopen van voorwerpen, onder voorgeven, dat zij een bovennatuurlijke kracht bezitten.

Het verkoopen van *Djimat's*, *Sarat's*, *Koel boentoet*, *Krambil mata sidji* en alle andere voorwerpen, die door den verkooper worden aangeprezen, als hebbende eene bovennatuurlijke kracht, is dus verboden en strafbaar gesteld.

1

ALPHABETISCHE LIJST VAN DE MEEST VOORKOMENDE ZOOGENAAMDE ZIEKTEN VAN HET LAND EN DE RECEPTEN VOOR DE BEREIDING VAN INLANDSCHE MEDICIJNEN VOOR DEN VOLWASSEN MENSCH.

De toepassing der recepten en de gewichten en maten van Inlandsche medicijnen.

De toepassing der recepten.

De volgende recepten heb ik in 1880 te Soerakarta gekocht van een zeer gunstig bekend staande *Doekoen* terwijl ik door de hulp van Inlandsche hoofden te Soerakarta en te Djokjakarta deze recepten nog belangrijk heb kunnen aanvullen.

Ik heb deze recepten zooveel mogelijk woordelijk vertaald met uitzondering van woorden, die niet vertaald, wel omschreven kunnen worden, zooals o m. de namen van de maten van natte bladeren, welke namen hieronder zullen vermeld worden.

Volgens vorenbedoelde *Doekoen* moeten van *bladeren*, waarvan de hoeveelheid niet vermeld is, steeds een handvol, *sa tangan*, worden genomen. Deze hoeveelheid zal den lezer voorkomen als te groot, doch indien men in aanmerking neemt, dat het te doen is om het sap van de bladeren, dan is die hoeveelheid niet te groot. De hoeveelheid van het sap zal ook zeer afhangen van de bereidster der medicijnen, daar men door zorgvuldig stampen of wrijven en uitpersen meer sap kan winnen.

Van de kruiden, die in de recepten voorkomen, zooals roode en witte uien, zout, peper, kruidnagelen, tamarinde, notemuscaat enz. en waarvan de hoeveelheid in de recepten niet is voorgeschreven, moet men een „*djoempoet*" nemen, dat is zooveel als men met den duim en twee voorste vingers kan opnemen. Ten einde deze maat naar juistheid te kunnen nemen, dienen witte en roode uien te voren fijn gesneden en notemuscaat geraspt te worden.

Men zal overigens kunnen opmerken, dat indien in een recept vergiftige of schadelijke bladeren of kruiden voorkomen, de hoeveelheid van deze nauwkeurig is bepaald [1])

De gewichten.

Alvorens de recepten te vermelden, wensch ik nog de gewichten en maten bij de Inlanders in gebruik, om natte bladeren en droge kruiden te wegen en te meten, bekend te stellen.

---

[1]) Toch dient men met dergelijke recepten, indien men de medicijnen zelf wenscht te maken, zeer voorzichtig te zijn. Bij twijfel kan men in hoofdstuk V een en ander opzoeken en raadplegen.

Deze zijn:

1	datjin	=	100 kati
1	kati	=	16 tahil
1	tahil	=	2 real
1	real	=	4 soekoe
1	soekoe	=	2 tali

1	tali	=	3 oewang of doewit
1	datjin	=	62.5 kg.
1	datjin	=	125 Amst. pond
1	kati	=	0,625 kg.
1	kati	=	1,25 Amst. pond
1	tahil	=	0,054 kg.

De maten

Bidji saga . . .	De roode pit van de *Saga*-plant is ten dienste van het afwegen van vergiften, goud of zilver.
Bidji bras . .	Idem.
Boenkoes, sa —. .	Pakje of bundeltje.
Djoempoet, sa — .	Hetgeen met den duim en de twee voorste vingers kan genomen worden.
Emplek, sa— . .	Een rond koekje.
Garem satoe woekoe	Een korrel zout.
Grigeh, sa—. . .	Een bijknol of jonge aangroeisel of jonge knol, nog aan de moederknol verbonden.
Gegem, sa—. . .	Een vuïst vol.
Iris sa.	Een mootje, plak, snede of schijfje.
Ketes	Bij enkele druppels.
Kodi	Twintig stuks.
Kodjong	De volle hand tot een bakje gevormd.
Kepel, sa— . . .	Zooveel als men in een vuistvol kan samendrukken.
Kloengsoe. . . .	Ter grootte van een tamarinde-pit.
Keken, sa —. . .	Een handvol.
Klintir, sa—. . .	Een afgepast rond schijfje Inlandsche suiker.
Kilan, sa — . . .	Span; de afstand tusschen de toppen van den uitgestrekten duim en pink.
Ler.	Ter lengte van een wortel uit den grond getrokken.
Lirang.	De helft van één stuk.
Mangkok besar . .	Groot kopje zonder oor of schotel, van Chineesch model, inhoud $^1/_4$ liter.
Mangkok ketjil . .	Klein kopje, ongeveer de helft inhoudende van een groot kopje, zonder oor of schotel, van Chineesch model, inhoud $^1/_8$ liter.
Pandjang sa djari .	Ter lengte van één vinger.
Pilis	Een schepje toe op een maat.
Ros of Eros . . .	De lengte van één lid van een vinger.

Sa kian	Zooveel.
Doewa kian . .	Tweemaal zooveel.
Berapa kian . .	Hoeveel malen het gegevene.
Sijoeng	Eén lid, vakje of plakje, zooals bij djeroek, uien enz.
Sindok besar. . .	Groote lepel, Chineesch model, meer gelijkend op een schepper, inhoud gelijk aan onze paplepel.
Sindok ketjil. . .	Kleine lepel, Chineesch model, meer gelijkend op een schepper met een inhoud van de helft van een groote lepel, inhoud gelijk aan onze eetlepel.
Siwoer	Klapa-dop met steel, inhoudende twee groote kopjes water.
Tebak, sa —. . .	Stuk of gedeelte van iets.
Tebah	Handbreed.
Teken, sa —. . .	Hetgeen met den duim en voorsten vinger kan omspannen worden.
Tjekotok	Een handvol.
Tangan, sa — . .	Een handgreepvol.
Tangkep of Tangkeb	De helft van een rondstuk.

Ik teeken hierbij ten slotte nog uitdrukkelijk aan, dat ik, de in Soendaneesche woorden ingeslopen u, heb weggelaten, daar in geen enkele Polynesische taal de u voorkomt en zeer waarschijnlijk door Europeanen gebruikt wordt om de slepende e klank in sommige woorden van het Soendaneesch dialect aan te duiden. Overigens verwijs ik den lezer naar hetgeen ik in een woord vooraf van De Javaansche Geestenwereld, vijfde druk, heb geschreven.

De recepten.

1/1 Aambeien. Binnen—.

1 De wortels van Terong poetih, Poetjoek madjakan, Padisari, Djoho keling, Djoho lawe en Adas poelasari, van elk een halve handvol, samen stampen en uitpersen en van het sap drie malen per dag een klein kopje drinken.

2 Zaad van Selaseh oplossen in water en vier malen per dag een klein kopje daarvan drinken.

3 Aambeien, die opkomen na eene bevalling, geneest men door het eten van Waloh als toespijs bij het eten.

4 Tien tail zuivere was smelt men en voegt daarbij zooveel zuivere klapaolie totdat het een dikke zalf wordt. Zoodra de was begint te verkoelen, doet men daarin vijf tail sterke terpentijn.

Na elk bad en bij het te ruste begeven wrijft men het fondament, ook binnen, er mede in. Na drie dagen zijn de buiten-, binnen- of bloedende aambeien genezen.

5 Ketoembar, Moengsi, Adas poelasari, notemuscaat, Djongrahab, Pantjing, Tawas, Kedawoeng, Moesi, kaneel, Setjang, Bidara laoet, Inggoe, Kajoe Tai, Kajoe Oelet Oelet, Djamoer Rimpis, Brama, Sidawajah, Greget, de wortel van Sari sari, Koeroeng, Dringo, Kentjoer, Bangle, Temoe Lawak, Lempoejang, Koenir en roode uien, te zamen aaneenrijgen met Soedjen en zacht roosteren; afschraapsel van de pen van een stekelvarken, doeri Djeroek Metjam, doeri Kelampes en Kesamboeng, samen stampen, uitpersen en het sap drinken.

1/2 Aambeien. Buiten—.

1 Zeeschuim vermengen met het door wrijven met lauw water van den hoorn van den rhinoceros op een gladden steen verkregen sap en daarvan des morgens en des avonds een weinig innemen.

2 De doorns van den Randoe-boom, ook wel Kapok-boom genoemd, fijn wrijven, drogen, samen met rauwe rijst braden, fijn stampen met een weinig water, uitpersen, ziften en het sap drinken.

Verder neemt men een Prap — waarschijnlijk de vrucht van den Pra-boom — deze roostert men, totdat zij geheel

verkoold is, daarna fijn wrijven, mengen met versche Klapaolie en de aambeien er mede inwrijven.

3 Roode uien en Lempoejang samen half gaar roosteren, evenwel zonder om te draaien, Poedisari, haas van het rundvleesch en Sidawajah samen fijn stampen, uitpersen en het sap drinken.

Verder Welirang merah fijn stampen, mengen met versche Klapa-olie en op de aambeien smeren.

1/3 Asthma.

1 Warangan tot een gewicht van twee gewone rijstkorrels, witte uien en Soenti laki, van elk een handvol, samen stampen, mengen met een weinig azijn, daarna uitpersen en het sap drinken. Elken dag de zelfde hoeveelheid gebruiken.

2 Kaneel fijn stampen, mengen met water en drinken, ter verlichting van den hoest.

3 De keel inwrijven met amfioen mateng vermengd met water; het overblijvende verdiksel bij wijze van pap op den nek leggen, ter verlichting van den hoest.

4 Men maakt in een groote jonge Pinangnoot, genaamd Djambe een gat zoo diep en breed mogelijk, vult dit gat voor de helft met minjak Lantong en voor de andere helft met menjan Madoe, zet deze medicijn des nachts in het gras en gebruikt den inhoud van de Pinangnoot des morgens op de nuchtere maag. Door deze medicijn zal men slijm uitbraken of slijm afgaan, waardoor het hoesten zal verminderen. Na eenige dagen herhaalt men deze medicijn tot drie malen, waarna beterschap zal intreden.

5 Elken morgen het sap drinken van zeven bladeren van den Randoe koening-boom, gestampt en uitgeperst met een weinig water. Deze medicijn moet op de nuchtere maag gebruikt worden.

6 De jonge bladeren van den Tandjoeng-boom drogen en als tabak rooken.

7 De jonge bladeren van den Ketjoeboeng-boom met blauwe bloem, drogen en als tabak rooken hetgeen de hoest zal doen verminderen en ten laatste zal doen ophouden.

1/4 Beenaderversterf.

1 De gom of *getah* uit den Sembodja-boom die speciaal op Inlandsche begraafplaatsen gevonden wordt, moet worden

opgevangen in een met donker papier beplakt fleschje. Dit kan geschieden door een takje bij een lid af te snijden, waardoor de *getah* uit den tak vloeit. Het aftappen mag niet overdag geschieden, doch alleen vóór het dag worden. Het beste uur daarvoor is ten vijf uur des morgens. De opgevangen *getah* moet zorgvuldig tegen het zon- of daglicht beschermd worden.

De *getah* moet éénmaal per dag op de zieke ader gesmeerd worden en men moet voor de genezing zorgen, vóórdat het aderversterf den buik bereikt.

Vorenbedoelde *getah* veroorzaakt veel pijn, doch het is een eenig en zeker middel tegen deze zeer ernstige ziekte.

1/5 Been- of armbreuk.

1 Nadat het been of de arm is gezet of in het gewricht is teruggetrokken, legt men op de gebroken plaats, de bladeren van den Tjikal baloeng-boom, ook genaamd Tikel baloeng, waarna de bladeren worden bedekt met de bast van dezen boom, zoodanig, dat het gebroken been of de gebroken arm rondom met de bast bedekt is, waarna een doek stevig er om heen wordt gewonden en vastgebonden. De breuk geneest binnen 24 uren.

De Tikel baloeng was vroeger uitsluitend te Salatiga te vinden, waar ook de *Doekoen* woont, die zich vroeger uitsluitend bezighield met het genezen van been- of armbreuk. Daar echter gelijk met de bladeren ook de bast moet worden gebruikt, is dat de vermoedelijke oorzaak, dat deze heilzame boomen schijnen uitgestorven te zijn. Waarschijnlijk groeien deze boomen nog op andere plaatsen.

1/6 Beenzwakte.

1 Asch aftrekken op water, daarna ziften en vermengen met een versch kippenei, waarmede de beide beenen twee malen per dag moeten worden ingewreven.

Men moet het loopen gedurende de behandeling vermijden.

1/7 Beet van giftige slangen.

1 De hoorn van den rhinoceros, genaamd Tjoelak Wara, op een zachten steen met water wrijven en het verkregen melkachtig sap drinken en op de wond leggen. Deze medicijn moet twee malen per dag gebruikt worden. Voor een

spoedige hulp na den beet, wascht men de Tjoelak Wara met een weinig water af; men drinke spoedig dit water en bevochtige daarmede ook de wond. Intusschen maakt men de medicijn op de te voren aangegeven wijze.

Zoo spoedig mogelijk na den beet neemt men een en twintig bladeren van de kruipplant Wanakila ook Ngakila genaamd, kauwt deze bladeren en slikt het sap in, onderwijl neemt men een weinig van de reeds gekauwde Wanakila en legt die op de wond Zoo noodig moet men deze geneeswijze drie malen per dag en gedurende drie dagen toepassen.

3 Zoo spoedig mogelijk na den beet neemt men een stuk van den jongen stam van den Pisang Idjoe. Indien deze soort niet bij de hand is, neemt men zoo spoedig mogelijk een stuk van den jongen stam van een andere Pisangsoort, die wel voorhanden is, stampt dit stuk, perst het sap uit en drinkt dit op, terwijl een stuk van den Pisangstam gekneusd op de wond moet worden gelegd, na te voren de wond met reepen van den Pisangstam geslagen te hebben.

4 Zoo spoedig mogelijk neemt men veertien bladeren van de Sambiloto, dat is de Levensboom, kauwt die fijn en slikt het sap in, onderwijl neemt men zeven bladeren, stampt die fijn en legt die als een pap op de wond. Deze geneeswijze herhaalt men tot drie malen per dag gedurende drie dagen. Daar de beet van de Oeler Welang, Weling en van de waterslang Lempeh doodelijk is binnen vijf minuten, zal het zeer wenschelijk zijn, den hoorn van den rhinoceros steeds voorhanden te hebben, zelfs op reis mede te nemen en de Wanakila, de Pisang Idjoe en de Sambiloto op het erf, hoe klein dit ook is, op een beschaduwd plekje aan te planten en zorgvuldig aan te kweeken.

Indien men na gebruik van een der recepten bedoeld in sub 1, 2 en 3 nog koorts mocht krijgen, dan gebruike men de Sambiloto op de voren beschreven wijze. Indien men bij slangebeten de keus heeft tusschen de vier genoemde middelen, neme men bij voorkeur de Wanakila, die het sterkst werkend tegengift bevat.

Bij beten van dolle menschen, apen, honden of bij vergiftiging met plantaardig vergift, kan de Wanakila met goed gevolg worden gebruikt.

Voor plotselinge opzwelling van een lichaamsdeel, kunnen de vorengemelde middelen eveneens worden toegepast.

5 Met een en twintig bladeren van de Katoemba, ook genaamd Mareme awewe, behandelt men den beet op de zelfde wijze als in no 2 met Wanakilabladeren is aanbevolen.

6 In oude tijden werd iemand, die door een giftige slang was gebeten, zoo spoedig mogelijk tot aan zijn hals in den grond begraven, zoodanig, dat het lichaam van de lucht was afgesloten. De patiënt kreeg dan niets anders dan warme koffie te drinken. Volgens de oorkonde was een dergelijke behandeling een zeer afdoend middel.

7 Bongolnja Soenti en zout samen stampen tot pap en daarmede den beet wrijven en daarna op den beet leggen.

8 De wortels van den Kelor-boom stampen tot pap en daarmede den beet wrijven en daarna op den beet leggen.

9 De wortels van de Seroeni, die van de Nanas en die van de Glaga samen stampen, den beet ermede inwrijven en op den beet leggen.

10 Klapa-melk van één Klapa Idjoe, het sap van één Djeroek Poeroet, een weinig Widjen olie en de inhoud van één kippenei, samen mengen, den beet er mede inwrijven en het overblijvende drinken.

1/8 Benauwd van adem.

1 De bladeren van Mata radjan, van Pasar oendjang en van Loendap samen fijn stampen en het geheele lichaam er mede inwrijven.

2 Jonge Asem-bladeren, oude Klapa eerst raspen, Temoe Lawak, Kentjoer, Adas poelasari, roode uien en zoethout samen half fijn stampen, in de bladeren van Loentas wikkelen, daarna stoomen en uitpersen. Het verkregen sap mengen met het sap van één Djeroek Nipis en drinken.
De recepten 1 en 2 kunnen samen gebruikt worden. Na het gebruik van deze medicijnen is het veelvuldig en diep ademhalen aan te bevelen.

1/9 Beri beri.

1 De bladeren van de Raoe pandang, ook genaamd Raoe loeloet, Raoe pandang loeloet, Loeloet of Loekoet, fijn stampen en daarmede drie malen per dag de beide beenen inwrijven, totdat beterschap is ingetreden.
Men mag gedurende de behandeling niet loopen.

1/10 Beten van schorpioen, duizendpoot of andere schadelijke kleine beesten.

1 De *getah* of gom uit de Waloh op de gebeten plaats wrijven.

2 De jonge bladeren van den Plasa-boom op de gebeten plaats wrijven.

3 De *getah* of gom van de vrucht van den Kates-boom op de gebeten plaats wrijven.

4 De wortels van Papasan fijn stampen en op de wond leggen.

5 De *getah* van Patian op de wond wrijven.
Men verkrijgt de *getah* van de Patian, door een takje af te breken en het daaruit vloeiend vocht op te vangen.

1/11 Beten van dolle menschen of apen.

1 Bij beten van dolle menschen of apen handele men op de wijzen als bij beten van giftige slangen is voorgeschreven.

1/12 Bevalling.

1 Reiniging van het lichaam na eene bevalling is zeer noodzakelijk. Indien men na eene bevalling, het geheele lichaam wascht met een afkooksel van Soeroe- ook genaamd Siri-bladeren, voorkomt men jeuk en uitslag.

1/13 Bewusteloosheid.

1 Is iemand bewusteloos, dan verwijdert men alle knellende kleedingstukken. Zorgt voor frissche lucht. Legt den patiënt op den rug, met het hoofd laag als het gelaat bleek is, en hoog zoo het gelaat rood is Gaat de lijder braken, dan draait men zijn hoofd op zijde.

1/14 Bezeten door een geest.

1 Djeroek Poeroet, Meritja en een stukje Gadoeng samen fijn stampen en daarmede het voorhoofd en de fontenel er mede inwrijven, zoo noodig het geheele lichaam.

1/15 Binnenkoorts, langdurige—.

1 Een *djoempoet* geschrapte Kajoe Bidara laoet aftrekken op warm water tot eene hoeveelheid van een klein kopje en 's morgens op de nuchtere maag drinken gedurende tien dagen.

1/16 Blaassteen.

1 Een handvol wortels van Kalaga afkoken op zes kleine kopjes water totdat er drie kleine kopjes overblijven en drie malen per dag één klein kopje er van drinken. Deze medicijn moet gedurende eenigen tijd gebruikt worden.

1/17 Blaasaandoeningen.

1 In spoedgevallen gekneusde bladeren van Kapas tahoen op den onderbruik leggen.

2 Voor gevatte koude op de blaas, kookt men zeven Sawi lemah met de wortels en daarvan nu en dan drinken.

3 Vermoedt men steen in de blaas, moet men drie handenvol Remoedjoeng-bladeren koken op zes kleine kopjes water totdat er drie kleine kopjes overblijven en daarvan drie malen per dag één klein kopje drinken.

4 Voor pijn op de blaas bij het urineeren, kookt men zeven stuks Kajoe Anjang Anjang, twee djoempoet Adas poelasari en vijf korrels Adas met een weinig water sterk af en het afkooksel drinken.

Is de ziekte ontstaan ten gevolge van Syphilis, dan trekt men een handvol van vorengenoemd middel op arak sterk af en gebruikt daarvan drie malen per dag vijftien druppels.

1/18 Blaren onder de voeten.

1 Indien de blaren veroorzaakt zijn door veel loopen, moet men deze inwrijven met Chineesch kaarsvet, opgelost in sterke arak; zooveel arak totdat men een zalf krijgt.

1/19 Bloedspuwing.

1 De vogel genaamd Pelatoek bawang levend slachten, het bloed opvangen en nog warm zijnde drinken.

2 De jonge bladeren van de Waroe laoet stampen met een weinig klontjes-suiker en water, ziften en ééns per dag drinken.

3 De bladeren van de Semboeng gede, ook genaamd Semboeng merah, stampen, uitpersen, mengen met een weinig zout en eens per dag drinken.

1/20 Bloeden bij verwondingen.

1 Kapas, de rijpe en droge vrucht van de Kapasplant, in warm water weeken en op de wond leggen.

2 Gebrande nieuwe katoenen lap op de wond leggen.

3 Spinnewebben bijeenvoegen en op de wond leggen.

1/21 Bloedstorting na bevalling.

1 Gestampte bladeren van Dadap serep op den onderbuik leggen. Indien de maandstonden te hevig zijn of te dikwijls komen, kan men dit middel eveneens toepassen.

1/22 Bloedzweren.

1 Gele waschzeep mengen met dezelfde hoeveelheid Arensuiker, daarvan een pleister maken, op de zweer leggen en elken dag verwisselen, totdat de zweer is doorgebroken, het vuile bloed eruit is getrokken en de zweer weder gelijk is, met de huid, waarna behandeling met water voldoende is om de wond te doen heelen.

2 De bladeren van Tjotjor bebek een weinig kneuzen, op de zweer leggen en twee malen per dag verwisselen, totdat de wond geheel genezen is.

1/23 Braken.

Tjikalan Klapa, witte uien, Laos, Tjabe en een handvol bladeren van Toeri samen fijnwrijven, uitpersen en drinken.

1/24 Buikziekte. Dunne ontlasting met persing en pijn.

1 De bladeren van Djamboe kloetoek of bidji koken of bij geringe ontlasting aftrekken als thee en om de twee uren een half klein kopje ervan drinken.

2 De bladeren van Ketapang kerbo koken en om de twee uren een half klein kopje ervan drinken.

3 Serijawan eerst aftrekken, later koken en drie malen per dag een klein kopje er van drinken.

4 Twintig schijfjes Temoe Lawak eerst in de zon drogen daarna koken met vijf bladeren van Woengoe op twee groote kopjes water, totdat één groot kopje overblijft en om de drie of vier uren een klein kopje ervan drinken.
Men zorge er voor, de echte Woengoe-bladeren te krijgen. Deze bladeren gelijken veel op koffie-bladeren, doch zijn paarsachtig van kleur; de stam van de echte Woengoe gelijkt eveneens op den stam van den Koffie-boom. De niet echte Woengoe-bladeren zijn eenigszins schadelijk en voor medicijn ongeschikt.

5 Een handvol goed gewasschen bladeren van Meniran, één stuk Temoe Iring, één roode ui met schil, een weinig Adas poelasari, een weinig Soemaroeba, samen goed fijn stampen, met een weinig water uitpersen en ziften. Het sap één maal, hoogstens twee malen per dag in een gelijke hoeveelheid naar behoefte gebruiken.

1/25 Buikziekte. Bloedontlasting met persing en pijn.

1 De wortels van de Geranium twintig minuten in melk koken en naar behoefte drinken.

2 Adas poelasari, zoet hout, Tjendana, Djenggi, de wortels van Pinang, Setjang en Poepoesnja Klapa samen fijn stampen, uitpersen en het sap drinken.

3 Adas poelasari, Poedisari, Belolak, zoet hout, Tjendana, Djenggi, Setjang, de wortels van de Pinang, en die van de Klapa, Poepoesnja Pinang, Poepoesnja Klapa en Bidara laoet, samen stampen, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen drinken.

4 Babakan Djoewat, Koelit Ramboetan, Djinten poetih, en Adas poelasari, samen fijn wrijven, uitpersen en het sap drinken. Met het overblijfsel moet het geheele lichaam worden ingewreven.

5 Drie stuks Koentji roosteren, een weinig Kajoe Angin, Djirak en Asem roosteren totdat zij verkoold zijn, Kanigara half gaar roosteren, Ketoembar en roode uien half gaar roosteren, Kajoe Timoer en drie korrels zout, samen stampen, uitpersen en drinken.

6 Een handvol bladeren van Padi, een halve hand vol roode uien samen stampen, uitpersen en het sap drinken twee malen per dag de zelfde hoeveelheid of naar behoefte.

7 Twee handenvol bladeren van Soeket Djarem of van Roempoet Greget, stampen, met een weinig water uitpersen, ziften en het sap drinken, twee malen per dag dezelfde hoeveelheid.

8 De bast van de Toeri bang afkoken en drie malen per dag een half klein kopje er van drinken.

9 Soemaroeba tot kleine stukjes kappen, eerst met warm water aftrekken en voor de tweede maal afkoken en daarvan drie malen per dag een half klein kopje drinken.

1/26 Buikziekte. Voortdurende hardlijvigheid.

1 Kembang Worawari, Kembang Dringo en Bangle van elk een handvol samen stampen, uitpersen en het sap drinken gedurende drie dagen dezelfde hoeveelheid of naar behoefte, totdat men eene geregelde ontlasting heeft.

2 Negen jonge topbladeren van de bladeren van Waroe met zuiver water goed afwasschen, daarna stampen, uitpersen en het sap eenmaal per dag drinken.

3 Temoe Lawak, roode uien drie of vijf stuks, Kedawoeng vijf stuks en Sawi stampen en daarvan zooveel nemen als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, Kajoe Angin, Asem vijf stuks en Soedjen één stuk te roosteren, samen stampen, uitpersen en drinken.

4 De jonge topbladeren van den Djohar-boom afkoken en drie malen per dag een kleine kopje drinken.

5 De bladeren van Semangka, van Djarak idjoe, en van Rasa, roode uien, Adas poelasari, Temoe Poetih, Dringo, Bengle en Lempoejang, samen fijn stampen en op den onderbuik smeren.
Deze medicijn is bestemd voor zwangere vrouwen, die hardlijvig zijn.

6 Kajoe Kalembak fijn stampen tot poeder en daarvan zooveel nemen als men met duim en twee voorste vingers kan opnemen, Boewa Asem kawak en Goela Asem van elk dezelfde hoeveelheid, alles samen mengen en innemen.
Deze medicijn moet gedurende drie dagen ingenomen worden, daarna naar behoefte, totdat men eene geregelde ontlasting heeft.

1/27 Buikziekte. Voortdurende last van winden en opgezette buik.

1 Dringo stampen, met warm water mengen en op den buik smeren.

2 Minjak Kajoe Poetih op den buik wrijven en vijf druppels met warm water innemen.

3 Drie druppels Poko-olie, ook Poko pangi genaamd innemen met lauw water.

4 Een handvol bladeren van Manggis en een stukje Koelit Gajam, samen met een weinig azijn stampen en daarmede den buik insmeren.

1/28 Buikziekte. Roeringen in den buik met wee gevoel.

1 Een stuk Lempoejang half gaar bakken, afschraapsel van Setjanghout, van Bidara laoet van Kajoe Angin, van elk zooveel als met den duim en de twee voorste vingers genomen kan worden; roode uien tot eene hoeveelheid als het gewicht van de gebakken Lempoejang, gaar bakken met Kedawoeng en Ramboet baoewang en een halve handvol bladeren van Simboekan, alles samen stampen en daarmede den buik twee malen per dag inwrijven.

2 Eén Temoeros Soeroeh, veertien stuks Djinten, een weinig zout, areng, Kemiri en aluin; verder een weinig Ketoembar, Masoi, de haas van rundvleesch, Kentjoer en Asem, alles samen fijn stampen, uitpersen en het sap drinken.

1/29 Buikziekte bij vrouwen, veroorzaakt door ophooping van bloed en onvoldoende maandstonden.

1 Drie handen vol kembang Sepatoe koken op drie klapadoppen water, totdat er nog twee klapadoppen afkooksel overblijven en daarvan 's morgens op de nuchtere maag één en voordat men zich te ruste legt één klapadop drinken. De inhoud van één klapadop is gelijk aan den inhoud van twee groote kopjes.

2 Drie handenvol Remoedjoeng ook genaamd Kioes — verbasterd Koemis — koetjing, koken op zes groote kopjes water totdat er drie groote kopjes afkooksel overblijven en daarvan drie malen per dag één groot kopje drinken.

3 Drie handenvol bladeren van Djepana, ook bekend onder den naam van Daoen Pransman — wegens het overbrengen van deze heilzame plant door een Fransch Zeeofficier van Japan naar Java —, koken op zes groote kopjes water, totdat er drie groote kopjes afkooksel overblijven en daarvan drie malen per dag een groot kopje drinken.

4 Bidara laoet schrappen tot eene hoeveelheid als tusschen duim en twee voorste vingers kan genomen worden, op warm water aftrekken, één nacht laten staan en het aftreksel op de nuchtere maag drinken.

5 Een knol Temoe Lawak raspen, in een groot kopje water uitpersen en op de nuchtere maag drinken.

1/30 Buikziekte. Chronische dysentery.

1 Een handvol schillen van de rijpe koffiebessen koken op drie groote kopjes water en opnemen, zoodra het een oogenblik heeft gekookt. Van dit afkooksel moet men zes malen per dag een klein kopje drinken. De inhoud van één groot kopje is gelijk aan die van twee kleine kopjes.

1/31 Buikziekte. Buikloop.

1 Een en twintig schijfjes Temoe Lawak in de zon drogen en vijf bladeren van de echte Woengoe samen op twee groote kopjes water koken, totdat één groot kopje overblijft. Deze medicijn dient men twee malen per dag te maken en daarvan vier malen per dag een klein kopje te drinken.
Men moet voorzichtig zijn on de echte Daoen Woengoe te krijgen. De echte Woengoe-boom heeft groen-paarse bladeren, terwijl er een struikgewas bestaat met bladeren evenals de Woengoe, evenwel ontbreekt daaraan de paarsgroene kleur.

2 De bladeren van Serijawan, Soemaroeba en de schil van de Delima elk afzonderlijk fijnstampen; men neemt dan van elk eene hoeveelheid als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, kookt deze op drie groote kopjes water, totdat er één groot kopje overblijft, daarna ziften en 's morgens en 's avonds daarvan een klein kopje drinken.

3 De bladeren van Loentas en van Legoendi warm maken, mengen met een weinig Inlandsche azijn en het geheele lichaam er mede inwrijven.

4 Zooveel bladeren van Lombok als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, goela Arèn en gekookte rijst dezelfde hoeveelheid, alles samen fijn wrijven, uitpersen en het sap drinken.

5 Kruidnagelen, notemuscaat, de bladeren van Ketjoeboeng kasijan, Djinten item, Koentji poetih, Tjendana poetih, Kemoekoes, Masoi, Ganti en één eitje van de teke, samen fijn wrijven en het geheele lichaam er mede inwrijven.

6 Ketoembar, Moengsi, Adas poelasari, Djinten item, Poedisari, Djongrahap, Kemoekoes, Sidowajah, Tjabe, Saparantoe, Koeroeng. Sintok, Kapoelaga, Bidara laoet, Gemitri, kaneel, kruidnagelen, Kajoe Rapat, zoethout, de bloem van notemuscaat en Kentjoer, samen fijn wrijven, daarna aftrekken op warm water, ziften en bij tusschenpoozen een weinig drinken. Met het overblijfsel na ziften, het geheele lichaam ermede inwrijven.

1/32 Buikziekte. Krampachtige pijnen in den buik.

1 Kembang aboe, Asem kawa en kalk, samen fijn stampen, op de krampachtige plaats leggen en deze medicijn te bedekken met Soeroe-bladeren, die te voren een weinig geschroeid en warm gemaakt moeten worden. Het geheel met een doek dekken en vastbinden.

1/33 Buikziekte. Ontlasting van bloed en slijm.

1 Tjendana merah wrijven met de dunne fijne pap, die bovendrijft als men rijst kookt (tadjin) en drinken.

2 Kalembak, notemuscaat en eene hoeveelheid Patjo als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, samen fijn wrijven, ziften en drinken.

3 De bladeren van Lembajoengan en Adas poelasari, samen stampen, uitpersen en drinken.

4 De bladeren van Meniran en Adas poelasari, samen stampen, uitpersen en drinken.

5 De bladeren van Bantoelan laki een handvol, zeven bladeren van Reba bangoen en van Oendoer oendoer, tai tikoes tot eene hoeveelheid als met den duim en de twee voorste vingers kan opgenomen worden, zeven bladeren van Soeroe bertemoe oerat, samen fijn wrijven, met een

weinig water uitpersen en het sap drinken. Het overblijfsel na het uitpersen op den buik leggen.

1/34 Buikziekte. Ontlasting van slijm.

1 Een stukje Babakan Sono ter grootte van een vinger, een knol Lempoejang en Sidawajah, samen fijn stampen, uitpersen en het sap drinken.

1/35 Buikreiniging na bevalling.

1 Drie handenvol bladeren van Remoedjoeng, ook genaamd Kioes — verbasterd Koemis Koetjing — koken op zes groote kopjes water totdat er drie groote kopjes afkooksel overblijven en gedurende negen dagen drie malen per dag één groot kopje drinken.

1/36 Cholera. Aziatische —

1 Een handvol bladeren van Djongrahab, één stuk Lempoejang, een stuk Soenti een handvol Dringo en Bangle, Masoi, Kalembak, Djinten item, een stuk Djambe, één stuk roode ui, Adas poelasari, kaneel, peper, Kentjoer, Moernasari, Ketoembar en Moengsi samen stampen, uitpersen mengen met Malam poetih en bij tusschenpoozen een weinig ervan drinken.

2 Een weinig warm water mengen met tien droppels Minjak Kajoe Poetih, vijf droppels Minjak Poko en in eens innemen.

3 Het sap van een rijpe Djeroek Nipis, roert daarin een halve theelepel versche Soeroekalk, zeven droppels goede Minjak Kajoe poetih, een korrel zout en drinken, welke medicijn bij het aanhouden der ziekte nogmaals moet worden gebruikt.

4 Een weinig warme thee mengen met een weinig suiker, drie droppels Minjak Poko en drinken.

5 Indien de zieke last heeft van krampen mengt men fijngestampte peper met goede arak, waarmede het geheele lichaam moet worden ingewreven, totdat de krampen ophouden.

6 Leder roosteren, totdat het geheel droog is geworden en daarna fijn stampen. Een half bitterglas van dit poeder lost men op in een glas water en laat dit een half uur trekken, daarna ziften en om het kwartier een half glas drinken, totdat de ontlasting en het braken ophouden.

4 Zoveel bladeren van Leonkok als men met den duim en de twee voorste vingers kan oppakken, goede Arbe en gekookte rijst desselfde hoeveelheid, alles samen fijn wrijven, uitpersen en het sap drinken.

5 Kruidnagelen, notenmuscaat, de bladeren van Ketjoboeng kaslan, Djintan lieng, Koentji poetih, Tjendana oeteh, Kemoekoes, Massoi, Daoen ki den elke van de teie, samen fijn wrijven en het gebeele lichaam er mede insmeren.

6 Selenbeer, Moenggi, Adas pedaroes, Djinten lieng, Peredaun Djeroeboe, Kemoekoes, Siowagah, Tjabe, Sapanatoe, Koreneng, Sintok, Kapoelaga, Bidara laoet, Gemitir, Kaneel, Tandanegara, Kajoe Rapat, zeerfijn, de bloem van Nelemuscaat en Kenitjer, samen fijn wrijven, daarna afreiken op warm water, zitten en bij zuiverpoeaan een weinig drinken. Met het overblijfsel na zitten, het gebeele lichaam inwrijven.

1 Een weinig warm water mengen met den druppels Minjak Kajoe Poetih, wil druppels Minjak Poeto en in een lauwen

2 Het aap van een rijpe Djeroek Nipis, met daarin een halve theelepel versche Soerekalk, zeven druppels goede Minjak Kajoe poetih, een kerrel zout en drinken, welke medicijn bij het aanbouden der ziekte nogmaals moet worden gebruikt.

4 Een weinig warme thee mengen met een weinig zuiker, drie druppels Minjak Poeto in drinken.

5 Indien de ziekte laat heeft van binnen mengt men fijngestampte peper met goede arak, waarmede het gebeele lichaam moet worden ingewreven, totdat de krampen ophouden.

6 Lauter roosteren, totdat het geheel droog is geworden en daarna fijn stampen. Een half theelepel van dit poeder laat men op in een glas water en laat dit een half uur trekken, daarna zijgen en om het kwartier een half glas drinken, totdat de ontlasting en het braken ophouden.

1/37 Dolle hondsbeet.

1 Behalve de in no 1/11 voor beten van dolle menschen of apen vermelde recepten nog het volgende zeer afdoend recept.

Indien men door een dollen hond wordt gebeten, moet men den hond zoo spoedig mogelijk dooden en zijn lever rauw opeten. Men zal dan geen nadeelige gevolgen van den beet ondervinden.

1/38 Doofheid of hardhoorigheid.

1 Adas poelasari, Trawas, Tai oeler sawa, stampen met water uit een druipsteen, veel voorkomende in grotten, totdat het een pap wordt, daarmede de beide ooren bedekken en met een doek vastbinden.

1/39 Dorstigheid. Voortdurende —

1 Een vrucht van de Soeroe in den mond houden, zonder daarop te kauwen.

1/40 Druiper. (Syphilis.)

1 Jonge Kates stampen, uitpersen en het sap 's morgens drinken.

2 Een handvol bladeren van Kedji koken op zes kleine kopjes water, totdat drie kleine kopjes afkooksel overblijven en daarvan drie malen per dag een klein kopje drinken.

3 Drie handenvol bladeren van Remoedjoeng ook genaamd Kioes — verbasterd Koemis Koetjing, — koken op zes groote kopjes water, totdat er drie groote kopjes afkooksel overblijven en daarvan drie malen per dag een groot kopje drinken.

4 De bladeren van Markisat op arak sterk aftrekken en daarvan drie malen per dag vijftien druppels op een weinig water innemen.

5 Eén Gandoe en de vrucht van den Tariti-boom roosteren, stampen, in een doek uitpersen en het sap drinken. Elken dag herhalen, tot dat genezing intreedt.

6 De wortels van Pinang, haas van rundvleesch, houtskool van Djatihout, samen stampen, uitpersen en het sap drinken. Elken dag te herhalen, totdat men genezen is.

1/41 Duizeligheid. Voortdurende last van —

1 Inggoe fijn stampen en daarmede het voorhoofd inwrijven.

2 Drie knollen Lampoejang, Kloesoengan, Maga en een weinig zout, samen stampen en daarmede het voorhoofd inwrijven.

3 De getah of gom van den Awer awar-boom op het voorhoofd wrijven en ook een weinig met water innemen.

4 De wortels van den Awer awar-boom fijn stampen, uitpersen en het sap drinken. Met het overblijfsel het voorhoofd inwrijven.

1/42 Eetlust. Gebrek aan —

1 De wortels van de Lempoejang sterk afkoken en daarvan één uur vóór elken maaltijd drinken naar behoefte.

1/43 Eksteroogen.

1 De helft van een doorgesneden Djeroek Nipis op de eksteroog vastbinden en daarop houden, totdat de wortel van de eksteroog losraakt van het vleesch en men die kan uittrekken.

2 Fijn zout met een paar druppels water in een katoenen lap doen en dat op de eksteroog binden. De stekende en brandende pijn zal binnen 24 uren verdwijnen en na eenige dagen zal de plek waar de eksteroog zat, tot haar normalen toestand teruggekeerd zijn.

Het zout moet vernieuwd worden, zoodra dit versmolten is en de lap droog is geworden.

3 Gadoeng op de eksteroogen gelegd, doet die spoedig verdwijnen.

1/44 Ettergezwel.

1 Inwrijven met de getah of gom van den Sembodja-boom, welke bijna uitsluitend op Inlandsche begraafplaatsen voorkomt. De getah moet gewonnen worden vóór dat het dag begint te worden, door een takje bij een lid af te snijden en de daaruit vloeiende getah in een fleschje met donker papier beplakt, op te vangen. Het fleschje moet goed afgesloten zijn en in het donker bewaard worden.

2 Voor een ettergezwel in den mond, te spoelen met een sterk afkooksel van Soeroe-bladeren.

3 De bladeren van de Kembang Teleng biroe-plant, die blauwe bloemen draagt, stampen met Arensuiker en op het gezwel leggen.

4 Het gezwel inwrijven met de getah of gom van de Poele.

5 De asch van verbrande bladeren van Selaseh mengen met Klapaolie en op het gezwel leggen.

1/45 Flauwvallen.

1 Adas poelasari, Djinten item, Masoi, Sintok. Kemoekoes, Moengsi, Saparantoe, Djamoer Brama en één Tjabe, samen fijnwrijven, uitpersen en drinken en met het overblijfsel na uitpersen het geheele lichaam inwrijven.

2 De wortel van den Awer awar-boom fijn stampen, uitpersen en drinken; met het overblijfsel na uitpersen het geheele lichaam inwrijven.

1/46 Fijt. Nagelziekte.

1 De bladeren van den Doeren-boom en van Temoe Bangle van elk dezelfde hoeveelheid stampen, uitpersen en drinken. Het overblijfsel na uitpersen moet rondom de fijt gelegd en vastgebonden worden.

1/47 Galziekte.

of galvlekken op het lichaam.

1 Peper en zout van elk dezelfde hoeveelheid in water oplossen en daarmede het lichaam inwrijven.

Zeven bladeren van Soeroe en van No ko, Laos, Koenir, peper en roode uien, samen stampen, uitpersen en drinken. Met het overblijfsel na uitpersen, het geheele lichaam inwrijven.

Laos, Ketoembar, Lempoejang samen stampen, uitpersen en het sap drinken. Met het overblijfsel na het uitpersen, het geheele lichaam inwrijven.

1/48 Gedachten.

Het voortdurend denken aan één onderwerp, veroorzaakt slapeloosheid en een begin van hersenziekte. Heeft men last van ongewenschte en onbedwingbare gedachten, waardoor men niet kan slapen, moet men ondervermelde medicijn gebruiken.

1 Drie stuks Baoewang laki en een korrel zout, samen fijnstampen en opeten.

Deze medicijn moet zeven malen vóór het ter ruste leggen gebruikt worden, terwijl een weinig daarvan op het voorhoofd gesmeerd moet worden.

1/49 Griep of Influenza.

1 Djahe, Sere en Arensuiker van gelijke hoeveelheid afkoken en drinken.

2 Een nieuwe doek, die tot geen ander doeleinde heeft gediend, belegt men met een laag fijn zout en doet dien om den hals, zoodanig dat tusschen den hals en het doek slechts één laag doek is.

Deze doek met zout late men acht dagen om den hals, als wanneer men van de ziekte is genezen.

3 Vijf en dertig bladeren van den Djeroek Nipis-boom en een weinig zout, samen koken op drie groote kopjes water, totdat één groot kopje kooksel overblijft en om de twee uren een klein kopje lauw drinken.

4 Indien de influenza gepaard gaat met koorts, moet men Laboe poetih stampen, uitpersen, mengen met een weinig zout en daarvan om de twee uren een klein kopje drinken, zoodanig, dat men het eene uur het afkooksel van de Djeroek Nipis-bladeren en het andere uur het Laboe poetih-sap gebruikt.

Zwakke menschen mogen geen Laboe poetih-sap gebruiken.

5 Een handvol schillen van de rijpe koffie bessen koken op drie groote kopjes water en opnemen, zoodra het een oogenblik heeft gekookt. Van dit kooksel moet men zes malen per dag een klein kopje drinken.

1/50 Gevoelige voeten.

Eenige Djeroek Nipis ontdoet men van de groene buitenschil, daarna dwarssnijdend, verdeelen in dunne schijfjes; deze schijfjes legt men des avonds vóór dat men gaat slapen onder de voetzolen en bindt ze met een doek vast. Des morgens zullen de voeten meer bestand zijn om ver te loopen.

Men kan ook volstaan met het eenige malen inwrijven der voetzolen met het sap van de Djeroek Nipis, vóórdat men gaat slapen.

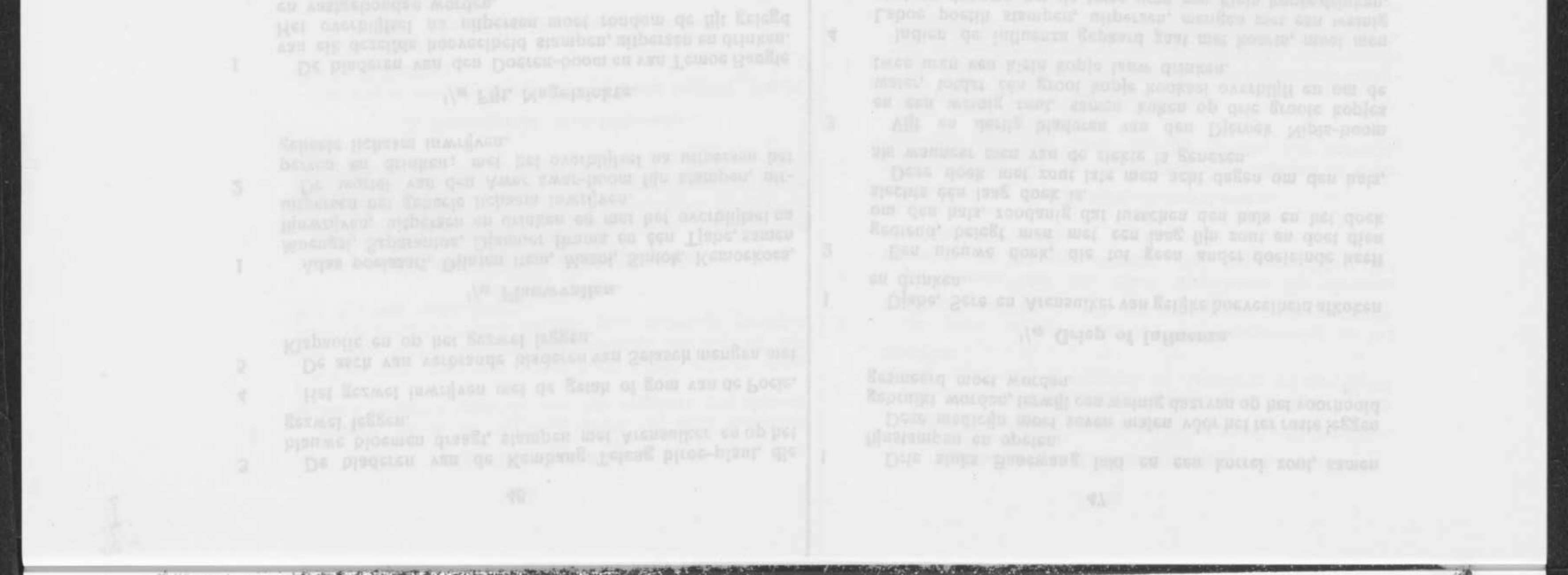

1/51 Gewrichtsverlamming.

1 Een stuk van de huid van een rhinoceros en Rasamala in gelijke verhouding fijn stampen en mengen met sterke arak.

Na elk bad moet men deze medicijn een weinig warm maken en de gewrichten er mede inwrijven; na eenigen tijd wrijft men de gewrichten met warme azijn af daarna bedekken met Bidara-bladeren, na deze te voren boven houtskoolvuur warm en lenig te hebben gemaakt en vastbinden.

1/52 Haargroeimiddel.

1 De bladeren van Oerang aring versch stampen en het sap in den wortel van het haar wrijven.

2 De bladeren van Daoen Mangkok versch stampen en het sap in den wortel van het haar wrijven.

1/53 Haarkleurmiddel.

1 Een vrucht van de Banjon in het haar wrijven, kleurt dat zwart.

2 Een half kati Djoho zonder water stampen, totdat het een fijn droog poeder wordt. Deze poeder mengt men met één kati minjak Makasar. Indien Minjak Makasar niet te krijgen is, kan deze vervangen worden door dezelfde hoeveelheid bittere mosterdolie. Poeder en olie kneedt men tot een natte deeg, waarna deze gekookt moet worden in een *ijzeren pan*, zoolang totdat geen oliedampen zich meer ontwikkelen, waarna de deeg weder goed vermengd in een goed gesloten stopflesch moet bewaard worden op eene vochtige donkere plaats.

Indien men dit middel wenscht te gebruiken om wit of grijs haar of een voorwerp zwart te kleuren, neemt men twintig pakjes Rastik toeri, een Arabisch middel om wenkbrauwen te kleuren, lost den inhoud van alle pakjes met weinig water op, neemt daarna van het vorenbeschreven Djoho-middel zooveel als men denkt noodig te hebben en mengt dit met de opgeloste Rastik toeri tot een dunne pap. Met deze pap moeten de haren goed ingewreven worden, waarna het hoofd met Pisang-bladeren omwonden moet worden, ter voorkoming, dat het kleurmiddel te spoedig opdroogt. Na drie uren moeten de haren met water doch

zonder zeep gewasschen worden, waarna het kleurmiddel opnieuw moet worden aangewend, zooals voren is voorgeschreven. Na weder drie uren, kan het kleurmiddel afgewasschen worden en is het haar dan zeer zwart gekleurd. Het kleursel kan dan met water niet meer uitgewasschen worden. De nieuwe haren, die grijs uitkomen, dienen eens in de veertien dagen met een tandenborstel en met het middel gekleurd te worden.

Bij aanwending van het middel moet men twee lepels kleurmiddel mengen op één lepel water.

1/54 Haarroos.

1 Haarroos kan men genezen door het haar geregeld en zorgvuldig te kammen met eene fijne kam, waarna men de huid van het hoofd inwrijft met fijn gestampte bladeren van Oerang areng, dat een dag later weder uitgewasschen moet worden. Elken morgen moet het hoofd opnieuw bewerkt worden, totdat de roos genezen is.

1/55 Haarziekte. Uitvallen van het haar.

1 Thee sterk aftrekken en ziften. Zoodra het koud is geworden mengt men daarin goede arak in verhouding van 1/4 thee tot 1/2 arak en men smeert daarmede elken avond voordat men gaat slapen, de wortels van het haar er mede in.

Eens in de week gebruikt men instede van het haarmiddel, goede Klapa-olie, waarmede men het haar, zoowel als de haarwortels inwrijft.

1/56 Hangklooten.

1 Serengnja Djeroek Goeloeng in warme asch bakken, daarna stampen met Adas poelasari en de klooten ermede inwrijven.

2 De bladeren van Meroengi en een weinig zout samen fijnwrijven en daarmede de klooten inwrijven, telkens als het smeersel is opgedroogd. De zak moet met een klootzakdrager opgebonden worden. Gedurende 20 of 30 dagen mag men geen bijslaap uitoefenen.

1/57 Hartkloppingen.

1 Girang tot eene hoeveelheid als tusschen duim en de twee voorste vingers genomen kan worden, Ganti, Madjakan en Djinten samen fijn stampen, uitpersen en het sap drinken.

1/58 Hartvervetting.

1 Een halve Djeroek Nipis uitpersen op een klein kopje water en zonder suiker drie malen per dag dezelfde hoeveelheid drinken.

1/59 Hartziekte.

1 Drie Soeroe-bladeren en één roode ui samen stampen en drie malen per dag dit middel aanmaken en innemen.

2 Twee knollen Djahe legi, drie Madja moedjoe en één witte ui samen fijn stampen met een weinig azijn, daarna sterk afkoken en ziften. Koud geworden gebruikt men van dit middel bij tusschenpoozen een kleine hoeveelheid.

3 De wortels van den Welingi-boom en Temoe Lawak, beiden van dezelfde hoeveelheid en een weinig Adas poelasari, samen fijn stampen, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen drinken.

4 Een boeng van de Kalaga en van de Koentji poetih in warme asch gaar bakken, daarna stampen met Padisari, de haas van rundvleesch, een lepel zout en een klein stukje areng-djati en uitpersen. Het sap bij tusschenpoozen drinken.

5 De bladeren van Laos en boemboe pentjok, fijn stampen, en daarmede de hals inwrijven.

6 Een handvol peper zeer fijn stampen, mengen met een weinig water en uitpersen. Van het sap gedurende drie dagen telkens een weinig drinken.

1/60 Heeschheid.

1 Een handvol bladeren van Saga, een stuk kaneel tot eene lengte van één vinger, een stuk klontjes-suiker, tot eene grootte van een Kemiri-noot, samen koken en drie malen per dag een klein kopje drinken.
Vorenbedoeld medicijn moet, ter voorkoming van bederf, elken dag worden aangemaakt.

1/61 Hersenziekte of krankzinnigheid.

1 Een handvol bloemen van de Nogosari en die van notemuscaat samen stampen en daarmede eens in de 24 uren de borst, den rug en het voor-, boven- en achterhoofd er mede inwrijven.

1/62 Hielspleten.

1 De hoeven van een geit tot asch branden, mengen met het vet van eene geit of koe en daarmede de spleten twee malen per dag inwrijven.

1/63 Hikziekte.

1 Inggoe, tot eene hoeveelheid van een maïskorrel oplossen in een bitterglas citroensap zonder suiker en drinken.

1/64 Hoesten.

1 Daar de hoest door verschillende oorzaken kan ontstaan, moet men eerst een goede *doekoen* raadplegen, die uit de ondervermelde recepten er een uitkiest, geschikt om de oorzaak van den hoest te genezen.

1 De bladeren, de bloemen en de jonge vrucht van den Blimbing woeloe-boom koken met arensuiker, ziften en het afkooksel bij tusschenpoozen drinken.

2 Een handvol bladeren van Lampes, Kemiri en drie leden van een tamarinde vrucht samen tot pap stampen en daarmede de borst, den rug en de hals inwrijven.

3 Een handvol bladeren van de Kemoening en één knol Djahé samen stampen, uitpersen en met het sap den rug, de borst en de hals inwrijven.

4 De jonge topbladeren van den Waroe mangkok, dat is de Waroe-boom met groote bladeren, in water met de hand kneeden, totdat eene slijmerige pap verkregen is, dit ziften, mengen met opgeloste klontjes suiker en bij tusschenpoozen drinken.

5 Een handvol bladeren van Laos en boemboe pentjok samen stampen tot pap, daarmede de keel beleggen en met een doek vastbinden.

6 Een schijfje van de knol Widiadara oepas, bij verkorting genoemd Widara oepas, kauwen en het sap inslikken. Het overblijfsel moet zorgvuldig uitgespuwd worden, daar dit hardnekkige verstopping veroorzaakt.

7 Zeven bladeren van de Dilem en die van de Soeroe samen koken op drie kleine kopjes water, totdat er anderhalf klein kopje overblijft. Hiervan nu en dan een lepel innemen.

8 De helft van één rijpe Djeroek Nipis uitpersen op een klein kopje lauw water en drie malen per dag dezelfde hoeveelheid drinken zonder suiker.

9 Eén knol van Temoe poetih stampen, met een weinig water uitpersen en het sap daarvan drinken.

10 De bladeren van de Saga, zoethout, en klontjes suiker samen koken en drie of vier malen per dag een klein kopje er van drinken.

1/65 Hoofduitslag.

1 De bladeren van de Singkel, Sawat, Ganti, Masoi, Sari sari, Djinten, Madjakan en Lempoejang samen stampen, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen op het hoofd smeren.

1/66 Hoofdpijn.

1 Djahe manis fijn stampen en op het voorhoofd smeren.

2 De bladeren van Djepana, ook genaamd Daoen Pransman, koken en drie malen per dag een groot kopje ervan drinken.

1/67 Hongerkuur.

1 Volgens een oud Hindoe-Javaansche geneeswijze kan men de hardnekkigste ziekte genezen, door een hongerkuur van drie dagen.

1/68 Huiduitslag. (Panoe)

1 Laos raspen, mengen met zeer sterke azijn en daarmede de *Panoe* flink inwrijven.

1/69 Huiduitslag. (Kadas)

1 De bladeren van Tjoetjoek manoek, met witte bloemen, een handvol wrijven tot pap, mengen met kalk, zooveel als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen en daarmede de *kadas* of ringworm inwrijven.

2 Eén plant Alang alang met de wortels fijn stampen, na deze te voren goed gewasschen te hebben, en met de verkregen pap de *kadas* inwrijven totdat deze rood ziet.

3 De *getah* van de Tawi, een bladlooze plant, veel voorkomende in paggers, met een penseel of iets dergelijks op

de *Kadas* smeren. Men zij zeer voorzichtig met de *getah* of de gom van de Tawi, daar deze, in het oog komende, een ongeneeslijke blindheid veroorzaakt. Bovendien is de *getah* Tawi een vergift.

1/70 Huiduitslag. Kwaadaardige en jeukerige—.

1 Een stuk trasi branden totdat zij verkoold is en roode uien tot de zelfde hoeveelheid, samen fijn stampen en den uitslag er mede inwrijven, zoo noodig mengen met een weinig water.

Een zelfde hoeveelheid medicijn vermengen met water, ziften en drinken.

2 Bekoel mengen met een weinig azijn en op den uitslag leggen.

1/71 Huiduitslag. Heete—.

1 Het zaad van den Kenanga-boom met groen-gele bloemen, die zeer geurig zijn, fijn wrijven, mengen met Djarakolie tot een zalf en drie malen per dag de uitslag er mede inwrijven.

De patiënt moet zich onthouden van het eten van trasi, garnalen en andere soorten schaaldieren, alsmede van roode visch, Siameesche en Chineesche gezouten of gedroogde visch. Daarentegen moet hij drie malen per dag een afkooksel drinken van bladeren van Ketapang kerbo, eene plant met gele bloemen, die veel op het veld voorkomt. Een takje met de bladeren op twee groote kopjes tot de helft verkoken, is de hoeveelheid, die men in eens gebruiken moet.

1/72 Huidvlekken.

1 Bruine vlekken op het voorhoofd, hals, handen of op het lichaam, moet men des avonds inwrijven met gewone gele waschzeep en des morgens met water afwrijven, totdat ze verdwenen zijn.

1/78 Huidvervelling.

1 Hempoe Koenir fijn stampen, bakken, mengen met Merija soelap, Tjabe, Madoe, Goela Aren, Kalembak, Masoï en Sawang, daarna samen fijn stampen tot dikke pap, waarna deze in een doek wordt gedaan en opgehangen. Zoodra de

pap droog is, moet men elken morgen een weinig er van met water innemen.

1/74 Jeuk over het geheele lichaam.

1 Kajoe Tai, Dringo, Bengle, Tjendana, Poelasari, Masoi, eenige Lombok-bladeren en Lempoejang, samen stampen tot pap en het geheele lichaam er mede inwrijven.

1/75 Jicht.

1 Citroensap mengen met Lengo widjen en op de pijnlijke plaats wrijven.

2 Lempoejang, bladeren van Antoe, Adas poelasari en de bladeren van roode uien, samen stampen, met een weinig water uitpersen, mengen met het sap van de Djeroek Petjel en de pijnlijke plaats er mede inwrijven.

3 Des morgens en des avonds twee lepels Minjak tanah (petroleum) gedurende één maand innemen.

4 Selderi (Selderij) sterk afkoken en gedurende eenigen tijd drie malen per dag een klein kopje er van drinken. Ook de afgekookte Selderij moet worden opgegeten.

5 Bij hevige pijnen zullen compressen van honig, spoedig de pijnen doen ophouden.

1/76 Kanker.

1 De bladeren van Blimbing manis met zout stampen en op de zieke plaats leggen. Is de kanker in de keel, dan moet vorenbedoeld middel uitgeperst en daarmede gegorgeld worden. Is de kanker in de maag, wordt het middel, uitgeperst, het sap gedronken en het overblijfsel na uitpersen op de maag gelegd.

2 De top met de jonge bladeren van de Ketapang Kerbo, een boompje met gele bloemen, de top met de jonge bladeren van den Bembeng-boom, een Mangasoort, te voren wasschen, samen stampen en op het kankergezwel leggen. Dit middel moet elken dag vernieuwd worden.

3 Een begin van kanker kan genezen worden, met de gom of de getah van de jonge Katesvrucht op het kankergezwel te smeren en dit middel dikwijls toe te passen.

Men moet echter voorzichtig zijn, geen getah-Kates in de oogen te krijgen, daar dit middel een ongeneeslijke blindheid veroorzaakt.

4 De top met de jonge bladeren van den Tjermé-boom en een en twintig bladeren van de Wanakila-plant, samen stampen, uitpersen, het sap drinken en het overblijfsel na uitpersen, op het kankergezwel leggen.

5 Een water- of groene kikvorsch bindt men levend op het kankergezwel en laat haar op het gezwel blijven, totdat zij sterft, waarna zij door een andere vervangen moet worden. Veroorzaakt de kikvorsch een vermeerdering van pijn, dan heeft men kans van genezing.
Niet alleen kanker kan door de kikvorsch genezen worden maar ook andere kwaadaardige gezwellen.

1/77 Keelontsteking.

1 Men neemt een schijfje van de knol Widiadara cepas, bij verkorting genaamd Widara oepas, kauwt dit fijn, slikt het sap in en spuwt het overblijfsel zorgvuldig uit, daar dit hardnekkige verstopping veroorzaakt. Dit middel dient drie malen der dag gebruikt te worden.

1/78 Kiespijn.

1 Een paar bladeren van de Kambiran kauwen, zorgende het sap niet in te slikken doch bij de ontstoken tand of kies te houden. De pijn en de ontsteking zal daarmede spoedig genezen zijn.

1/79 Klierziekte.

1 Djongpipit half gaar bakken, daarna met Dringo en Bangle fijn stampen, uitpersen en met het sap de klieren inwrijven.

2 Nila Djawa vermengd met azijn op de klieren leggen en vastbinden.

1/80 Kneuzing door een val.

1 Kajoe Timoer, Setjang, Daoen Mijana, Kentjoer en de helft van één notemuscaat samen fijn stampen, en de plaats van het gekneusde lichaamsdeel er mede inwrijven.

1/81 Kneuzing van den penis.

1 Dringo, peper, een en twintig leden van volwassen witte uien en de bladeren van Soeroekoening samen kauwen en op den penis uitblazen of dit laten doen.

1/82 Koorts. Gewone—.

1 Djeroek Wangi, Tjabe en zout samen stampen, uitpersen en drinken.

2 De bloemen van Kates Kemanten sterk afkoken en elk uur daarvan een klein kopje drinken.

3 De bladeren van den Poespah njidra-boom stampen, uitpersen en het sap drinken.

4 De bloemen van den Kenanga-boom fijn stampen, uitpersen en het sap drinken.

5 Drie stukken van den top van Djarak tjina, ook Djarak pager genoemd, elk ter lengte van een vinger, drie stuks oude Lombok, ter lengte van een pink en één lepeltje zout, samen fijn stampen en opeten.

6 De bladeren van den Sombo kling-boom koken en om de twee uren een klein kopje ervan drinken.

7 De bladeren van de Rodjowilowo afkoken en daarvan om de twee uren een klein kopje drinken.

8 De bladeren van den Kajoe Swanggi-boom drogen, tot poeder stampen en daarvan één lepel op een klein kopje water aftrekken en twee malen per dag, dezelfde hoeveelheid drinken.

1/83 Koorts. Koude of tusschenpoozende—.

1 Temoe Lawak, Adas poelasari, zoethout, Kajoe Angin, roode uien en zout samen fijn stampen, mengen met een weinig warm water, uitpersen en het sap drinken.

2 Temoe Lawak, Djinten item, Djinten poetih, Masoi, Kemoekoes, roode uien, Kentjoer, Djeroek Nipis in kleine stukjes snijden en een korrel zout, samen half gaar roosteren, stampen, uitpersen en het sap drinken.

3 Keningar roosteren, Kesoemba keling, Kentjoer, Notemuscaat, Setjang, rauwe rijst tot eene hoeveelheid als men in vijf malen met den duim en de beide voorste vingers kan

nemen, een weinig Arènsuiker, zout tot een hoeveelheid als men met duim en de twee voorste vingers kan opnemen, samen stampen en de borst en den rug er mede inwrijven.

1/84 Koorts. Langdurige binnenkoorts.

1 De bladeren van de Djepana, ook genaamd Daoen Pransman, afkoken en om de twee uren daarvan een klein kopje drinken.

1/85 Koorts in het hoofd of ijlende koorts.

1 De bladeren van de Sambiloto afkoken en om het uur een lepel er van innemen.

1/86 Koudvuur in een wond.

1 De Kemeroet, dat is de Klapa uit de nog jonge vrucht van drie Klapa idjoe, koken met het water uit de drie Klapa's tot een pap en die op de wond leggen.

2 Kookt de Kemeroet uit één jonge Klapa idjoe samen met het Klapa-water in den eigen dop tot pap, na te voren in de Klapa een gat te hebben gemaakt, voldoende om de Kemeroet van den dop los te maken en die om te roeren. De pap moet op de wond worden gelegd.

1/87 Kraamweeën.

1 Honig, Klapa idjoe, Tjoto Bamboe, Djeroek Lenglang en tamarinde samen stampen, uitpersen en daarmede de romp en voornamelijk den rug inwrijven.

2 Afschraapsel van Kajoe Rembaldo op water aftrekken en drinken.

3 De roede van den echtgenoot gedurende twintig minuten in een glas water houden en uit door de kraamvrouw doen drinken.
Dit middel moet te voren gemaakt worden, daarna bewaard in een goed gesloten, met donker papier beplakte flesch op eene donkere plaats, ten einde zoo noodig dadelijk te kunnen gebruiken, zoodra het kraamwater is afgeloopen, dan wel indien de pijnen beginnen. De bevalling zal, bijtijds gebruikt, zeer voorspoedig zijn.

4 De bladeren van de knol van de Kremah, veel gelijkende

op Roempoet Teki, op warm water aftrekken en drinken nadat het vruchtwater is afgeloopen of zoodra de pijnen beginnen, bezorgt eene gemakkelijke en niet pijnlijke bevalling.

1/88 Kraamzuivering.

1 Drie handen Remoedjoeng, ook genaamd Kioes- (verbasterd Koemis) koetjing, sterk afkoken op zes groote kopjes water totdat er drie groote kopjes afkooksel overschieten en gedurende eene week en drie malen per dag een groot kopje drinken. Dit middel moet gedurende veertig dagen na de bevalling nu en dan herhaald worden doch niet langer dan telkens gedurende eene week.

1/89 Lendenpijn.

1 Kentjoer, Soenti, Masoi, peper, roode uien en Soedjen, samen fijn stampen en de lendenen ermede inwrijven.

2 Eén roode en één witte ui samen stampen, mengen met het water van de Klapa idjoe, des avonds in den dauw zetten en des morgens op de nuchtere maag drinken.

3 De inhoud van één Senendjong, de wortel van Tales, hakoepnja Awer awar, negen korrels zout en versche Klapa-olie samen stampen, uitpersen en drinken.

1/90 Lepra.

1 De bladeren van Blimbing woeloe, de bloem, bloemknop en de bladeren van Songolangit, Setjang, klontjes-suiker en Djeroek Petjel samen stoomen, stampen, uitpersen en drinken.

1/91 Leverziekte.

1 Eén knol van Temoe Lawak raspen, met een weinig water uitpersen in een glas, één nacht laten staan teneinde het meel van de Temoe Lawak genaamd „pati" te doen zakken en des morgens op de nuchtere maag drinken zonder genoemd meel, daar dit eene dunne ontlasting veroorzaakt. Voor hardlijvigen kan het gebruiken van dit meel de goede uitwerking der Temoe Lawak bevorderen. Alvorens te drinken moet dan de medicijn eerst omgeroerd worden.

Indien de pati van Temoe Lawak niet gebruikt wordt, dient deze gedroogd en in een goed gesloten flesch bewaard

te worden en zoo noodig tegen hardlijvigheid aangewend worden. Daartoe neemt men één theelepel pati op een glas water, dit goed omroeren en drinken op de nuchtere maag.

1/92 Lippenziekte. Gescheurde lippen.

1 De jonge bladeren van Soemboe, Adas poelasari en één roode ui samen bakken, de schillen van één Djeroek Wangi, Djambe djeboek, Dringo, één witte ui, een weinig houtskool en zout, samen stampen tot pap, waarmede de lippen moeten worden ingewreven.

1/93 Longtering.

Er zijn twee soorten van tering namelijk de gewone tering, die het geheele lichaam aantast (zie T.) en de tering, die uitsluitend de longen aandoet.

Tegen longtering kan het volgende gebruikt worden.

1 Temoe Lawak, Iring Poetih, Lempoejang en Bangle, van elk een stuk ter grootte van een halve vinger raspen, met een weinig water uitpersen, één nacht laten staan, ten einde de pati van deze temoe's te laten zakken en des morgens op de nuchtere maag drinken zonder het gezakte meel.

1/94 Longziekte.

1 Bij onnatuurlijke ophooping van bloed in de longen, kan men het bloed verwijderen met compressen van water.

2 Een schijfje van de knol genaamd Widiadara oepas, bij verkorting genaamd Widara oepas, kauwen, het sap inslikken en het overblijfsel zorgvuldig uitspuwen, daar dit eene hardnekkige verstopping veroorzaakt.

Men zij indachtig, dat de geneeskracht van deze knol in de getah of de gom zit. Men mag daarom deze knol niet schillen of raspen en uitpersen, daar de getah, die erg kleverig is, in het overblijfsel achterblijft.

Dit middel moet drie malen per dag gebruikt worden.

1/95 Lusteloosheid.

1 Kentjoer, roode uien, de bloemen van Soeroe en van Poelasari, zoet hout en Djinten tjina samen stampen en het geheele lichaam er mede inwrijven.

1/96 Maagziekte.

1 De bladeren van Lempoejang met zout afkoken en daarvan nu en dan drinken.

2 Een vrucht van den Notemuscaat-boom, die geheel rijp aan den boom is geworden in schijfjes of dunne stukjes snijden, 24 uren op arak aftrekken en elken morgen op de nuchtere maag één theelepeltje gebruiken. Na het gebruik van dit middel moet men twee uren wachten voordat men iets eet of drinkt.

3 Daar vele storingen in het lichaam en ook de gegeten spijs maagziekte kan veroorzaken, zonder dat men de reden vermoedt, moet men allereerst een en twintig bladeren van de Wanakila, het tegengif voor plantaardig vergift, stampen, met een weinig water uitpersen en het sap drinken. Het overblijfsel legt men na het uitpersen op de maag. Dit middel moet drie malen gedurende drie dagen herhaald worden.

Vermoedt men vergiftiging met strychnine of een ander Europeesch vergift, dan neemt men zoo spoedig mogelijk de bladeren van Tembelekan — een op Java veel voorkomend onkruid — kauwt een en twintig van deze bladeren en slikt het sap in, waarna men een en twintig bladeren kauwt van de Slegren of selegeren en het sap inslikt.

Men kan in dergelijke gevallen niet spoedig genoeg handelen, daarom raad ik een ieder aan, de bovengenoemde drie soorten van planten op het erf aan te kweeken.

1/97 Maagdelijke pijnen in de wittebroodsdagen

1 De bloemen van den Delima, Hempoe Koenir en Djinten item, samen stampen, uitpersen en het sap een oogenblik vóór het huwelijk drinken. Deze medicijn moet gedurende een week of naar behoefte herhaald worden.

1/98 Maandstonden. Het wegblijven der—.

Niet veroorzaakt door zwangerschap.

1 Een handvol wortels van de Bamboe Doeri afkoken en het afkooksel drinken.

2 De bladeren van Goedeh en Adas poelasari samen koken en het afkooksel drinken.

3 Tjendana merah, Setjang en roode uien samen koken en het kooksel drinken, totdat de maandstonden beginnen te vloeien.

1/99 Maandstonden. Het te veel vloeien der—.

1 Kruidnagelen, de wortels van Kamarakan en die van Kajoe Angin, één stuk Djahe, Gelang en Soeroe, samen stampen en eten.

2 Verder: Kembang Sepatoe poetih en de wortels van Melati, samen fijn wrijven, mengen met een weinig azijn, het voorhoofd er mede inwrijven of beleggen en met een doek vastbinden.

3 Eén pit uit de rijpe vrucht van Ketjoeboeng kesijan, Djinten item, Masoi, Tjabe, Soeloeh, peper. Adas poelasari, Klabet, Soeroe koening, Menjan poetih Kersani alan, Moestika en Kembang Tjepaka poetih samen fijnstampen, uitpersen, ziften en drinken. Met het overblijfsel na ziften het voorhoofd inwrijven.

1/100 Malaria.

1 Gambir oetan afkoken en drinken.

2 Sambiloto afkoken en drinken.

3 Wanakila stampen, uitpersen en het sap drinken.

4 Samarasa afkoken en drinken.

5 De bladeren van Djepana, ook genaamd Daoen Pransman, afkoken en drie malen per dag een klein kopje er van drinken.

6 Een Chineesch middel op Java geimporteerd tegen Malaria, genaamd „Hokling". De gebruiksaanwijzing is als volgt: Drie poeders per dag gedurende de eerste twee dagen, daarna twee poeders per dag gedurende de volgende dagen totdat men genezen is.

Volgens den Doekoen, die mij dit mededeelde is soms één poeder voldoende om van de Malaria te genezen. De Javaan stelt in dit middel veel vertrouwen.

7 Een handvol schillen van rijpe koffiebessen koken op drie groote kopjes water en opnemen, zoodra het een oogenblik heeft gekookt. Van het afkooksel dient men zes malen per dag een klein kopje te drinken.

8 De schillen van ongebrande koffieboonen op dezelfde wijze afkoken en drinken.

9 De jonge bladeren van den Djohar-boom afkoken en naar behoefte daarvan drinken, daar deze medicijn eene dunne ontlasting veroorzaakt en de ontlasting bij den een erger is dan bij den ander.
Een goede ontlasting bevordert ten zeerste eene spoedige genezing.

1/101 Miskraam.

Voor inwendige versterking.

1 Brokjes van den ondersten stam van den Pisang-boom dicht bij de wortels nemen en Adas poelasari samen stampen, uitpersen, ziften en drinken.

2 Voor het verwijderen van achtergebleven bloed na de miskraam het volgende:
Zeven à negen bladeren van Srigading, drie bladeren van Teter, een handvol bladeren van Djongrahap, samen koken op twee groote kopjes water, totdat er één groot kopje afkooksel overblijft en dit drinken.

1/102 Misselijkheid.

1 De Ampoh, een soort rivierslijk, dat door den Javaan als een lekkernij wordt beschouwd, eten naar behoefte.

1/103 Moedeloosheid.

1 Moedeloosheid is een gevaarlijk verschijnsel. Daar het fluïde, dat het geheele lichaam van kracht en energie voorziet, noodeloos verbruikt wordt voor verschillende gedachten, die moedeloosheid opwekken, dan spreekt het van zelf, dat het lichaam en vooral het bloed, dat door het fluïde gevoed en gesterkt worden langzaam in kracht zullen verminderen. Het gevolg van verlies van kracht en energie is zenuwziekte, soms krankzinnigheid.
De moedelooze moet allereerst trachten de slechte gedachten te bannen. Daarvoor zijn verre wandelingen in den ochtend zeer aan te bevelen. Door het maken van een dergelijke wandeling, het zien van allerlei zaken en dingen en de inspanning van het lichaam, zal men spoedig op den weg van opgewektheid komen. Vermijdt verder laat

te gaan slapen, of laat op te staan, verder matig leven en vooral elke opwinding vermijden en een ieder vriendelijk behandelen, dan zal men van zelf opgewektheid voelen en lust tot leven.

1/104 Muskietensteken.

1 Een stukje gele waschzeep oplossen in petroleum, zoodanig dat het een zalf wordt en daarmede het gezicht, handen, voeten en alle lichaamsdeelen, die niet door kleeren gedekt zijn, inwrijven.

1/105 Muizenverdelging bij epidemische ziekten.

1 Warangan goed fijn stampen, rauw vleesch in kleine stukjes snijden of hakken, warangan en vleesch goed mengen en des avonds hier en daar, waar muizen of ratten komen, leggen.

1/106 Nageboorte. Moeilijke verlossing van de—.

1 Dangkel Kelor en Adas samen fijn stampen, uitpersen en het sap drinken. Dit middel moet vóór de bevalling worden gemaakt, ten einde het zoo noodig te kunnen gebruiken.

1/107 Negenoog.

1 De bladeren van Djarak bang, ook Rabasa genoemd, stoomen. Een gestoomd blad besmeert men met versche Klapa-olie, op de negenoog leggen en met een doek vastbinden. Men moet hiermede doorgaan totdat de etter geheel uit de negenoog is getrokken.

1/108 Neusbeenontsteking.

1 Een en twintig bladeren van Djeroek Petjel, Peper een en twintig korrels, roemah Tjabe elf stuks, samen fijn stampen, ziften, het sap drinken en het overblijfsel na ziften op den neus leggen en met een doek vastbinden.

1/109 Niersteen.

1 De bladeren met de jonge takken van Remoedjoeng, ook genaamd Kioes- verbasterd Koemis-Koetjing afkoken en drie malen per dag en gedurende één week drie groote kopjes er van drinken.

2 De bladeren en jonge takken van Remoedjoeng, Arensuiker en een weinig Klapa-olie, samen afkoken en daarvan drie malen per dag een groot kopje drinken.

3 De bladeren van Pitjitan afkoken en daarvan drie malen per dag een groot kopje drinken.

1/110 Nierziekte. Vervuiling der nieren.

1 De bladeren van Gondaroesa afkooken en drie malen per dag een klein kopje er van drinken.

Ten gevolge van syphilis:

2 De bladeren van Markisat op arak sterk aftrekken en daarvan drie malen per dag vijftien druppels innemen.

1/111 Nierziekte. Het niet kunnen tegenhouden van de urine.

1 Djinten item stampen tot pap en gedurende een dag en een nacht op den onderbuik leggen en gedurende dien tijd blijven liggen.

2 De bladeren van Asem batang koken en drie malen per dag een groot kopje vol er van drinken.
Men mag tusschentijds geen water drinken.

3 Bagal Djagoeng en gedroogde bladeren van Remoedjoeng, ook genaamd Kioes- verbasterd Koemis-koetjing, samen afkoken en drie malen per dag een groot kopje er van drinken.

4 Een stukje ter grootte van een halven vinger van de Temoe's: Iring, Lawak, Poetih, Lempoejang en Bangle raspen, met een weinig water uitpersen, één nacht laten bezinken en op de nuchtere maag drinken zonder het bezinksel.

1/112 Ongeneeslijke ziekte.

Ten einde een sleepende of een vermeend ongeneeslijke ziekte met de daarvoor bestemde medicijn te kunnen genezen, moet het lichaam te voren door ondervermelde medicijnen tot genezen geschikt worden gemaakt.

1 Roode uien, Masoi, Djinten poetih, peper, notemuscaat, Djahe en de bladeren van Blimbing woeloe, samen fijn wrijven en het geheele lichaam er mede inwrijven.

1/113 Onvermogen bij de vrouw.

Kinderloosheid.

1 Patinja madoe tawon, de jonge vrucht uit de Klapa idjoe en een weinig Klapa-olie samen stampen, bij tusschenpoozen een lepel er van innemen en ook het geslachtsdeel er mede inwrijven.

2 De getah of boomhars van den Pakel-boom, een Manggasoort, in een potje opvangen. Deze hars moet vermengd worden met een weinig zuivere kalk en water ten einde het kleven te voorkomen. Is de hars reeds droog, dan dient men deze eerst tot poeder te stampen, alvorens de kalk en het water te mengen. Men neemt nu en dan een theelepel van deze medicijn in en wrijft ook het geslachtsdeel er mede in.

1/114 Onvermogen bij den man.

Onbekwaam tot paren.

1 De bladeren van Remoedjoeng, ook genaamd Kioes- of verbasterd Koemis-Koetjing afkoken en gedurende één week drie malen per dag een groot kopje er van drinken. Een langdurig gebruik van Remoedjoeng is schadelijk voor de oogen.

2 Djinson of Colysom — een van China geimporteerd middel — op arak aftrekken en na elken maaltijd een bitterglas er van drinken.

3 Temoerosnja Soeroe kauwen en het sap inslikken.

4 Temoerosnja Soeroe sterk afkoken. Nadat het koud is geworden, mengen met honig en 's morgens en 's avonds een klein kopje er van drinken.

5 Kippeneieren klutsen met honig en koemelk en des morgens en des avonds gebruiken.

6 De eieren van een zwarte kip klutsen, mengen met het sap van witte uien, die te voren moeten gestampt en uitgeperst worden en 's morgens en 's avonds gebruiken.

7 De wortels en de geschilde pitten van Pranadjiwa fijn stampen en op de nuchtere maag eten.

8 De wortels en de gepelde vrucht van de Pranadjiwa aftrekken op arak en elken dag een klein glaasje er van

drinken, vóórdat men zich te ruste legt. Dit middel werkt het beste gedurende den nacht.

9 Kioe Tjian Tan, een Chineesch middel op Java ingevoerd, aftrekken op sterke arak, waarmede de mannelijke roede moet worden ingewreven en na vijf minuten weder moet worden afgewasschen. Indien dit middel te sterk is, drinke men een glas water.

Dit middel werkt het beste, indien men het samen gebruikt met middel No. 2.

10 Het zaad van de Pranadjiwa, na de harde bast te hebben verwijderd, eten, beginnende met één per dag en telkens met één pit opklimmende, totdat men zes pitten per dag opeet. Men gaat dan met zes pitten per dag door, totdat de erectie der mannelijke roede is hersteld.

11 Er bestaan twee soorten van onvermogen van den man; ten eerste door langdurige vrouwenziekte, waardoor de vruchtbaarheid van het mannelijk zaad te loor gaat, welk soort onvermogen zeer moeilijk en na langdurige onthouding te genezen is; ten tweede door het toedienen van een middel door eene verstooten of jaloersche echtgenoote, waardoor de erectie der mannelijke roede verloren gaat.

De laatstgenoemde soort onvermogen kan genezen worden, door het gebruik gedurende ongeveer zes maanden van de Kosaih, een soort Chineesche witte ui, die ook op Java veel geteeld wordt en op den *pasar* wordt verkocht. De Kosaih moet gekookt worden en men eet daarvan twee diepe borden per dag, uien zoowel als het afkooksel.

12 De Kosaih kan ook op arak afgetrokken worden, waarvan na elken maaltijd een klein glaasje moet gebruikt worden.

1/115 Onzuiver bloed. Jeuk door—.

1 De bladeren van den Ketapang kerbo, een klein boompje met gele bloemen, welke veel op *tegalan's* voorkomt, en wel een tak met de jonge bladeren koken op twee groote kopjes water totdat één groot kopje afkooksel overblijft, de hoeveelheid om in eens te drinken.

Van deze medicijn dient men drie malen per dag een groot kopje te gebruiken.

1/116 Oogziekte. Grijze star.

1 Het vocht uit een tak van den Randoe-boom geneest

grijze star. Men dient drie malen per dag het versche vocht in het zieke oog te druppelen.

1/117 Oogziekte. Brand in de oogen.

1 Men snijdt van een Mijana-blad een stukje af, waardoor de getah of het vocht van dit blad er uit zal vloeien; men neemt dan met dit blad, door de einden een weinig om te buigen, zuiver water en doet dat samen met het uitvloeiend vocht in het oog.

Het water moet zeer weinig zijn. Het is voldoende het blad slechts in het water te dompelen en het afdruppelend water, dat dan samen vloeit met het vocht uit het blad in het oog te druppelen en dit om de twee uren te herhalen.

1/118 Oogziekte. Ontsteking der oogen.

1 Teboe item, Tjendana, één vrucht van den Patjar-boom, het water van de akoeb, een soort kalk, de bladeren van den Randoe-boom en een weinig Klapa-olie, samen stampen uitpersen, drinken en het ontstoken oog dikwijls met regenwater wasschen.

2 De wortel van Wola walijan ook genaamd Parahoeloe zorgvuldig wasschen, daarna stampen, de fijne pap in een schoon lapje doen en bij enkele droppels in het ontstoken oog druppelen. Het is raadzaam slechts zooveel van den wortel te stampen als noodig is om in het oog te droppelen en het resteerende van deze medicijn weg te werpen of daarmede rondom de oogen de huid in te wrijven.

1/119 Oogziekte bij vrouwen, veroorzaakt door gebrekkige kraamzuivering.

1 De bladeren van Waloh, Koenir en een weinig zuivere kalk, samen fijn stampen en het voorhoofd, oogleden en ook rondom de oogen er mede inwrijven.

1/120 Oorziekte.

1 De getah of gom uit den Awer awar-boom in het oor druppelen.

2 Een weinig Kentjoer, roode uien en de jonge vrucht van de Kapas taoen samen fijn stampen, uitpersen, ziften, warm maken en in het oor droppelen.

1/121 Oorpijn.

1 Makasar-olie in het oor druppelen. Indien de Makasar-olie te sterk is, moet zij vermengd worden met zuivere Klapa-olie. Het zieke oor moet met Kapas afgesloten worden.

2 Kajoepoetih-olie achter het zieke oor wrijven.

1/122 Oorsuizingen.

1 De bladeren van Halappalapan en roode uien gaarstoomen, fijn wrijven, rondom het oor leggen en met een doek vastbinden.

1/123 Opgezwollen beenen, zonder bekende oorzaak.

1 Rauwe rijst tot eene hoeveelheid als men drie malen met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, zout eveneens tot éène hoeveelheid als voren is aangeduid, Kentjoer, Asem kawa, een stukje Laos en sterke arak samen fijn stampen tot pap en daarmede de beide beenen inwrijven.

2 Djinten item, Djinten poetih, Moengsi, Laos. Ganti, Koentji, roode uien, zeven korrels peper, de bladeren van Blimbing Keris en notemuscaat, samen fijn stampen en de beenen er mede inwrijven.

3 Afschraapsel van hertenhoorn, één knol Djahe, witte uien en één lepel azijn, samen mengen, tot pap stampen en de beide beenen er mede inwrijven.

4 Indien zwangere vrouwen last hebben van opgezwollen beenen, dan neemt men één zwarte of donkerblauw gekleurde lombok, een knol Lempoejang fijn snijden, Soeroesteeltjes tot eene hoeveelheid als men met den duim en de beide voorste vingers kan opnemen en rauwe rijst tot eene hoeveelheid als voren is aangeduid, samen fijn stampen tot pap, mengen met sterke arak en daarmede de beide beenen inwrijven en zoo noodig elken morgen herhalen.

1/124 Opgezwollen borsten, niet veroorzaakt door te veel zog.

1 Droge tai kambing en klapa-olie samen koken totdat het geheel een pap wordt en daarmede de beide borsten inwrijven.

1/125 Opgezwollen geslachtsdeelen, veroorzaakt door syphilis.

1 De bladeren van Lidah boewaja schoonwasschen, fijn hakken, mengen met klontjessuiker, één nacht in den dauw zetten en des morgens op de nuchtere maag het sap drinken.

1/126 Opgezwollen lichaam.

1 Dringo, Bengle, Kentjoer, Djinten item, Masoi, roode uien, Soeroe, Temoe Oerat, jonge Pinangnoot en zuivere kalk samen fijn stampen, mengen met rauwe Sagoe en het lichaam er mede inwrijven.

1/127 Opzwellingen, veroorzaakt door een val of door andere oorzaken.

1 Simbar mendjangan, Adas poelasari en roode uien bakken, stampen tot pap en de gekneusde deelen van het lichaam er mede inwrijven.

2 De bladeren van de Kajoe Poeng, Lampes, Adas poelasari en roode uien bakken, tot pap stampen en de pijnlijke opzwellingen er mede inwrijven.

3 De bladeren van Iler, Regoelo poetih, roode uien en Adas poelasari samen stampen, uitpersen en het sap drinken.

4 Kajoe Timoer schrapen, aftrekken op azijn en daarmede de opzwellingen inwrijven.

1/128 Overmoed bij jeugdigen.

1 Degan Klapa idjoe met een weinig zout mengen, des avonds in den dauw zetten en des morgens op de nuchtere maag drinken.

1/129 Pest.

1 Het geheele lichaam en hoofd inwrijven met warme klapaolie, totdat men begint te zweeten. Tegelijkertijd moet ook klapa-olie ingenomen worden, ten einde den lijder te doen braken en afgaan. Elken dag dient deze behandeling herhaald te worden totdat de zieke genezen is.

1/130 Pokken.

1 De bladeren van Petian koening, Koenir laki en Adas poelasari tot pap stampen, uitpersen en met het sap het lichaam inwrijven.

2 Drie bladeren van den Awer awar-boom, en een halve Oeler Keteh, samen stampen, uitpersen, het sap drinken en met het overblijfsel na uitpersen het lichaam inwrijven.

1/131 Puisten.

1 De bladeren van de Senggoegoe fijn stampen en op de puist leggen, zal deze spoedig doen doorbreken. De pap dient twee malen per dag verwisseld te worden.

1/132 Pijnlijk gevoel door het geheele lichaam, zonder bekende oorzaak.

1 De bladeren van Gondaroesa idjoe, Soenti en rauwe rijst stampen tot pap en daarmede het geheele lichaan inwrijven.

1/133 Pijnstillend middel.

1 De wortels van de magische of tooverkrachtige plant genaamd „Diktamnon", afkoken en het afkooksel drinken, stilt de hevigste pijnen van welke ziekte ook. Het Diktamnon, verbasterde naam van Dictamnus, is het Esschekruid, dat uitsluitend groeit op den berg Dicte. Dit kruid schijnt ook bij den Javaan bekend te zijn.

1/134 Rheumatiek.

1 Selederi (Selderij) koken en gedurende eenigen tijd drie malen per dag een klein kopje van het kooksel drinken. Ook de afgekookte selderij moet worden opgegeten.

2 Des morgens en des avonds twee lepels Minjak tanah (petroleum) gedurende één maand innemen.

3 Bij hevige pijnen compressen op de pijnlijke plaats leggen.

4 De bladeren van Kelingsir koken en van het afkooksel drie malen per dag een klein kopje drinken.

5 Was van bijen smelten en daarin zooveel terpentijn en Klapa-olie mengen, totdat het geheel een zalf wordt, en daarmede de rheumatiek twee malen per dag inwrijven.

6 Sereh-olie mengen met gesmolten was van bijen, zooveel dat de was verdund wordt tot zalf en daarmede twee malen per dag de rheumatiek inwrijven.

7 Witte uien stampen, op water aftrekken en het sap 's morgens drinken.

8 Kruidnagelen en Merija soelap samen fijnstampen, mengen met geitenmelk en drinken.

9 De bladeren van de Sambang en Adas poelasari, samen stampen, uitpersen, het sap drinken en met het overblijfsel na uitpersen, de rheumatiek er mede inwrijven.

10 Lombok rawit aftrekken op arak en daarmede de rheumatiek inwrijven. Een zeer afdoend middel.

11 Kajoepoetih- en Ketjoeboeng-olie van gelijke hoeveelheden samen mengen en na elk bad of twee malen per dag de rheumatiek er mede inwrijven. Vóór het gebruik moet het fleschje, waarin beide oliesoorten gemengd zijn, flink worden geschud.

12 Kruidnagelen, Keningar, Kajoe Timoer, Kajoe Oeles, Kajoe Lawang, Masoi, Kajoe Angin, notemuscaat en de top van de Djamoer Rimpes, ook Impes genaamd, samen stampen tot pap en 's morgens en 's avonds de rheumatiek er mede inwrijven.

13 De bladeren van de Sanket stampen en op de rheumatiek leggen. Men kan deze bladeren ook eenvoudig kneuzen of in de hand wrijven, op de rheumatiek leggen en daarna met een doek vastbinden, totdat de bladeren van zelf blijven kleven.

1/135 Rimpels in het gelaat.

1 Rauwe rijst fijn stampen tot meel, mengen met meel van Katjang Kedele en één rauw kippenei, kneedt dit mengsel samen goed fijn en laat het drogen. Als het goed droog is, stampt men het tot poeder en gebruikt dit bij wijze van bedak.

1/136 Ringworm.

1 De bladeren van Opo opo en de fijne en slijmerige aarde, die door de wormen boven den grond wordt gebracht, samen fijn wrijven en daarmede de ringworm inwrijven.

2 Gebakken roode metselsteen zeer fijn stampen, ziften, mengen met sterke azijn en met een platte roode metselsteen de ringworm er flink mede inwrijven.

1/137 Rattenverdelging bij epidemische ziekten.

1 Warangan goed fijn stampen, een stuk rauw vleesch in kleine stukjes snijden of fijn stampen; warangan en vleesch goed mengen en kneeden en des avonds hier en daar neerleggen, waar ratten en muizen komen.

1/138 Ruggegraatspijn, veroorzaakt door overdadige bijslaap.

1 Baoewang angkoep of half ontloken witte ui en Djambe, samen stampen, uitpersen en drinken. Dit middel moet drie malen per dag gebruikt worden.

Verder moet de boomhars van den Pakel-boom, een Mangga-soort, in een potje worden opgevangen en vermengd worden met een weinig kalk en water, om het kleven te voorkomen Is de hars reeds droog dan moet deze gestampt worden, alvorens te mengen met kalk en water. Men wrijft met dit middel de ruggegraat en ook de geslachtsdeelen flink in.

1/139 Ruggegraatspijn, veroorzaakt door vermoeienis of het optillen van een zwaar voorwerp.

1 Drie knollen Djahe, Sidawajah, Ketoembar, Madja moedjoe, Menjan madoe, twee stuks Empos nempos, samen stampen, uitpersen en drinken.

1/140 Schurft. Schilferachtige—.

1 Een Djeroek Linglang, drie korrels Tai Kambing, samen goed mengen en daarmede de zieke plaats inwrijven.

2 Het sap van één Djeroek Nipis mengen met fijn gestampte roode metselsteen en de zieke plaats er mede inwrijven, totdat ze rood wordt.

3 De boontjes van de Koro Bangkoewan stampen, uitpersen en met het sap de zieke plaats inwrijven.

4 De bladeren van den Sirikaja-boom fijnstampen tot pap, deze op de zieke plaats leggen en met een doek vastbinden.

5 De bladeren van den Ketepeng-boom stampen, uitpersen en met het sap de zieke plaats inwrijven.

1/141 Schurft. Kwaadaardige groote witte builen.

1 De topbladeren van den Potjoeng-boom en een stukje Warangan samen stampen en de builen twee malen per dag ermede inwrijven.

2 Ketan gadjih, Aren-suiker en Widjen-olie van gelijke hoeveelheden, verder het dooier van één ei braden, alles samen stampen, waarmede de builen moeten worden ingewreven en waarvan ook nu en dan een weinig moet worden ingenomen.

3 De boontjes van de Koro Bangkoewan stampen, uitpersen en met het sap de builen inwrijven.

1/142 Schijndood.

1 Ten einde te weten of iemand schijndood of werkelijk dood is, dient eerst nagegaan te worden, of de ademhaling werkelijk stilstaat. Daartoe neemt men een spiegel en houdt die zoo dicht mogelijk bij den neus; beslaat het spiegelglas niet, dan heeft de ademhaling opgehouden.

Het kloppen van het hart, kan men nagaan, door het oor op het hart te leggen en aandachtig te luisteren

Het verstijven van het lichaam is niet altijd een teeken van den dood, evenmin als het stilstaan van de ademhaling en van het hart.

Deze drie gevallen dient men te controleeren, door brandende lakdruppels te laten vallen op de borsthuid.

Indien de dood is ingetreden zullen de brandende lakdruppels geen roodheid der huid noch blaren veroorzaken. Is het lijk reeds koud en verstijfd, dan zal het gedruppelde lak niet op de huid blijven kleven.

Verder kan men nagaan de slapte der gelaatsspieren, de uitdrukking en inzakki g der oogen en het aanwezig zijn van doodsvlekken, terwijl moedervlekken en bruine vlekken, die bij leven aanwezig waren, bij het intreden van den dood langzaam verdwijnen.

Twijfelt men er aan, dat de dood werkelijk is ingetreden, is het eenige middel, het lijk te laten liggen, totdat de ontbinding van het lichaam intreedt.

1/143 Scheuren van het vel van handen en voeten.

1 De bladeren van de Selderi (Selderij) koken en zoodra het afkooksel bijna verkoeld is, de handen en voeten daarin weeken.

1/144 Slaapmiddel.

1 Beng, een Arabisch op Java geïmporteerd middel. Voor volwassen personen de hoeveelheid van de zwaarte van één rijstkorrel innemen.

1/145 Slaap in armen of beenen.
(*Dikwijls voorkomende*).

1 De bladeren van Loentas en Djahe samen fijn wrijven en daarna in zeewater koken tot pap. Terwijl het nog warm is mengen met arak, en armen of beenen inwrijven, zoo mogelijk het slapende lichaamsdeel daarin dompelen.

1/146 Slapeloosheid.

1 Witte uien met de hand fijn kneeden en daarmede, vóórdat men gaat slapen, het voorhoofd, de slapen, de lippen, de handpalmen en de voetzolen inwrijven.

2 Indien de slapeloosheid wordt veroorzaakt door zenuwen, drinkt men, voordat men gaat slapen, een klein kopje water, waarin een halve of een heele Djeroek Nipis is uitgeperst, zonder suiker.

3 Indien het voorhoofd warm en de voeten koud zijn, moeten de beenen en voeten voordat men gaat slapen met een borstel of handdoek goed gewreven worden. Hierdoor wordt de bloedsomloop bevorderd en ontstaat vermoeidheid en lust tot slapen.

4 Niet te vroeg gaan slapen, doch ook niet te laat, daar de rust vóór middernacht de beste is. Regelt zoodanig de slaap, dat slechts acht uren per nacht geslapen wordt.

5 Vermijd opwindingen en gemoeds-aandoeningen. Wees vriendelijk tegenover iedereen.

6 Eet des avonds niet te veel en gebruikt geen prikkelende dranken.

7 Slaapt niet op uw rug en zoo mogelijk ook niet op de linkerzijde.

8 Indien gij 's nachts wakker wordt en niet meer kunt slapen, drinkt dan een weinig suikerwater.

1/147 Spenen van een kind.

Om een kind gemakkelijk te kunnen spenen.

1 Ketoembar, Trawas, Moengsi, Kedawoeng, Temoe Iring, drie witte uien, notemuscaat, de bloem van de Tapen en Koenir, samen fijn stampen, uitpersen en het sap gedurende eenige dagen elken avond drinken.

1/148 Sproeten.

1 Peterselie, dat thans ook op Java wordt aangeplant, op water aftrekken en met het water de sproeten inwrijven.

2 De sproeten elken avond vóórdat men gaat slapen met het sap van de Djeroek Nipis inwrijven en des morgens weder afwasschen.

1/149 Spruw.

1 De Mantjing van de Klapa branden en tot poeder stampen, kaneel, oude witte uien en Adas poelasari samen fijn stampen en mengen met de poeder vorengenoemd, daarna het geheel mengen met versche Klapa-olie, zoo mogelijk zelf gemaakt, tot een pap, dit op de spruw leggen en nu en dan verwisselen.

2 De bladeren van Katoe, kaneel en oude witte uien samen tot pap stampen, mengen met Kawang-olie, daarna deze pap koken, totdat de olie er uitkomt, met welke olie de spruw moet worden ingewreven.

3 De bast van den Poeleh-boom — *niet* het struikgewas van dien naam — sterk afkoken en drie malen per dag een klein kopje van het afkooksel drinken.

4 De getah of gom van de Kajoe Sono op de spruw wrijven.

5 De getah van een jonge Kates op de spruw wrijven. Men zij voorzichtig de getah Kates niet in de oogen te krijgen, daar deze eene ongeneeslijke blindheid veroorzaakt.

5 De wortels van de Klapa, en van de Pinang, Adas poelasari, de bast van de Gajam eerst roosteren, Poedisari, zoethout, de haas van koevleesch en één roode ui, samen stoomen, daarna fijnwrijven en de spruw ermede inwrijven.

6 Poedisari, Adas poelasari, Tjendana, Djenggi, de haas van koevleesch, Bidara laoet, Setjang en roode uien samen fijn wrijven, uitpersen en innemen.

1/150 Spijsvertering. Gestoorde —.

1 Om de twee uren een groote lepel honig gebruiken en daarmede doorgaan, totdat de spijsvertering weder normaal is.

1/151 Steken van giftige visschen.

1 De wortels van den Awer awar-boom stampen, uitpersen en drinken. Het overblijfsel moet men na uitpersen op de plaats, waar men gestoken is, leggen en vastbinden.

1/152 Steken van bijen, wespen en dergelijke dieren.

1 Eene roode ui doormidden snijden en met het binnenste gedeelte der ui de steek inwrijven, de pijn zal dan onmiddellijk verdwijnen.

2 Tracht de angel uit de wond te halen, daarna deze uitwasschen met melk en op de wond een schijfje witte ui leggen en vastbinden.

1/153 Steenpuisten.

1 Een blad van Tjotjor bebek een weinig kneuzen, op de steenpuist leggen, vastbinden en nu en dan verwisselen.

2 Gele waschzeep mengen met eene gelijke hoeveelheid Aren-suiker op de steenpuist leggen, met een lapje bedekken en vastbinden.

1/154 Suikerziekte.

1 Een schijfje met de schil van de Widijadara oepas, bij verkorting genaamd Widara oepas, fijn kauwen, het sap inslikken en het overblijfsel zorgvuldig uitspuwen, daar dit eene hardnekkige verstopping veroorzaakt. Dit middel moet tusschen de maaltijden door drie malen per dag gebruikt worden.

2 De bast van den Poeleh-boom — *niet* het struikgewas van dien naam — sterk afkoken en van het afkooksel, tusschen de maaltijden, drie malen per dag een klein kopje drinken.

3 Een eetlepel gedroogde en tot poeder gestampte Eucalyptus-bladeren op een klein kopje vol water aftrekken en twee malen per dag dezelfde hoeveelheid drinken.
Sedert 1878 werd de Eucalyptus deglupta op Java nabij Kledoeng op den goenoeng Kembang aangeplant. Sedert heeft de vindingrijke Javaan aan dezen boom den naam gegeven van „Kajoe Swanggi" en zijn nuttige eigenschappen leeren kennen.
Behalve voor de suikerziekte worden de bladeren van dezen boom ook gebruikt tegen langdurige tusschenpoozende binnenkoorts.

4 Pisang gorèng twee malen per dag eten. De pisang dient goed gaar gebakken te worden en tusschen de maaltijden, gebruikt te worden.

1/155 Syphilisgezwellen.

1 De bladeren van Lidah boewaja goed schoonwasschen, daarna fijnhakken, mengen met klontjessuiker, één nacht in den dauw zetten en des morgens op de nuchtere maag het sap drinken.

2 De syphilisgezwellen inwrijven met het sap van de Djeroek Nipis.
De middelen genoemd in 1 en 2 kunnen samen gebruikt worden.

1/156 Syphilis bij de vrouw.

1 De wortels van Besaran, Alang alang, de wortels van Kedji, Kajoe Anjang anjang vijf stuks, te voren branden, daarna samen koken en het afkooksel bij tusschenpoozen drinken.

2 Een vuistvol gesneden Baoewang wringin, dezelfde hoeveelheid van de wortels van de Teboe item, en van Roempoet Loelangan tot eene hoeveelheid als men met den duim en de voorste vingers kan omspannen, een vierde kati Tengkoweh, een soort sukade, gemaakt van de Bligo-vrucht, samen fijnstampen, één nacht in den dauw zetten en des morgens het sap drinken.

1/157 Syphilisuitslag op de geslachtsdeelen.

1 De wortel van de Papasan, de top met de bladeren van de Bamboe Doeri, de wortels van de Sidagoeri, de jonge spruit van de Bamboe Glonggoeng, Adas poelasari, Temoe Lawak en roode uien samen fijn stampen, uitpersen en drinken.

2 De bladeren van Meroengi en een weinig zout samen fijn stampen, uitpersen en het sap drinken.

3 De bladeren van Markisat op arak sterk aftrekken en daarvan drie malen per dag vijftien druppels innemen en de uitslag er mede inwrijven.

4 De Dedes van de Rasé met een weinig Makasar-olie oplossen tot zalf, daarin een weinig loodwit mengen en den uitslag of de randen van de wonden er mede inwrijven. *In* de wonden mag men dus geen zalf doen.

1/158 Tering.

1 Zooveel mogelijk elken dag de vrucht eten van den Kepel-boom, die zeer aangenaam van smaak is. De Kepel-boom, die als heilig vereerd wordt, vindt men alleen in de kratons van de vorsten van Soerakarta en Djokjakarta. Soms worden deze vruchten op genoemde plaatsen op de *pasar's* verkocht.

2 De pitten van de Pranadjiwa, ontdaan van de harde, zwarte bast, eten. De eerste dag eet men één pit en elken dag één pit meer, totdat men het getal van *zes* bereikt heeft, waarna men elken dag zes pitten moet gebruiken, totdat men genezen is. Men zorge echter versche pitten te krijgen.

De Pranadjiwa-plant, groeit alleen op den berg Lawoe. Deze pitten worden uitsluitend te Soerakarta en te Djokjakarta verkocht.

Er zijn twee soorten van Pranadjiwa; de eene soort heeft zoete, de andere soort bittere vruchten. Daar de Pranadjiwa met zoete vruchten de medicijn oplevert voor de Tering, dient men de pitten eerst te proeven, voordat men ze koopt.

De beteekenis van het woord Pranadjiwa is als volgt: Prana = adem of levenskracht; Djiwa = ziel; te zamen genomen beteekent Pranadjiwa: de levenskracht der ziel.

3 De long van een teringlijder rauw opeten. Men moet, om tot zijn doel te geraken, bij een konijn tering opwekken, door dit dier de uitwerpselen van den teringlijder te eten te geven. Eenige dagen nadat het konijn door tering is aangetast, kan de teringlijder van de long van het zieke dier gebruik maken.

4 De bladeren van Kaki koeda, die van Menirang en afschraapsel van hertenhoorns samen koken, fijn stampen, uitpersen, het sap mengen met een klein kopje dooiers van kippeneieren en drinken.

5 Eén Romowidjo, de inhoud van één Gajam, Adas poelasari, roode uien en Bidara laoet, samen fijn wrijven, uitpersen en drinken. Met het overblijfsel na persing, de hals en den buik inwrijven.

6 Een pit van Pranadjiwa, de inhoud van één Gajam, zoethout, Adas poelasari, Bidara laoet en roode uien samen fijn wrijven, uitpersen en drinken. Met het overblijfsel na uitpersen de hals en den buik inwrijven.

7 Toeri bang, Bengle en Inggoe samen fijnwrijven, mengen met het sap van de Djeroek nipis, daarna ziften en drinken, waardoor verouderd slijm zal worden uitgebraakt of door ontlasting het lichaam zal verlaten.

8 De bladeren van Pakis batoe, Kajoe Legi, Apak, en Kawatang samen koken en het afkooksel drinken.

9 Madoe poetih mengen met dooiers van kippeneieren en dit drinken.

10 De bladeren van Soeren, Adas poelasari, Temoe Lawak en roode uien samen fijn wrijven, mengen met de pis van een gezond mensch, daarna ziften en drinken.

11 Een lepel Madoe poetih, een halve lepel azijn en een lepel Aer Panoe samen mengen en drinken.

12 Kentjoer, roode uien en een korrel zout, samen fijn wrijven, uitpersen en drinken. Met het overblijfsel na uitpersen het geheele lichaam inwrijven.

13 Een stuk Klapa, Temoe Lawak, roode uien en Inggoe samen fijn wrijven, uitpersen en drinken.

14 Djinten item, Masoi, Sintok, Saparantoe, Kentjoer, Temoe Lawak, Dringo, Bengle, Lempoejang, Bidara laoet, Kajoe Tai, Inggoe, het sap van Djeroek Nipis, de bladeren van den Kananga-boom, en die van de Tandjoeng-boom, de bast van den Dadap-boom, de bast van den Djeroek Nipis-boom

en roode uien samen stampen, uitpersen, het sap 's nachts buiten zetten en des morgens drinken.

1/159 Typhus.

1 Een tak met de bladeren van Sambiloto, ook genaamd Sambiroto, een plant, die vroeger uitsluitend op den berg Lawoe voorkwam en thans door vele wordt aangeplant, sterk afkoken en drie malen per dag een half klein kopje van het afkooksel drinken. Een zeer afdoend middel.

1/160 Traanoogen.

Het steeds uitvloeien van vocht uit de ogen.

1 De moederknol van de Koenir, Kemoekoes, Kentjoer en roode trasi samen fijn wrijven en de oogleden en ook rondom de oogen er mede inwrijven.

1/161 Urineloozing. Moeielijk wateren, niet veroorzaakt door steen in de blaas.

1 De wortels van de Peterselie — thans ook op Java groeiend en welbekend — afkoken of stampen en uitpersen en het afkooksel of het sap drinken.

1/162 Vallende ziekte.

1 Jonge Djambe raspen, uitpersen en het sap drinken.

1/163 Vlekkenlepra.

1 Het zaad van den Kananga-boom met groen-gele bloemen, die zeer geurig zijn, stampen en zooveel Djarak-olie er aan toevoegen, totdat het de dikte krijgt van zalf, waarmede drie malen per dag de zieke plekken moeten worden ingewreven. De patiënt moet zich onthouden van het eten van *trasi*, garnalen of andere schaaldieren, roode visch en de Siameesche of Chineesche gezouten en gedroogde visch. Daarentegen moet hij drie malen per dag een afkooksel drinken van de bladeren van Ketapang kerbo, een plant, die gele bloemen draagt en veel op *tegalans* groeit. Een takje met de bladeren te koken op twee groote kopjes water, totdat één groot kopje overblijft, is de hoeveelheid om eenmaal te drinken. De Ketapang kerbo heeft de eigenschap om alle onzuivere stoffen uit het bloed te verwijderen.

1/164 Vliegen- en muskieten-verdelging bij epidemische ziekten.

1 Men neemt ruwe petroleum en giet deze in poelen, modderige slootjes, latrines enz. zoodanig dat de oppervlakte van het water bedekt is met eene dunne laag ruwe petroleum.

2 De gedroogde schillen van de Doekoe-vrucht op houtskoolvuur branden, zoodanig dat geen vlam doch veel rook ontwikkeld wordt. Vliegen, muskieten en klein ongedierte sterven of vliegen weg. De lucht van de als wierook gebrande schillen van de Doekoe-vrucht is zeer aangenaam en onschadelijk voor den mensch.

1/165 Vergiftiging zonder bekende oorzaak.

1 Djeroek Linglang, witte uien, Laos, Soenti, Kentjoer, Djinten en Masoi samen stampen, uitpersen en het sap drinken.

1/166 Vergiftiging door Strychnine of ander Europeesche vergift.

1 De bladeren van de Tembelekan, een onkruid, stampen, uitpersen en het sap drinken. Een oogenblik later stampt men de bladeren van de Selegeren — bij verkorting uitgesproken als Slegren, mede een onkruid — daarna uitpersen en het sap drinken.
Beide soorten van bladeren kan men ook kauwen en geheel opeten.

2 De hoorn van den Rhinoceros genaamd „Tjoelak Wara" met een weinig water op een gladden steen wrijven en het verkregen melkachtig sap oplikken.

1/167 Vergiftiging door plantaardig vergift.

1 Een en twintig bladeren van Wanakila, een boschplant, fijn stampen, met een weinig water uitpersen en het sap drinken. De Wanakila kan ook dadelijk gekauwd en het sap worden ingeslikt. In spoedgevallen aan te bevelen.

2 Een en twintig bladeren of een tak met de bladeren van de Sambiloto, ook genaamd Sambiroto, fijn stampen, met een weinig water uitpersen en het sap drinken. In spoedgevallen deze bladeren kauwen en inslikken.

3 Twee of vier lepels honig zoo spoedig mogelijk innemen. Honig neemt gift op en voert het zonder nadeelige gevolgen buiten het lichaam.

1/168 Verkoudheid.

1 Eén roode ui in vieren snijden en koken met een gelijke hoeveelheid klontjessuiker en om de twee uren een kleine lepel van het kooksel innemen.

2 Zich te onthouden van het drinken van veel water of het eten van waterachtige spijzen zooals *sajoer*, soep of ongekookte vruchten. Als eenig medicijn gebruikt men bij of na den eten 's morgens, 's middags en 's avonds één geklutst ei met een weinig zout.

3 Koenir en kalk samen stampen en het voorhoofd en den neus er mede inwrijven.

4 Zoethout stampen, daarna koken en om de drie uren een groot kopje van het afkooksel drinken.

5 Dringo, roode uien, de haren van de Padi, Tai bebek grati en drie stukjes boveneinden van de sapoe lidi branden, totdat ze verkoold zijn, samen fijn wrijven en het voorhoofd er mede inwrijven.

1/169 Verlamming der beenen.

1 De bladeren van Rabasa, Songolangit, Gelang, Baloeng en Djongrahap, samen fijn wrijven, mengen met sterke arak en daarmede handen en voeten inwrijven.

1/170 Vermagering van het lichaam, zonder bekende oorzaak.

1 Peper, Djoekoet, Lampes, Ganti, notemuscaat en Adas beras, samen gaar bakken, stampen, uitpersen, het sap mengen met een weinig zout en drinken.

2 De bast van den Aren-boom raspen, koken, ziften en het afkooksel bij tusschenpoozen drinken als men dorst heeft.

1/171 Vermoeidheid. Spoedig vermoeid worden.

1 De Akoep van de Klapa idjoe, Masoi, Koenir en oude tamarinde samen stampen en het lichaam er mede inwrijven.

1/172 Vermoeidheid. Spoedig buiten adem raken.

1 Indien men zich lusteloos gevoelt, is dit gevoel waarschijnlijk een voorbode van eene opkomende ziekte, maakt dan eene vermoeiende wandeling of eene wandeling, waarbij men eene hoogte moet beklimmen. Bij het stijgen haalt men telkens diep adem, houdt deze een oogenblik in en ademt langzaam weder uit. De kortademigheid zal dan spoedig ophouden en de vermoeidheid zal dan een voorbehoedmiddel zijn tegen de opkomende ziekte.

1/173 Verouderde wonden en zweren.

1 Asem batang afkoken en drie malen per dag een groot kopje van het afkooksel drinken.

2 In gesmolten witte was zooveel Makasar-olie mengen totdat het geheel een zalf wordt en deze wit blijft en daarmede de wonden of puisten inwrijven.

3 De bladeren van Djapana, ook genaamd Daoen Pransman, koken met een stukje aluin en met het afkooksel de wonden of puisten wasschen, zoodanig, dat alle verharde korsten verwijderd worden, waarna de zalf bedoeld in punt 2 gebruikt moet worden.

1/174 Vuil in de oogen krijgen.

1 Indien men vuil in het oog heeft gekregen, wrijft dan niet dat oog maar het andere, daardoor worden tranen opgewekt, ook in het aangedane oog, die het vuil verwijderen.

1/175 Vervelling tusschen de teenen.

(Rangen.)

1 Koenir raspen, mengen met kalk en tusschen de zieke teenen leggen.

2 Bilatoen een Calames-soort, boven vuur houden en het warme sap tusschen de teenen wrijven.

3 De bladeren van Soeroe warm maken en tusschen de zieke teenen leggen.

4 De bladeren van Soeroe stampen met een weinig Klapa-olie, warm maken en tusschen de teenen leggen.

3 Twee of vier lepels honig zoo spoedig mogelijk innemen. Honig neemt gif op en voert het zonder nadelige gevolgen buiten het lichaam.

½₉ Verkoudheid.

1 Een roode ui in vieren snijden en koken met een pellja hoeveelheid klontjesmelker en om de twee uren een kleine lepel van het vocht innemen.

2 Zich te oefenden van het drinken van veel water of het een van waterachtige spijzen zonder zuiker, soep of ongezoete vruchten. Als eenig medicijn gebruikt men bij of na den eten 'smorgens 'middags en 'savonds één gedeelte uit een wetsig zout

3 Roeset en kalk samen stampen en het voetvocht en den neus er mede inwrijven.

4 Zeetzout stampen, daarna koken en om de drie uren een groot kopje van het afgekoelt drinken.

5 Dringe, roode uien, de baren van de Pruil, Tal bebek gezt en drie stukjes bovenpeinden van de zapoe lidi bramden, totdat ze verkoold zijn, samen fijn wrijven en het voorhoofd er mede inwrijven.

½₁₀ Verkoudheid door bezeren.

1 De bladeren van Rabaas, Soegiangit, Oedang, Baloeng en Djongrabap, samen fijn wrijven, mengen met sterke arak en daarmede handen en voeten inwrijven.

½₁₁ Vermagering van het lichaam, zonder bekende oorzaak.

1 Peper, Djeetoel, Lampes, Oendi, gezamenlijk en Adas boven, samen gaar bakken, stampen, uitpersen, lot kop gemengd met een weinig zout en drinken.

2 De bast van den Aren-boom rasperen, koken, zuiten en het afgekoelt bij lastchenpoeten drinken als men dorst heeft.

½₁₂ Verrooidheid. Spoedig verroest worden.

1 De Akoep van de Klapa tidjes, Maoel, Koenit en oude tamarinde samen stampen en het lichaam er mede inwrijven.

½₁₃ Verroestheid. Spoedig buiten adem raken.

1 Indien men zich luxeloos gevoelt, is dit gevoel waarschijnlijk een voorbode van eene opkomende ziekte, maakt den eene verontrustende wandeling of eene wandeling, waarbij men eene boogje moet beklimmen. Bij het stijgen raakt men talrijke diep adem, houdt dezen een oogenblik in en adem langzaam weder uit. De hartkemigheid zal dan spoedig opluchten en de verroestheid zal dan een voorbeschermidder zijn tegen de opkomende ziekte.

½₁₄ Verzuurde wonden en zweren.

1 Azam balang afkoken en drie malen per dag een groot kopje van het afgekoelt drinken.

2 In gevallen welke was zoowel Makaar-olie mengen totdat het gelaat een zalf wordt en deze wit blijft en daarmede de wonden of puisten bewrijven.

3 De bladeren van Djapara, ook genaamd Dazen Prasaman, koken met een snufje alum en met het afgekoelt de wonden of puisten wassehen, zoodanig, dat alle verharde korsten verwijderd worden, waarna de zalf bedoeld in punt 2 gebruikt moet worden.

½₁₅ Val in de oogen krijgen.

1 Indien men val in het oog heeft gekregen, wrijft dan niet dat oog maar het andere, daardoor worden tranen opgewekt, ook in het aangedane oog, die het val verwijderen.

½₁₆ Vervalling tanden de tanden. (Rotgra.)

1 Kwast rasgen, mengen met kalk en tandelen de zieke tanden leggen.

2 Bilateen een Calames-soort, boven vuur branden en het warme kop tandelen de tanden wrijven.

3 De bladeren van Soeroe warm maken en tandelen de zieke tanden leggen.

4 De bladeren van Soeroe stampen met een weinig Klapa-olie, warm maken en tandelen de tanden leggen.

5 De bladeren van Soeroe, Gambir en kalk in hoeveelheden zooals bij het Soeroe-kauwen gebruikelijk is, samen stampen en tusschen de teenen leggen.

1/176 Verstopping. Tijdelijke—.

1 De knol van de Iles iles fijn stampen en op den buik leggen.

1/177 Verzwikking.

1 De pitjes van den Klabet-boom, ook genaamd „Waron", op azijn aftrekken en daarmede de verzwikte plaats inwrijven.

1/178 Waterzuchtziekte.

1 De vrucht van Djankan en het stroo van Padi Ketan Iring elk afzonderlijk branden tot asch, samen mengen met Aren-suiker op drie groote kopjes water, daarna ziften; men krijgt dan 3/4 liter of drie groote kopjes medicijn. waarvan men drie malen per dag een klein kopje of 1/6 liter moet drinken.

2 Verder neemt men Kesoemba-olie, roode zwavel en Djahe, dit samen fijn stampen en het geheele lichaam er mede inwrijven.

3 Een klein kopje Moengsi op vier kleine kopjes water afkoken, totdat er twee kleine kopjes afkooksel overblijven en dit drinken.

4 Rotte pisangbast, één Moendoe en voor een halve cent Moengsi samen fijn wrijven en op den buik leggen.

1/179 Witte vloed.

1 Kembang Kantil afkoken en drie malen per dag een klein kopje afkooksel drinken.

2 Twee handen vol bladeren van Soeroeh met de steeltjes, drie knollen Temoe Lawak en Empoe Koenir samen koken, de vrouwelijkheid er mede wasschen en ook het binnenste gedeelte er mede inspuiten.

3 De bladeren van Tandjoeng, roode uien, zoethout, Kajoe Djakmo en Djinten item samen koken en het afkooksel naar behoefte drinken. Het drinken van gewoon water moet nagelaten worden.

4 Kruidnagelen, de wortels van Kamarakan en die van Kajoe Angin, één Djahe, Gelang en Soeroe samen fijn stampen en eten.

5 Verder: Kembang Sepatoe poetih en de wortels van de Melati-plant, samen fijnwrijven, mengen met een weinig azijn en op het voorhoofd smeren.

6 Eén pit van de rijpe vrucht van de Ketjoeboeng kesijan, Djinten item, Masoi, Tjabe, Soeloeh, peper, Adas poelasari, Klabet, Soeroe koening, Menjan poetih, Kersani alan, Moestika en Kembang Tjepaka poetih, samen fijn stampen, uitpersen, ziften en drinken en met het overblijfsel na ziften, het voorhoofd insmeren.

7 Zeven bladeren van Mijana, Djinten item en Adas poelasari samen fijn stampen, uitpersen en het sap drinken.

1/180 Wonden veroorzaakt door wapens.

1 Een blad van Tjotjor bebek plat doorsnijden en het binnenste gedeelte op de wond leggen en deze met een doek goed afsluiten en vastbinden.

2 Thee fijn kauwen met klontjessuiker tot een pap, waarmede de wond rondom belegd moet worden.

3 Drie of vier bladeren van den echten Woengoe-boom boven het vuur of brandende kaars houden, waarna men ze tusschen beide handen wrijvende, lenig en vochtig maakt, en op de wond legt. na deze eerst met lauw water goed afgewasschen te hebben. Deze bewerking doet men twee malen per dag.

Men dient vooral er op te letten, dat men de echte Woengoe-bladeren gebruikt. Deze gelijken op koffiebladeren, doch zijn paarsachtig van kleur; ook de stam lijkt op den Koffie-boom. De onechte Woengoe-bladeren zijn donkergroen, evenwel zonder de paarsachtige kleur. Deze bladeren zijn schadelijk, soms vergiftig.

4 De bladeren van de Legoendi sterk afkoken en laten afkoelen. Men moet de wond met dit afkooksel goed afwasschen en alle korsten en onreinheden verwijderen alvorens de medicijn te gebruiken, die de wond moet heelen.

1/181 Wonden. Etterende—.

1 Zaagsel van een niet schadelijke boom fijn stampen tot

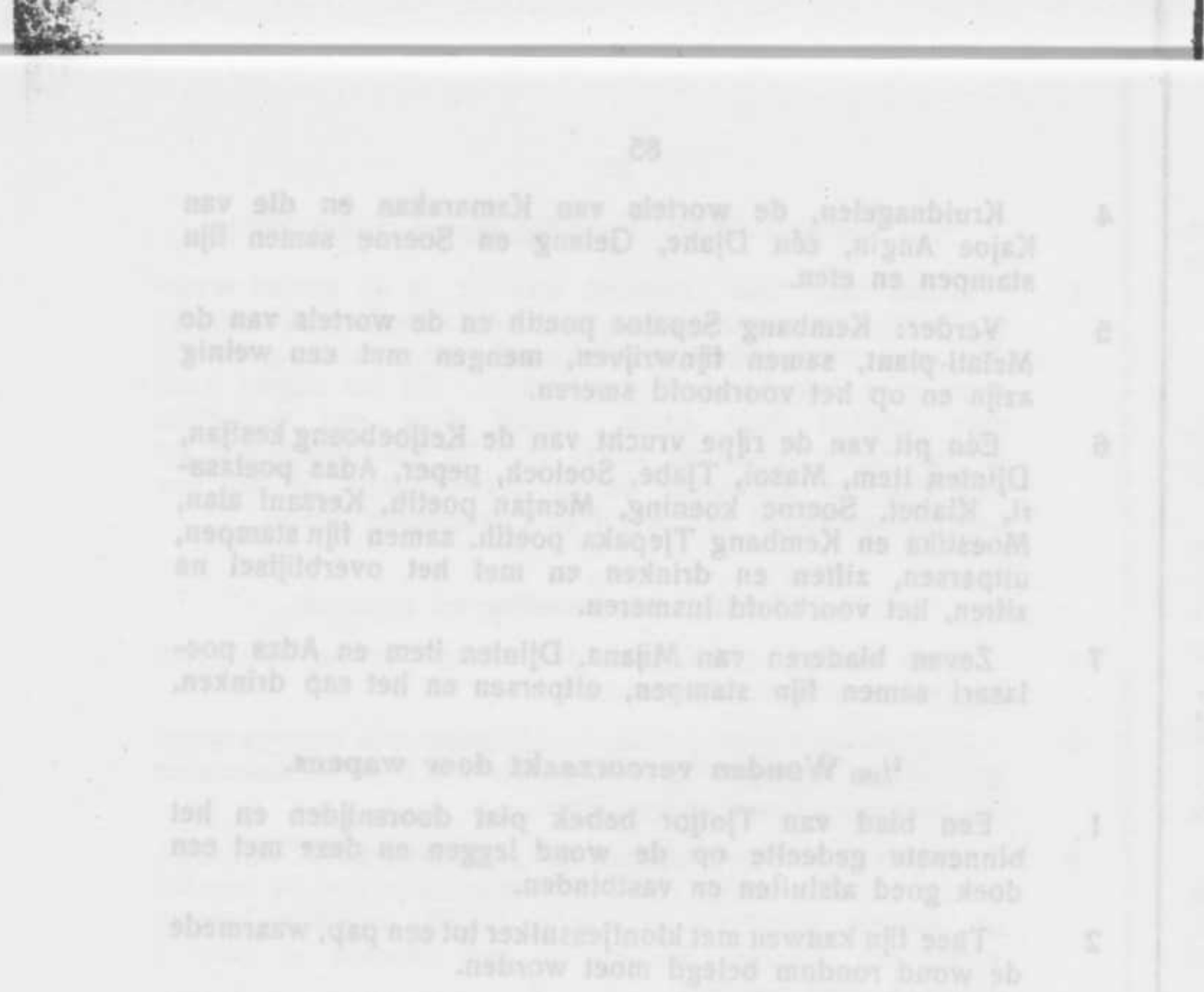

stof, ziften en de wond daarmede geheel beleggen en met een doek goed afsluiten.

1/182 Wonden. Kwaadaardige en droge—.

1 Goed gebrand padi-stroo fijn stampen tot poeder, ziften en de wond er geheel mede bedekken. Indien de wond daarna begint te jeuken, mag men niet krabben.
Ter voorkoming van krabben moet men de wond met een doek goed omwikkelen

1/183 Wonden, ontstaan door kwaad bloed.

1 Drie of vier bladeren van de echte Woengoe boven een vuur of lamp houden, en wrijven met de palmen der handen, totdat ze lenig en vochtig worden, waarna men ze op de wond legt, na deze eerst met lauw water uitgewasschen te hebben. Deze bewerking herhaalt men twee malen daags, en de schijnbaar ongeneeslijke wond of zweer zal spoedig genezen.
Opmerkelijk is het, dat de Woengoe-bladeren op de wond niet verdrogen, doch steeds vochtig blijven, vandaar dat zij de wond zuiveren en genezen.

1/184 Wonden, ontstaan door branden.

1 Fijn en zuiver zout legt men op de wond en binnen het uur geneest de pijn en blijft er alleen eenige stramheid van de huid over. Na verloop van eenige dagen kan men geen sporen van de brandwond meer zien, ook geen blaar of iets dergelijks, alleen een zeer lichte vervelling.

2 Tawas (aluin) fijn wrijven tot eene hoeveelheid van twee groote rijstkorrels, mengen met het wit van twee kippeneieren en zooveel rundervet als voldoende is om van het geheel een zalf te maken, waarmede de brandwond moet worden bedekt. De zalf moet elken dag vernieuwd worden, totdat de wond geheel is genezen.

3 Lijnolie, thans op Java welbekend als minjak tjet, mengen met een gelijke hoeveelheid kalkwater, roeren totdat beide één zijn geworden, waarin een katoenen lap gedrenkt op de wond wordt gelegd en nu en dan verwisseld moet worden.

1/185 Wonden van stukgeloopen voeten.

1 De wonden en ook de geheele voet en voetzool wasschen met een mengsel van azijn en water. De wonden zullen niet alleen spoedig genezen, maar ook de voetzool zal door dit middel gehard worden.

1/186 Wonden. Versche en bloedende—.

1 Ten einde bij verwondingen het bloeden onmiddellijk te stelpen, legt men op de gekwetste plek Kapas (boomkatoen), die men in warm water gedrenkt heeft.
Zoodra het bloeden gestelpt is. kan men, voor het genezen van de wond, een der vorengemelde middelen toepassen.

1/187 Wormen.

1 Djambe èn Koenir samen fijn stampen, mengen met het sap van Djeroek Nipis, ziften en drinken.

2 Drie stuks Kates gantoeng raspen, mengen met drie theelepeltjes witte suiker van suikerriet en gedurende drie dagen op de nuchtere maag de hoeveelheid van één Kates opeten.

3 De bast van de Bratawali stampen en op de onderbuik leggen.

4 Een handvol vruchtjes van de Ki Lampani-heester stampen en op den onderbuik leggen.

1/188 Wratten.

1 Gadoeng op de wratten gelegd en zoo mogelijk met een doekje vastgebonden, doet die spoedig verdwijnen.

1/189 Zaadbederf bij de vrouw, waardoor onvermogen.

1 Lempoejang, Soedjen en Aren, gedroogde, oude Katjang tana, ook Katjang tjina genaamd, Tjabe, de bladeren van Djeroek Nipis, Kruidnagelen, notemuscaat, peper en één korrel zout samen stampen, uitpersen en drinken.

1/190 Zaadgebrek bij den man, waardoor onvermogen.

1 Behalve een matig gebruik van de middelen voorkomende in hoofdstuk VI „Aphrodisiaca", dient de man eerst gebruik

te maken van de medicijn voor zaadbederf bij de vrouw, daar zaadgebrek een gevolg kan zijn van zaadbederf.

1/191 Zenuwhoofdpijn.

1 Iederen dag ééns en bij hevige aanvallen twee malen de pijnlijke plaats met een weinig verwarmde goede arak inwrijven.

2 De schillen van de Djeroek Nipis, ontdaan van de witte binnenzijde, tegen de slapen van het hoofd leggen.

1/192 Zenuwziekte.

1 Een Djeroek Nipis te voren schillen, doorsnijden en twee malen per dag een halve Djeroek Nipis uitpersen op een klein kopje water en dit zonder suiker drinken.

1/193 Zitten met gekruiste of over elkander geslagen beenen.

1 Dergelijke houdingen zijn zeer nadeelig voor het lichaam. Het werkt nadeelig op den bloedsomloop, dat daardoor in de onderste ledematen wordt opgehouden, wat aanleiding geeft tot aderspatten en ingewandsziekten. Het is zelfs oorzaak van de helft der gevallen van ontsteking van den blinden darm.

1/194 Zogvermindering.

1 De bladeren van Karangdang afkoken en daarvan elken dag zes kleine kopjes drinken.

2 De bladeren van Kendajakan, Temoe Lawak, de top van Koenir, vier pitten van Kesambi en zout samen stampen, uitpersen en het sap drinken.

1/195 Zogbederf bij kraamvrouwen.

1 Eén plant Serijawan koken en drie malen per dag een groot kopje van het afkooksel drinken.

1/196 Zoggebrek na bevalling.

1 De wortels van de Kangkoeng en die van de gewone Padi, Adas poelasari en Keningar samen stampen, op de borsten leggen en vastbinden.

1/197 Zogopdroging.

1 Bij elken maaltijd, doch minstens drie malen per dag, de bloemen van den Toeri-boom eten, na deze te voren eerst gestoomd te hebben.

Verder dient men op de borsten te leggen de pap voor zoggebrek na bevalling vorengemeld.

1/198 Zonnestralen als geneesmiddel.

1 Van 7 tot 9 uur legt men zich op een bank, zonder kleeding in de zon, gedekt door Pisang-bladeren, aaneen verbonden met stukjes van de *sapoe lidi*, dan eens liggende op den rug, dan eens op de rechter- of linkerzijde en den buik.

Door het beschijnen van alle lichaamsdeelen, worden cholera-, influenza- en andere soorten bacillen gedood.

Verder kunnen alle chronische, sluipende, zonder koorts verloopende ziekten als bleekzucht, bloedarmoede, syphilis, jicht, rheumatiek, nierziekte, blaassteen, waterzucht, kanker, tuberculose, malaria, zwaarmoedigheid, typhus, pest, mazelen, koorts enz met goed gevolg bestreden worden.

1/199 Zwaarlijvigheid.

1 Ten einde het lichaam in den normalen toestand terug te brengen, moet het eten geheel gestaakt worden en in de plaats van vast voedsel drinkt men alleen melk en wel anderhalve flesch tot drie flesschen per dag, (een flesch is 3/4 liter), zoodanig verdeelen, dat men om de twee uren één of twee groote kopjes melk drinkt; deze hoeveelheid vermeerderen of verminderen, naarmate van behoefte tot eten. De melk dient eerst gekookt te worden.

1/200 Zwakte na bevalling of ziekte zonder bekende oorzaak.

1 De wortels van den Kelor-boom, Djahe merah, roode uien, kruidnagelen, notemuscaat en Asem kawa samen fijn wrijven met een weinig azijn, daarna warm maken en de beide beenen er mede inwrijven.

2 Hertenhoorn wrijven met Djahe en het sap opvangen, roode uien en een weinig azijn, samen fijn wrijven, een weinig warm maken en de beide beenen er mede inwrijven.

3 Tjendana, Setjang, Kajoe Tai, de bladeren van Pandan,

kruidnagelen, Ganti, Oenen, Kajoe Angin, de bladeren van Gandaroesa, Kemoekoes, peper, Masoi, de bladeren van Dilem, Genitri, Moengsi, Kembang Tapan, Sintok, Sidowaja, Adas poelasari, Saparantoe, Koenir, Kentjoer, Lempoejang Lajan en Hembang, samen fijn wrijven, daarmede het geheele lichaam inwrijven en het medicijn innemen, dat in het hieronder vermeld recept wordt voorgeschreven.

4 Djinten item, Adas poelasari, Ketoembar, Moengsi, Kemoekoes, witte peper, Simboekan, Saparantoe, Masoi, Klabet, Djongrahap, zoethout, notemuscaat, de top met de jonge bladeren van de Ganti, kruidnagelen, Kajoe Angin, Setjang, Bidara laoet, Tjendana, Temoe Iring, Lempoejang, Kentjoer, Bangle, de schil van de Djeroek Poeroet en de bloemen van den Kenanga-boom. samen stampen, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen drinken.

5 Negen en twintig kruidnagelen, zeven jonge Alang-alang-planten, de moederknol van Koenir, afschraapsel van de Sonko en de dooier van één kippenei, samen fijn stampen, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen drinken.

6 Rauwe kippeneieren des morgens op de nuchtere maag gebruiken, dan wel de eieren klutsen, vermengen met honig en melk, in de koffie doen en deze drinken. Deze medicijn moet met uitzondering van de koffie twee malen per dag gebruikt worden.

1/201 Zwangerschap na de vijfde maand.

1 Ten einde de zwangerschap te behoeden tegen allerlei kwalen, moet het volgende gebruikt worden.
Ketoembar, Moengsi, Djongrahap, Kemoekoes, Djinten item, Sawi, Klabet, Tjabe, Masoi, Adas poelasari, Sintok, Saparantoe, Kentjoer, zoethout, kaneel, Temoe Lawak, Koenir, Lempoejang en roode uien, samen fijn wrijven, uitpersen en drinken.

2 De topbladeren van de Legoendi tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, (sa teken), veel Temoe Iring en de helft van één Kemirinoot, samen stampen, uitpersen, mengen met één lepel honig en het sap daarvan drinken.

3 Adas poelasari, de bladeren van Patjar, roode uien en Koenir samen koken en het afkooksel drinken.

4 De uitschietende jonge spruiten van de Temoe Lawak

koken met een weinig azijn, daarna fijn stampen en op den buik leggen.

5 Ketoembar. Trawas, Goendang, de bladeren van Patjar, Teter, Seroet, Ilir Kemoening, Sembang, en die van Laos, Temoe Lawak, Lempoejang, Iring Poetih en Bengle, Kajoe Rapat, de bloem van de Kesoemba en Adas poelasari, samen koken en het afkooksel bij tusschenpoozen drinken.

1/202 Zwanger langer dan negen maanden.

1 Het einde van een oud Inlandsch vischnet in een groot kopje met water aftrekken en dat water aan de zwangere vrouw te drinken geven.

1/203 Zweet. Sterk ruikend—.

1 De top van de Loentas met de bladeren stoomen en eten, of afkoken en van het afkoksel drie malen per dag een klein kopje drinken.

2 *Middel om te zweeten.*
Tjabe, Aren-suiker en Sere van gelijke hoeveelheid afkoken en het afkooksel drinken.

1/204 Zweetvoeten.

1 Koenir raspen, goed mengen en de voeten er mede inwrijven, vóórdat zij beginnen te zweeten.

1/205 Zweren aan het tandvleesch en loszitten van tanden of kiezen.

1 Met de getah of gom van de Kajoe Sono de losstaande tanden of kiezen en ook het tandvleesch inwrijven.

2 Een en twintig bladeren van de Wanakila fijn kauwen en het kauwsel op de zweren leggen.

Aanteekening.

De zaadjes van Sidawajah worden *Podisari*, *Poedisari* of *Padisari*, terwijl de bloemen van de Hoeroe batoe *Tjangkok* worden genoemd.

2

ALPHABETISCHE LIJST VAN DE MEEST VOORKOMENDE ZOOGENAAMDE ZIEKTEN VAN HET LAND EN DE RECEPTEN VOOR DE BEREIDING VAN INLANDSCHE MEDICIJNEN VOOR HET KIND.

De toepassing van de recepten voor het kind.

De recepten voorkomende in de tweede afdeeling zijn bestemd voor ziekten van zuigelingen en nog jonge kinderen, tot en met den leeftijd van ongeveer vijf jaren, afhangende van hun lichamelijke ontwikkeling, zooals de *Doekoen* zeide van wie ik de recepten heb gekocht.

Voor ziekten van oudere kinderen moet men de recepten raadplegen, bestemd voor ziekten van volwassen menschen, vermeld in de eerste afdeeling en naar den leeftijd der kinderen van zes tot en met tien jaren en van elf tot en met veertien jaren van de voorgeschreven hoeveelheden de helft of het drie-vierde gedeelte daarvan toedienen.

Voor een en ander is het moeilijk eene vaste regel aan te geven, daar niet alleen de leeftijd, maar ook het zwakke of het sterke gestel van het kind in aanmerking moet worden genomen.

Het is daarom wenschelijk, dat de ouders zelf oordeelen en naar omstandigheden de hoeveelheid der toe te dienen medicijn bepalen.

De recepten.

2/1 Aambeien.

1 Zwavel en roode uien afzonderlijk fijnstampen en mengen met een weinig Klapa-olie tot een pap, waarmede na elk bad en des avonds, wanneer men het kind te ruste legt, het fondament moet worden ingewreven.

2 Gesmolten witte was van bijen mengen met een weinig Klapa-olie en terpentijn, zoodanig dat het geheel een zalf wordt, waarmede, na elk bad en wanneer men het kind te ruste legt, het fondament moet worden ingewreven.

2/2 Beslagen tong of mond.

1 De bladeren van Kemangi, Tapoeknja Klejang, Setjang, Bidara laoet, zoethout, roode uien en Tai Lipas (kakkerlakkendrek), samen fijn stampen, uitpersen, mengen met honig en bij tusschenpoozen een weinig aan het kind te drinken geven.

2/3 Borstziekte.

1 Inggoe en veel roode uien samen fijn stampen, mengen met het sap van Djeroek Nipis, ziften en het kind nu en dan een weinig daarvan doen drinken.

2 De bladeren van Trenggoeli, de inhoud van één Blindjo en van de pit van één Sawo, samen fijn stampen en op de borst leggen.

De recepten 1 en 2 samen toepassen.

2/4 Braken zonder ophouden.

1 Roode uien fijn stampen en daarmede de handen en voeten inwrijven en het overblijfsel in de handpalmen en op de voetzolen leggen.

2 De bladeren van Inggoe fijn stampen, met een weinig water uitpersen, het sap aan het kind te drinken geven en met het overblijfsel na uitpersen het geheele lichaam van het kind er mede inwrijven.

3 Inggoe en roode uien samen fijn stampen, uitpersen, het sap drie malen per dag aan het kind te drinken geven, en met het overblijfsel na het uitpersen het geheele lichaam van het kind er mede inwrijven.

4 Vijf vruchten van de Soeroe-plant stampen en uitpersen, waarna men drie luizen (koetoe) met de vingers in het uitgeperste sap fijn wrijft. Deze medicijn is bestemd voor zeer jonge kinderen. Drie malen per dag moet men het een weinig er van ingeven.

5 De bladeren van Oentjang en van Poko, Soemboe Tjina en de schil van Djahe, samen koken, ziften en aan de moeder van het kind te drinken geven of aan de vrouw, die het kind zoogt.

2/5 Buikziekte, gepaard met buikloop, braken en buikpijn.

1 Setjang mateng met de schil, Kajoe Tai, één Kedawoeng, drie vliegen, drie bladeren van Pinten, een weinig rauwe rijst, Djamoer Brama, Kajoe Angin en gebrande roode uien, samen fijn stampen en op den buik van het kind leggen.

2 Eén notemuscaat met één bloem ervan, dikke klapamelk van Klapa idjoe, Djinten poetih, de schil van één

Delima-vrucht en drie knollen Djahe, samen fijn stampen, mengen met een weinig roode wijn en daarmede de maagkuil en de plaats van het hart beleggen.

2/6 Buikziekte. Persloop of roode loop.

1 Een stukje van de schil van den Tandjoeng-boom en van den Djamboe bidji-boom, fijn stampen, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen aan het kind te drinken geven.

2 Eén notemuscaat met de schil branden, fijn stampen en de aldus verkregen poeder in warm water oplossen, mengen met tadjin, (dat is de fijne pap, die bij het maken van rijstpap boven drijft) en bij tusschenpoozen het kind ingeven.

3 Adas poelasari, roode uien, Keledang, Koenir en de bladeren van Patjar, samen kooken. ziften en het kind bij tusschenpoozen een weinig er van laten drinken.

4 De bladeren van Patikan, een weinig houtskool van Djatihout, een weinig Asem item, Koenir en een weinig zout, samen fijn wrijven, ziften, bij tusschenpoozen het kind er van te drinken geven en het overblijfsel na ziften op den buik leggen.

5 De bladeren van Meniran en Ketapang Kerbo, Ketoembar, Trawas, Koenir en roode uien fijn wrijven tot pap en op den buik van het kind leggen.

6 Eén notemuscaat. Kaningar, roode uien en Kentjoer samen branden, Tjakmo, Kajoe Timoer, Penawar, Djambe en een weinig Setjang, samen fijn stampen, op warm water aftrekken, ziften en het kind bij tusschenpoozen een weinig er van laten drinken. Het overbliifsel na ziften mengen met Bengle en Djodan, na te voren deze te hebben gebrand en gestampt, op den buik van het kind leggen.

7 De pitten of het hout van Oelet oelet; Setjang, Kaningar en Ketoembar fijn stampen, mengen met een weinig koud geworden gekookt water, ziften en een weinig van het sap bij tusschenpoozen het kind te drinken geven.

8 Tjangkok Sidawajah, een weinig rauwe rijst en Ketoembar, in een pan warmen, fijn stampen, mengen met gekookt water, dat reeds koud is geworden, ziften en nu en dan aan het kind er van te drinken geven.

9 Gekookte en ongekookte Lempoejang, Kesemboeng, twee stuks Kedawoeng, ongekookte roode uien, Koentji. Lampes

en Tike (amfioen) voor eene waarde van twee cent, samen fijn wrijven en het kind ingeven.

10 Klejang en de bladeren van Djarak tjina samen koken en het kind nu en dan er van te drinken geven.

11 De bladeren van katjang of die van Lembajoengan, Adas poelasari en één roode ui fijn wrijven, uitpersen, ziften, het sap nu en dan aan het kind te drinken geven en het overblijfsel na uitpersen op den buik leggen.

12 De bladeren van Meniran, Adas poelasari, een roode ui, samen fijn wrijven, uitpersen, ziften, aan het kind te drinken geven en het overblijfsel na uitpersen op den buik leggen.

13 De bast van den Djamboe bidji en die van den Tandjoengboom, samen stampen, uitpersen, ziften, mengen met een weinig zout en aan het kind te drinken geven.

14 De bladeren van Kapas taoen en die van Koro poetih, Adas poelasari en roode uien samen stampen, uitpersen, ziften en aan het kind te drinken geven.

15 Een handvol gras, genaamd Roempoet Greget, stampen, met een weinig water uitpersen, ziften en eens per dag aan het kind te drinken geven.

16 Op den buik legt men gestampte bladeren van Dadap serep en die van Tjotjor bebek, doch alleen indien de buikloop veroorzaakt is door warmte in den buik.

17 Zeven topbladeren van Waroe, afwasschen met zuiver water, daarna stampen, uitpersen en het sap ééns per dag aan het kind te drinken geven.

18 De bladeren van de Serijawan-plant, kortgekapte Soemaroeba en de schil van de Delima-vrucht stampt men elk afzonderlijk fijn, neemt dan van elk een theelepel, laat deze hoeveelheid koken op drie groote kopjes water, totdat er een groot kopje overblijft, daarna ziften en 's morgens en 's avonds de helft van een klein kopje er van aan het kind te drinken geven, zoodat het kooksel voor twee dagen voldoende is. Het is niet gewenscht deze medicijn langer dan twee dagen te bewaren.

19 Roode uien, Lempoejang, Poedisari en de haas van koevleesch, alles roosteren totdat het half gaar is, zonder om te draaien, samen fijn maken, daarna drie spijkers branden, totdat zij rood gloeiend uitzien, deze in de medicijn afkoelen. daarna deze medicijn op den buik van het kind leggen.

20 Ketoembar, Moengsi, Poedisari, de haas van koevleesch, Sidawajah, Masoi, Djinten item, Kajoe Oeles, Kedawoeng, Kajoe Angin, Kaningar, Lempoejang vijf schijfjes, Setjang, Koenir. Kesemboeng en Lampes, samen fijn stampen, uitpersen, ziften en het sap bij kleine hoeveelheden aan het kind te drinken geven.

21 Asem kawa, Ketoembar, Trawas, Djongrahab en notemuscaat roosteren; zoethout en een weinig zout, samen fijn stampen en op den buik van het kind leggen.

2/7 Buikziekte. Buikloop.

1 De jonge spruit van Bamboe Apoes, kruidnagel, notemuscaat, de bloemen van Tapen, Adas poelasari, zoethout en één roode ui samen fijn wrijven, uitpersen en het sap aan het kind te drinken geven.

2 Temoe Lawak, het zaad van Sawi, Asem en Kedawoeng, de helft koken en de andere helft ongekookt, samen fijn wrijven en op den buik van het kind leggen.

3 Bago, de jonge spruit van Bamboe Apoes, kruidnagelen, notemuscaat, de bloemen van Tapen, Adas poelasari, roode uien en zoethout, fijn stampen, uitpersen ziften en het sap aan het kind te drinken geven.

4 Temoe Lawak, het zaad van Sawi, Asem en ongekookte Kedawoeng samen fijn stampen en op den buik van het kind leggen.

2/8 Buikziekte. Opzetten van den buik.

1 De wortels van Iler, de jonge nog wit uitziende bladeren van roode ui, Adas poelasari, zoethout, Setjang en Kajoe Tai, samen fijn wrijven en op den buik van het kind leggen.

2 Roode uien, Dringo, één stukje witte ui, Djinten poetih, Kajoe Angin, één pit van Kedawoeng gekookt en één ongekookt, samen fijn stampen tot pap en daarmede den buik van het kind beleggen.

2/9 Buikziekte. Ontlasting van slijm.

1 De bladeren van Inggoe, Dringo, Bengle, Temoe Iring, Kentjoer, een weinig sap van Djeroek Nipis, roode uien Djinten item, Sintok, Masoi, Saparantoe en Kemoekoes samen

stoomen, fijn wrijven en het sap bij kleine hoeveelheden aan het kind te drinken geven.

Deze medicijn is bestemd voor zuigelingen. Is het kind nog zeer jong of zwak, dan dient de moeder of de vrouw, die het kind de borst geeft, deze medicijn bij tusschenpoozen te drinken.

2 Twee stuks Lempoejang en Kesimboekan, waarvan één gekookt en de andere ongekookt; vier pitten van Kedawoeng, waarvan twee stuks gekookt en twee stuks ongekookt, roode uien, Koentji en Lampes, samen fijn wrijven, uitpersen, mengen met Tike (amfioen) voor eene waarde van twee centen en bij tusschenpoozen het kind een weinig te drinken geven.

3 Klejang en de bladeren van Djarak tjina of Djarak pagger koken en nu en dan het kind een weinig er van ingeven.

4 De bladeren van Katjang of Lembajoeng, Adas poelasari, één roode ui, samen fijn wrijven tot pap, uitpersen en het sap nu en dan aan het kind te drinken geven.

5 De bladeren van Meniran, Adas poelasari en één roode ui fijn wrijven, uitpersen, ziften en het kind nu en dan er van te drinken geven, terwijl het overblijfsel na uitpersen, op den buik van het kind moet gelegd worden.

2/10 Buikziekte. Bedorven reuk der ontlasting.

1 Mangarnja Klapa-idjoe, Padisari, haas van koevleesch, Moengsi, Ketoembar, Trawas, Adas poelasari, de top van één Lombok, drie pitten Kedawoeng, de bloemen van Tapen en Tjikalan Klapa-idjoe, samen branden. Verder drie roode uien, een stuk zoethout, Kajoe Angin, Setjang en een weinig notemuscaat, samen mengen, fijn stampen en daarmede den buik van het kind inwrijven, daarna de rest op den buik leggen.

2/11 Gebrek aan eetlust.

1 Lempoejang Emprit tot eene lengte van een handspan, afkoken en daarvan eenigen tijd voor het eten, het kind één eetlepel ervan ingeven.

2 De jonge bladeren van Gagang gaar stoomen en mengen met geraspte jonge Klapa, dit het kind te eten geven.

3 De bladeren van Semboeng, Lampes, de bladeren van Kesemboeng, Koentji, Temoe Item, Setjang, Bidara laoet, zoethout, Moengsi, de bloemen van Tapen, Adas poelasari, Ketoembar, Trawas, een weinig kalk en zoethout samen wrijven, uitpersen en van het sap bij tusschenpoozen een weinig aan het kind te drinken geven.

4 Temoe iring, zoethout en roode uien branden; de bloemen van Tapen, notemuscaat, Padi, Trawas, de top van één Lombok, de wortel van Kesemboeng en die van Tapakiman, samen stampen, ziften en het sap nu en dan een weinig aan het kind te drinken geven.

5 Zoethout, roode uien, een weinig notemuscaat, Lempoejang, een weinig Adas pedes roosteren, daarna stoomen, stampen, ziften en van het sap het kind nu en dan een weinig ingeven.

$^{2}/_{12}$ Hardlijvigheid.

1 De bladeren van Djarak Djawa fijn wrijven en onder de voetzolen van het kind leggen, totdat het ontlasting heeft gehad.

2 De bladeren van Patje, drie roode uien en een weinig zout, samen fijn wrijven, uitpersen, ziften en te oordeelen naar den leeftijd het kind daarvan een weinig of meer te drinken geven.

3 De bladeren van Patje, een en twintig roode uien en zeven korrels zout samen fijn stampen en op den buik van het kind leggen.

$^{2}/_{13}$ Hoesten.

1 De bladeren van Songolangit, Adas poelasari, zoethout, roode uien, Temoe iring en Kentjoer, samen stoomen, fijn wrijven, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen het kind te drinken geven.

2 De bladeren van Toeribang, het sap van Djeroek Nipis, Inggoe, Adas poelasari, Temoe iring en roode uien, samen stoomen, fijn wrijven, uitpersen en het kind nu en dan van het sap te drinken geven.

3 De bladeren van Songolangit en die van Saga, Semangi goenoeng, twee bladeren van Garoet, Adas poelasari, roode uien, Temoe Iring, Kentjoer en zoethout, samen koken, ziften en van het afkooksel bij tusschenpoozen een weinig aan het kind te drinken geven. De hoeveelheid, te oordeelen naar den leeftijd van het kind.

4 De bladeren van Inggoe, Dringo, Bengle, Temoe Iring, Kentjoer, een weinig sap van Djeroek Nipis, roode uien, Djinten item, Sintok, Masoi, Saparantoe en Kemoekoes, samen stoomen, fijn wrijven, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen aan het kind te drinken geven.

5 De bladeren van Oerat, Patikan en die van Semangi goenoeng, Adas poelasari en zoethout fijn wrijven, daarna stoomen, uitpersen, ziften en het sap bij tusschenpoozen aan het kind te drinken geven.

6 Zeven stuks Kapoelaga, Djinten poetih, Masoi, een stuk Klapa-idjoe, roode uien en Temoe Lawak, samen fijn wrijven, uitpersen, ziften, mengen met het sap van de bloem van Sari sari en nu en dan het kind daarvan een weinig te drinken geven.

7 Djinten poetih, Inggoe, de bladeren van Para oetan, Temoe Lawak, roode uien en een stuk van de Klapa-idjoe, samen fijn wrijven, ziften, mengen met Menjan Madoe en bij tusschenpoozen een weinig sap aan het kind te drinken geven.

8 De bladeren van Poko en jonge roode uien, samen fijn wrijven en op den buik van het kind leggen indien het door hoesten pijn in den buik krijgt.

9 De bladeren van Pare oetan en Langer, samen fijn wrijven, mengen met fijn gesneden roode uien, uitpersen, ziften en het sap aan het kind te drinken geven, indien het hoesten gepaard gaat met koorts. Het overblijfsel na uitpersen op het hoofd van het kind leggen.
Zoolang de temperatuur van het kind hooger is dan gewoonlijk mag het niet gebaad worden.

10 De bladeren van Sobowangi, Djinten poetih, Temoe Lawak, roode uien en de bladeren van Waoeng, samen roosteren; verder één Maloemah en twee Mengkoereb samen fijn stampen, uitpersen en van het sap bij tusschenpoozen het kind een weinig er van ingeven.

11 Roode uien fijn snijden, koken met klontjes suiker en daarvan het kind naar den ouderdom drie malen per dag van af één lepel tot een klein kopje te drinken geven.

12 Zoethout lang afkoken en te oordeelen naar den leeftijd van het kind, drie malen per dag van af één lepel tot een klein kopje er van laten drinken.

3 De bladeren van Sombotig, Lampes, de bladeren van Keerenboeng, Koesuji, Temoe tiwe, Soelang, Bidara laoet, zeedoud, Moearga, de bloemen van Tapen, Adas poelasari, Ketoembar, Trawas, een weinig kelk en zaadhoud samen wrijven, uitpersen en van het sap bij toetchenpoeran een weinig aan het kind te drinken geven.

4 Temoe lindy, zeedoud en roode uien koken; de bloemen van Tapen, ootmoesoet, Poeli, Temoe, de top van de Lombok, de wortel van Koenjitang en die van Temoelawak, samen stampen, uitpersen en het sap nu en dan een weinig aan het kind te drinken geven.

5 Zeedoud, roode uien, een weinig ootmoesoet, Lampes, een weinig Adas poelasari, Temoe lindy en Kentjoer, alles samen stampen, uitpersen en het sap nu en dan een weinig toegeven.

1 De bladeren van Djeroek Djeroek wrijven en onder de voeten van het kind leggen, totdat het ontlasting heeft gehad.

2 De bladeren van Patji, drie roode uien en een weinig zout, samen fijn wrijven, uitpersen, zuiveren en te ontbeten naar den duur van het kind daarvan een weinig te drinken geven.

3 De bladeren van Patji, een as twinkly roode uien en zeven korrels zout samen fijn stampen en op den buik van het kind leggen.

Ziekten.

1 De bladeren van Songolangit, Adas poelasari, zeedoud, roode uien, Temoe lindy en Kentjoer, samen stampen, fijn wrijven, uitpersen en van het sap bij toetchenpoeran een weinig aan het kind te drinken geven.

2 De bladeren van Tembelang, het sap van Djeroek Nipis, Inggoe, Adas poelasari, Temoe lindy en roode uien, samen stampen, uitpersen en het sap nu en dan een weinig aan het kind te drinken geven.

3 De bladeren van Songolangit en die van Sakit, Semangi gecoseerd, twee bladeren van Daroet, Adas poelasari, roode uien, Temoe lindy, Kentjoer en zeedoud, samen koken, uitpersen en van het sap nu en dan een weinig toegeven.

4 De bladeren van Inggoe, Dringo, Bengle, Temoe lindy, Kentjoer, een weinig sap van Djeroek Nipis, roode uien, Djieten item, Siotok, Mastoi, Sapanatoe en Kemoekoes, samen stampen, fijn wrijven, uitpersen en het sap bij toetchenpoeran aan het kind te drinken geven.

5 De bladeren van Oeret, Pahlian en die van Semangi gecoseerd, Adas poelasari en zeedoud fijn wrijven, daarna uitpersen, zuiveren, alles en het sap bij toetchenpoeran aan het kind te drinken geven.

6 Zeven stuks Kapoelaga, Djinten poetih, Mastoi, een stuk Klapa-idjoe, roode uien en Temoe Lawak, samen fijn wrijven, uitpersen, zuiveren, mengen met het sap van de bloem van Sari asri en na en dan het kind daarvan een weinig te drinken geven.

7 Djinten poetih, Inggoe, de bladeren van Para oetan, Temoe lindy, roode uien en een stuk van de Klapa-idjoe, samen fijn wrijven, zuiveren, mengen met Mentjan Medoe en bij toetchenpoeran een weinig sap aan het kind te drinken geven.

8 De bladeren van Patji en Jonge roode uien, samen fijn wrijven en op den buik van het kind leggen totdat het doorboren pijn in den buik krijgt.

9 De bladeren van Para oetan en Laoper, samen fijn wrijven, mengen met fijn gesneden roode uien, uitpersen, zuiveren en het sap aan het kind te drinken geven, indien het boterachtig gaat met knorts. Het overblijfsel na uitpersen op het hoofd van het kind leggen.

Zoolang de temperatuur van het kind hooger is dan gewoonlijk mag het niet gebaad worden.

10 De bladeren van Sobowangi, Djinten poetih, Temoe Lawak, roode uien en de bladeren van Wasoeng, samen roosteren, verder één Melonsaik en twee Mengkoreh samen fijn stampen, uitpersen en van het sap bij toetchenpoeran het kind een weinig te van ingeven.

11 Roode uien fijn snijden, koken met klontjes suiker en daarvan het kind naar den ouderdom drie malen per dag van af één lepel tot een klein kopje te drinken geven.

12 Zeeduod lang afkoken en te oorpelen naar den leeftijd van het kind, drie malen per dag van af één lepel tot een klein kopje et van laten drinken.

13 Zoethout, Adas poelasari, Klabet, notemuscaat, roode uien, Temoe Iring, het sap van één Djeroek Nipis, Semangi goenoeng en de bladeren van Batikim, fijn wrijven, uitpersen, ziften en het kind te oordeelen naar den leeftijd, nu en dan weinig of meer er van te drinken geven.

14 Ketoembar, Djinten item, Moengsi, de top van één Lombok, Masoi, drie korrels witte peper, één lid van een roode ui, Dringo, Bengle, Koenir, Koentji en de bladeren van Anroeda — een soort Inggoe — fijn stampen, uitpersen en het kind nu en dan en bij kleine hoeveelheden van het sap te drinken geven.

Deze medicijn is bestemd voor de genezing van een kind, lijdende aan koorts en ook aan hoest.

$^{2}/_{14}$ Inenting.

Het niet opkomen der pokken na inenting.

1 Eén roode ui en een stukje wortel van Papasan tot eene lengte van één vinger, samen stampen, uitpersen en het sap aan het kind te drinken geven.

2 De ingeënte plaats te besprenkelen met het water uit den Klapa-idjoe.

$^{2}/_{15}$ Kinkhoest.

1 Een groote Lombok fijn snijden, aftrekken op een groot kopje water, mengen met klontjes suiker, één nacht in den dauw zetten, des morgens uitpersen, ziften en het sap naar verhouding van den leeftijd, het kind meer of minder er van te drinken geven.

2 Twee rijpe Patje-vruchten met de hand fijn kneeden, mengen met Inggoe tot eene hoeveelheid van de grootte van een Katjang kedele-boontje, uitpersen, ziften, het sap mengen met een weinig zout en het kind 's morgens en 's avonds daarvan zooveel te drinken geven als voldoende is voor zijn leeftijd.

3 Veertig of vijftig Djeroek Kingkit, ook genaamd Djeroek Kikik — een Djeroeksoort ter grootte van een koffieboon, die rijp geworden er rood uitziet en zoet is — rijp van den boom geplukt, de schil van Djahe, een weinig saffraan en klontjessuiker, samen fijn wrijven, daarna koken op een klein kopje water, totdat een half klein kopje overblijft, ziften en aan het kind te drinken geven.

$^{2}/_{16}$ Koorts.

1 Bengle, Tjendana, Masoi, Djinten en Minjak Taoen, samen stampen en uitpersen, het sap aan het kind te drinken geven, zoo noodig bij kleine hoeveelheden en met het overblijfsel na uitpersen het lichaam inwrijven.

2 De bladeren van Inggoe en fijn gekapte roode uien één dag aftrekken op azijn en op het hoofd van het kind leggen.

Deze medicijn wordt alleen gebruikt voor nog zeer jonge kinderen.

3 De bladeren van Djepana, ook genaamd Daoen Pransman, koken en om de twee uren één lepel ervan aan het kind te drinken geven. Deze medicijn is bestemd voor kinderen van ongeveer twee jaar.

4 Inggoe stampen, mengen met roode uien, samen fijn wrijven, uitpersen, het sap mengen met een weinig sap van Djeroek Nipis en aan het kind te drinken geven.

Het overblijfsel na persen, mengen met het sap van Djeroek Nipis en het lichaam van het kind ermede inwrijven.

5 De bladeren van Trenggoeli stampen samen met het binnenste van de Sawo-pit en het lichaam van het jonge kind er mede inwrijven.

6 Djongrahap, drie roode uien en een weinig zout, samen fijn wrijven en het lichaam van het nog zuigend kind er mede inwrijven.

7 Masoi, Gelam, Djongrahap, Kedawoeng, Lampes en Botor samen fijn stampen, uitpersen, ziften en het sap nu en dan aan het kind te drinken geven.

$^{2}/_{17}$ Koorts na inenting.

1 Dringo, Bengle, Koenir, Moengsi, Sintok, Saparantoe, Djinten poetih, Kajoe Angin, roode uien, Totok Mimi, Totok Kepiting, de bladeren van Oepo en een korrel zout, samen fijn wrijven en uitpersen. Indien het kind nog zuigt, moet de moeder of de vrouw, die het zoogt deze medicijn drinken. Met het overblijfsel na uitpersen moeten de handpalmen, de voetzolen, het hoofd achter de ooren en den nek van het kind er mede ingewreven worden en daarbij een weinig duwen.

$^{2}/_{18}$ Koorts. Binnen —.

(*Verhoogde temperatuur*).

1 De bladeren van Pare oetan en roode uien, door de moeder van het kind tusschen beide handpalmen draaiende kneuzen en daarna met de vingers uitpersen. Het sap aan het jonge kind te drinken geven en het overblijfsel na uitpersen, het lichaam van het kind er mede inwrijven. Het kind mag niet gebaad worden.

2 De bladeren van Sangket, roode uien, Dringo, Bengle, een weinig Koentji, Djinten item, Masoi, witte uien en Lempoejang, samen fijn wrijven en het lichaam van het kind er mede inwrijven. Het kind mag niet gebaad worden.

3 Temoe Tis en roode uien poffen, zoethout fijn stampen, Adas poelasari fijn wrijven, samen mengen, het sap van de wortels van Papasan er aan toevoegen, waarna alles fijn gewreven en uitgeperst moet worden en het sap nu en dan aan het kind te drinken geven.

4 Inggoe, veel roode uien en een weinig sap van Djeroek Nipis, samen fijn wrijven, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen en bij kleine hoeveelheden het kind te drinken geven.

5 De bladeren van Trenggoeli, het binnenste van een Trengoeli-pit, de inhoud van één Gandoem-pit, de bladeren van Gandoem en lalar — een grooteglanzige groene vlieg — samen fijn wrijven en daarmede het lichaam van het kind inwrijven.

6 De bladeren van Anroeda — een soort Inggoe-plant — Lempoejang, Dringo, Bengle en veel roode uien, samen fijn stampen, mengen met azijn tot een pap en daarmede het lichaam van het kind inwrijven.

$^{2}/_{19}$ Lepra.

1 De bladeren van Blimbing woeloe, de bloem, de knop en de bladeren van Songolangit, Setjang, kaneel, roode uien, klontjessuiker en Djeroek Petjel, samen stoomen, stampen, uitpersen en indien het kind nog zuigt, deze medicijn door de moeder of de vrouw, die het kind zoogt, doen drinken.

$^{2}/_{20}$ Maden.

1 Roempoet Greget, Adas poelasari, Bidara laoet, de bladeren van den Wora-wari boom en roode uien, samen fijn stampen en op den onderbuik van het kind leggen.

2 Sarang Bestroe, Djinten item, Masoi, één Dringo ter lengte van een lid van een vinger en één lid van een witte ui, samen stampen, uitpersen, ziften en des avonds ten zes uur het sap aan het kind te drinken geven.

De recepten 1 en 2 kunnen samen toegepast worden.

$^{2}/_{21}$ Navelziekte.

Vóór en na het afvallen van den navel.

1 De bladeren van Bidara laoet en die van Oepo en de wortels van de witte ui, samen poffen, Tai Kerbo boelé en Areng Djati, samen fijn stampen en op de zieke plaats van den navel leggen, nadat deze is afgevallen.

2 Roode uien, een weinig Inggoe en Bengle, azijn en het sap van Djeroek Nipis, samen stampen en op den zieken navel leggen, om deze spoedig te doen afvallen.

3 Asem kawa, een weinig kalk en Kembang aboe, samen fijn stampen, op den navel leggen. Verder deze medicijn bedekken met de bladeren van Soeroe, die te voren een weinig geschroeid en warm gemaakt moeten worden, daarna het geheel dekken met een doek en deze vastbinden.

$^{2}/_{22}$ Nierziekte.

1 De bladeren van Meniran, Oerat en die van Srigading, Kajoe Angin, Djongrahap, Adas poelasari en roode uien samen stampen, uitpersen en het sap aan het kind te drinken geven.

$^{2}/_{23}$ Oorziekte.

1 De jonge vrucht van Kapoe — een aardvrucht —, en een weinig Kentjoer, samen fijn wrijven, in een schoone doek doen en in het zieke oor van het kind bij druppels uitpersen.

2 De getah of gom van den Wora wari-boom bij jonge kinderen rondom het zieke oor wrijven en bij kinderen van negen maanden en ouder een paar druppels in het zieke oor druppelen.

2/24 Pissen. Moeilijke loozing.

1 De bladeren van Kedji koken en naar den ouderdom van het kind ééns tot drie malen per dag een *weinig* of meer er van te drinken geven.

2 Drie bladeren van Semboeng met de jonge stelen en die van Poko, Adas poelasari, roode uien, Kajoe Angin en zoethout, samen fijn stampen en het sap nu en dan aan het kind te drinken geven.

3 Een halve handvol bladeren van Remoedjoeng, ook Kioes- of verbasterd Koemis Koetjing genoemd op drie kleine kopjes water afkoken, totdat er twee kleine kopjes afkooksel overblijven en dit naar den leeftijd van het kind drie malen per dag een of meer lepels er van te drinken geven.

2/25 Roodvonk.

1 Dringo en de door den aardworm boven den grond gebrachte fijne slijmerige aarde, samen stampen, waarmede de roodvonk moet worden ingewreven.

2/26 Schrikachtigheid.

1 De bladeren van Pare oetan en roode uien door de moeder tusschen de handpalmen fijn wrijven, met de hand uitpersen, het sap aan het kind te drinken geven en met het overblijfsel na uitpersen, het lichaam er mede inwrijven. Het kind mag niet gebaad worden.

2/27 Slijmziekte.

1 Het sap van Djeroek Tanjoengan, Adas poelasari, Temoe Iring, roode uien en een stukje van de Klapa idjoe, samen gaar roosteren, fijn wrijven, uitpersen en het sap aan het kind te drinken geven.

2/28 Spruw. Buiten—.

1 Goendih laron fijn wrijven met de vingers en de spruw er mede inwrijven.

2 De bladeren van Djarak pager, ook wel Djarak tjina genaamd, fijn wrijven, mengen met een weinig zout en de spruw er mede inwrijven Speciaal voor buitenspruw.

3 De bladeren van Saga, roode uien, Oeler bras merah en zoethout fijn wrijven, mengen met Kawang-olie en Klapa-melk tot een pap en deze op de spruw leggen.

4 De wortels van Bajem bang en die van Sidagoeri, Adas poelasari, roode uien eu zoethout samen fijn stampen, mengen met een weinig dunne pap van gekookte rijst (tadjin) en op de spruw leggen.

5 Pidjer, zoethout en roode uien fijn stampen en op de spruw leggen.

6 Oeler pisang, de wortels van Sidogoeri, Bajem bang, de bloem van Klapa-idjoe, zoethout en Adas poelasari, samen fijn wrijven, mengen met een weinig Klapa-melk van Klapa idjoe tot een pap en deze op de spruw leggen.

7 Tjendana, Masoi, Waron, Kajoe Tai, witte peper, de schil van Djeroek Poeroet en Kentjoer samen fijn wrijven en op de spruw leggen.

8 Eén pit uit de vrucht van Ketjoeboeng kasijan, Adas poelasari, Teki, Waron, Tjendana en Rasamala, samen fijn wrijven, mengen met Menjan madoe tot een pap en deze op de spruw leggen.

2/29 Spruw. Binnen—.

1 De bladeren van Saga, roode uien, zeven stuks Oeler bras merah en zoethout, samen fijn wrijven mengen met Kawang-olie en melk van Klapa-idjoe en het kind te drinken geven.

2 Op een half klein kopje lauw water eenige druppels van Djeroek Nipis mengen en daarvan gerekend naar den leeftijd van het kind, nu en dan een theelepel er van te drinken geven.

3 De bast van den Poele-boom — niet het struikgewas van dien naam — afkoken en gerekend naar den leeftijd van het kind, drie malen per dag één of meer theelepels er van te drinken geven.

2/30 Spruw in den mond.

1 De schil van Kemiri roosteren, zoethout branden, roode uien roosteren, Adas poelasari en de haas van koevleesch, samen fijn wrijven tot pap en daarmede de spruw inwrijven.

3/4 Pieren. Meetlijn leerling.

1 De bladeren van Kedli tokkel en maar den ondersteun van het kind één tot drie malen per dag een avondje of meer er van te drinken geven.

2 Drie bladeren van Sembeetje met de jonge scheuten en drie van Poko, Adas peelazuri, roede uien, Kalpie Angin en zoetkruid, samen fijn stampen en het sap na en dan aan het kind te drinken geven.

3 Een halve theelepel bladeren van Sembeetje, een klontje verkristalliseerd Keemis Koelingzout en drie kleine koppies water afkoken, zeefje er twee kleine koppies afgekoelde overblijven en dit naar den leeftijd van het kind drie malen per dag een of meer lepels er van te drinken geven.

3/4 Boodwerk.

1 Dikwijls en de door den zaadworm bevan den groud gebeurende fijne stippeltje zeede, zeeuw stampen, waarmede de roodvonk meest worden ingewreven.

3/4 Schrikdodigheid.

1 De bladeren van Pare cetse en roode uien door de moeder toeschen de handpalmen fijn wrijven, met de hand uitpersen, met zap aan het kind te drinken geven en met het overblijfsel na uitpersen, het lichaam er mede inwrijven. Het kind mag niet gebaad worden.

3/4 Slijmrakete.

1 Het sap van Djerock Tanjoengan, Adas peelazuri, Temoe lang, roode uien en een stukje van de Klapa-lidjie, samen gaar roerbren, fijn wrijven, uitpersen en het sap aan het kind te drinken geven.

3/4 Sperw. Buiten—.

1 Dezelfde tijden fijn wrijven met de vingers en de sperw er mede inwrijven.

2 De bladeren van Djarak poger, ook wel Djarak Tjina gestampt, fijn wrijven, mengen met een weinig zout en de sperw er mede inwrijven. Speciaal voor buitensperw.

2/31 Spruw. Bloedende — in de darmen.

1 Djamboe bidji en jonge bladeren van dezen boom, Soemaroeba, de bast van Djamboe bol, Kontaij, drie à vijf leden van de witte ui, drie handen vol gekookte rijst een weinig te roosteren, samen stampen, uitpersen en het kind bij tusschenpoozen een weinig van het sap te drinken geven.

2/32 Stuipen.

1 Dringo, de steel van de Soeroe-plant, Anroeda — een soort Inggoe-plant — roode uien en een korrel zout, samen stampen, uitpersen en het sap aan het kind te drinken geven.

2 De wortels van roode uien en die van gras genaamd Loelangan, Setjang, Adas poelasari, roode uien, Tai bebek poetih roosteren, en een stukje Batok Klapa laoet samen fijn stampen, uitpersen, het sap aan het kind te drinken geven en met het overblijfsel na uitpersen, het lichaam er mede inwrijven.

3 De bladeren van Inggoe en roode uien fijn snijden, op azijn aftrekken en bij het opkomen der stuipen de handpalmen, voetzolen, voor- en achterhoofd en nek— voornamelijk dit lichaamsdeel — en daarna zoo noodig het geheele lichaam er mede inwrijven.

Deze medicijn moet te voren worden aangemaakt, om zoo noodig het bij de hand te hebben, ook om de Inggoe en de uien goed te doen aftrekken.

4 Armbanden van gevlochten roode Ketjoeboeng wortels door het kind te doen dragen, dat nu en dan lijdt aan „*Sawan Wangke*", dat zijn „binnenstuipen". Zoodra deze stuipen beginnen, moet men het geheele lichaam van het kind inwrijven met fijn gewreven roode uien.

5 Kruidnagel, Kentjoer, Djahe en roode uien door de moeder fijn kauwen en op het lichaam van het kind uitblazen (*semboer*).

Deze medicijn is bestemd voor een kind, dat lijdende is aan „*Sawan Wangke*" of „binnenstuipen".

6 De bladeren van Legoendi en roode uien fijn wrijven, uitpersen en bij het opkomen van de gewone stuipen het sap aan het kind te drinken geven, of het dwingen het te drinken.

7 Dringo roosteren, totdat het verkoold is, daarna fijn stampen en mengen met fijn gewreven bladeren van Ilir zooveel als men met den duim en de twee voorste vingers kan nemen. De beide vermengde medicijnen nog te mengen met een weinig melk en daarna aan het kind te drinken geven.

Deze medicijn is bestemd voor de „*Sawan Klepoe*".

8 Djongrahap, Tegari, Sari sari, Djinten poetih, Kajoe Tai, Kajoe Angin, Adas poelasari, Masoi, Tjendana, Setjang, Bidara laoet, Koelit kepiting, Koelit mimi, Dringo, Bengle, Temoe Iring, de bladeren van Pare en roode uien, samen fijn wrijven en het lichaam van het kind er mede inwrijven.

Deze medicijn is bestemd om de „*Sawan kikir*" te genezen.

9 De wortels van een grassoort genaamd Loelangan en die van Bajem; Setjang en Adas poelasari fijn stampen, uitpersen, het sap mengen met Lemah merah — roode aarde, niet afkomstig van gebakken steen—, Tai Bebek poetih eerst roosteren en fijn stampen, alles samen mengen, ziften en het kind bij tusschenpoozen een weinig er van te drinken geven of het dwingen, om het in te nemen.

Deze medicijn is bestemd om gewone stuipen te genezen.

10 Indien een kind hevige stuipen heeft, kan men die breken en genezen, met een weinig sigaarrook voorzichtig en langzaam in den neus van het kind te blazen. Het kind begint dan te hoesten en de stuipen houden op. Een zeer afdoend en zeker middel.

11 De bladeren van Patikan fijn wrijven, uitpersen en mengen met zeven korrels Tai Tjoeroe — Kakerlakkendrek — in een pan een oogenblik verwarmen, mengen met honig en het kind te drinken geven. Deze medicijn is bestemd om gewone stuipen te genezen.

12 De bladeren van Inggoe, Dringo, Bengle, Temoe Iring, Kentjoer, een weinig sap van Djeroek Nipis, roode uien, Djinten item, Sintok, Saparantoe en Kemoekoes, samen stoomen, fijn wrijven, en het sap bij tusschenpoozen een weinig er van te drinken geven aan het kind dat nog zuigt.

Deze medicijn is bestemd om „*Sawan batoek*" of hoeststuipen te genezen.

13 Meel gemaakt van rauwe rijst, mengen met voldoende water en laten staan, totdat het verzuurd is; de bladeren van Anroeda — een soort Inggoe-plant — en roode uien fijn wrijven, mengen met het verzuurde rijstmeel, op pols- en voetgewrichten van het kind leggen, en met een doek vastbinden.

7a Sprww. Dioedende — in de dennen.

1 Djambee bidji en jonge bladeren van deren beom, Soesanneba, de baat van Djambee bol, Kootji, drie à vijf bladeren van de witte bl. die banden vol gekoote rijst een weinig te roosteren, samen stampen, uitpersen en het kind bij tussenpozen een weinig van het sap te drinken geven.

7b Stuipen.

1 Belago, de stiel van de Boome-pisa, Sarrede — een soort bugs-pisa! — roode stien en een korrel zout, samen stampen, uitpersen en het sap van het kind te drinken geven.

2 De wortels van roode uien en die van gras gevraagd Soelangan, Seitang, Adas poelasari, roode uien, Tai bebek poeloen positeren, en een stukje Batok Klapa locot zamen bij stampen, uitpersen, het sap aan het kind te drinken geven en met het overblijfsel na uitpersen, het lichaam er mede inwrijven.

3 De bladeren van leggoe en roode uien bij malkaar, op malu vertoeten, voor- en achterhoofd en nek — voorzichtig dit liefkamstel — en dat zus zoo moedig het gebeele lichaam er mede inwrijven.

Deze medicijn moet te voren worden aangemaakt, en zoo noodig bij bij de hand te hebben, ook om de leggoe en de men goed in doen afwrijven.

4 Afwrijvingen van gelochten roode Kalipoeng worden door het kind te doen dragen, dat na en dan bijt aan „Seven Wangke", dat zijn „bloemsluipers". Zoodra deze stuipen beginnen, moet men het gehoele lichaam van het kind inwrijven met bij gewreven roode uien.

5 Kruidnagel, Kenitjer, Djahe en roode uien door de moeder bijn kauwen en op het lichaam van het kind uitblazen (zoenbee).

Deze medicijn is bestemd voor een kind, dat bijdende is aan „Seven Wangke" of „bloemsluipen".

6 De bladeren van Legoetoh en roode uien bij wrijven, uitpersen en bij het opkomen der stuipen de neusgaten het sap aan het kind te drinken geven, of het dwingen het te drinken.

Deze medicijn is bestemd om stuipen genaamd „*Sawan tarik tarik*", dat zijn stuipen die gepaard gaan met bewegingen van het lichaam, te genezen.

14 Dringo tot eene lengte van een lid van een vinger, het oog van pauwveer — mata boeloe merak —, een stukje rood laken — waarschijnlijk bijgeloof — eerst roosteren totdat het verkoold is, twee eieren van een kakkerlak — tjoro — één te koken de andere rauw, samen fijn wrijven, uitpersen, ziften en het sap bij tusschenpoozen een weinig er van aan het kind te drinken geven.

15 Djinten item, Adas poelasari, Moengsi, Dringo, Bengle, het binnenste van de Kentjoer, roode uien, één blad van Oerit of Orit, drie bladeren van Poeha tjina of Poehat tjina, en een tak met de bladeren van Inggoe, samen koken, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen een weinig er van aan het kind te drinken geven.

16 Ketoembar, Moengsi, Djinten item, Kemoekoes, Kedawoeng, Adas poelasari een stukje Tjabe, Sawi, Masoi, notemuscaat, Kajoe Angin, zoethout, Kajoe Tai, Tjinde, Amoh of Amo, Waring item, een stukje rood laken te roosteren tot asch, Koelit Mimi, Koelit Kepiting, Koelit Radjoengan, Indjoek — harig weefsel van den Aren-boom — branden tot asch, de bladeren van Lo, Patikan, één lid van de witte ui, afschraapsel van de pen van een stekelvarken, Dringo, Bengle, Kentjoer, de bladeren en de wortels van een versche witte ui, samen fijn wrijven, uitpersen, ziften en bij tusschenpoozen een weinig er van aan het kind te drinken geven.

17 Vijf bladeren van Inggoe, Bengle en drie leden van een witte ui, samen fijn stampen, uitpersen en mengen met een weinig zuivere pis van een gezond mensch. Verder doet men drie oude spijkers, die te voren gloeiend zijn gemaakt, in de gereed gemaakte medicijn verkoelen, daarna deze ziften en gelet op den ouderdom van het kind, het meer of minder ervan te drinken geven.

18 Ketoembar, Moengsi, Poedisari, Brama, Adas poelasari, Sari hoeroeng, Djinten item, Sidawajah, Kedawoeng, Greget, de wortel van Pantjing Towo, Redjatowo, Djamoer Impis, Kemoekoes, Tai Oeler sawa, Kaneel, Zoethout, Kajoe Angin, Kajoe Oeles, Kajoe Tai, Setjang, Bidara laoet, Sintok, Geloesoe, Basali, Inggoe, Saparantoe, Temoe Lawak, Dringo, Lempoejang, Bengle, een stukje rood laken, te branden tot

asch, Tjinde toewa, Koelit Mimi, Koelit Radjoengan, Koelit Kepiting, Indjoek te branden tot asch, Soedjen, afschraapsel van de pen van een stekelvarken, een kakkerlak fijn wrijven, Lampes, Simboekan, de bladeren van Selaseh, Iler en die van Bengoek, samen fijn stampen, ziften en het sap naar behoefte van den leeftijd, het kind bij tusschenpoozen een weinig of meer ingeven. Met het overblijfsel na ziften moet het geheele lichaam van het kind ingewreven worden.

Deze medicijn is bestemd om de „*Sawen anggoeng*" of voortdurende stuipen te genezen.

19 Djinten item, Masoi, Kemoekoes, Bengle, Dringo, Lempoejang en roode uien samen fijn wrijven, uitpersen, het sap aan het kind te drinken geven er met het overblijfsel na ziften het geheele lichaam van het kind er mede inwrijven.

Deze medicijn is bestemd om de gewone stuipen te genezen.

20 Koetjae fijn stampen, uitpersen en het sap bij tusschenpoozen en bij kleine hoeveelheden aan het kind te drinken geven.

21 Koetjae fijn stampen, vermengen met een weinig azijn en het geheele lichaam van het kind er mede inwrijven.

De recepten 20 en 21 kunnen samen toegepast worden.

2/33 Temperatuurverhooging van de pis van het kind.

1 Roode uien met de vingers fijn wrijven en op den onderbuik van het kind leggen.

2 Een halve Djeroek Nipis uitpersen op een klein kopje gekookt en koud geworden warm water zonder suiker en daarvan het kind nu en dan een theelepel ingeven.

2/34 Uitslag in het gelaat en op het hoofd.

1 De bladeren van Asem en die van de roode ui poffen, daarna fijn wrijven met Adas poelasari, uitpersen, het sap aan het kind te drinken geven en het overblijfsel na uitpersen op den uitslag wrijven.

2/35 Uitslag, rood en jeukerig, zoogenaamde „Roode hond".

1 Dringo, Bengle en roode uien samen stampen, mengen met azijn en de uitslag er mede inwrijven.

Deze medicijn is bestemd om slapen genaamd „Sawa-lurk tarik", dat zijn slapen die gemaakt gaan met bewe-gingen van het lichaam, te genezen.

14 Drinjo tot cene leegte van een lid van een vinger, het oog van pauwveer — mats boeine mesk —, een stukje rood linten — waarschijnlijk bijgeloof — rood roosteren totdat het vatbaard is, twee eieren van een kalkoen — lijora — één te koken de andere rauw, samen tijs wrijven, uitpersen, sliten en het sap tij teerbeenpoeten een weinig er van aan het kind te drinken geven.

15 Dilieto item. Adas poelasari, Meengel, Drinjo, Beengle, het binnenste van de Beengle, medic oies, één kind van Devil of Dirt, drie bladeren van Pocha tjina of Pedai tjina, te een tot een de vruchten van Jengre, aanen kuken, uitpersen en het sap tij teerbeenpoeten een weinig er van aan het kind te drinken geven.

16 Kelembar, Meengel, Pedai tjina, Kempokeng, Kedawoeng, Dilieto item, Sawah pedaisari een stukje Tjabe, Sawl, Masoi, noleracasti, Eidee Angin, eenhoud, Rajoe Tai, Tjinde, Amok of Apoe, Wateng item, een stukje rood linten te roosteren tot asch, Kocitt Mimi, Kocitt Kepiting, Kocitt Radjoengan, Lampoe, de bladeren van Ketoe-boom — brandan tot asch, de bladeren van Lo, Pelikoe, één lid van de witte u, afgestapt van de poo van een stekelvarken, Drinjo, Beengle, Kerdjoe, de bladeren en de wortels van een vrucht wrijf wi, samen tijs wrijven, uitpersen, alles en tij teerbeenpoeten een weinig er van aan het kind te drinken geven.

17 Tij bladeren van Jeggoe, Beengle en drie leden van een wrijf wi, samen tijs stampen, uitpersen en mengen met een weinig suivere pis van een gezond meesch. Verder doet men drie oude spijkers, die te voren gloeiend zijn gemaakt, in de gezeef gemaakte medicijn verkoelen, daarna deze slijm er gezif op om onderdom van het kind, het meer of minder erran te drinken geven.

18 Kelembar, Meengel, Pedaisari, Biroma, Adas poelasari, San boeroeng, Dilieto item, Sidawajah, Kedawoeng, Dregel, de wortel van Pradjing Town, Redjatowo, Djamoer limpis, Kemoelaos, Tai Oeler tawa, Kanoel, Zeelhout, Rajoe Angin, Rajoe Oeles, Rajoe Tai, Seljang, Bidara laoet, Soetok, Delcoroe, Basail, Jeggoe, Sapanahoe, Temoe Lawak, Drinjo, Lempoejang, Bengle, een stukje rood linten, te branden tot

2/36 Uitslag op het lichaam genaamd „Sarap".

1 Trasi en roode uien branden, samen fijn stampen, ziften en het sap aan het kind te drinken geven. Met een gelijke hoeveelheid op de zelfde wijze bewerkt, ook den uitslag inwrijven.

2 Ketoembar, Moengsi, Poedisari, de haas van koevleesch, Djinten, item Sidawajah, Kedawoeng, Kajoe Oeles, Masoi, Setjang, Kaneel, Koenir, Kentjoer, Lempoejang vijf stuks, Lampes, de bladeren van Hoesem en Simboekan, samen fijn wrijven, uitpersen, ziften en het kind naar behoefte van den leeftijd een weinig of meer ingeven.

Indien het kind nog zuigt, dan moet de moeder of de vrouw, die het kind zoogt, vorengemeld medicijn innemen en met het overblijfsel na uitpersen, den uitslag van het kind inwrijven.

2/37 Uitslag, prikkelende, genaamd „Antoe rawa".

1 Ketoembar, Moengsi, Kemoekoes, de haas van koevleesch, peper, Adas poelasari, Djinten item, Sawi, Tjabe, kruidnagelen, Djongrahap, notemuscaat, Saparantoe, Djolawe, Poetjoe, Kalembak, Genitri, Deloewe, Kedawoeng, Sari sari, Koeroeng, Inggoe, Kajoe Angin, zoethout, Sintok, kaneel, Simboekan, Kentjoer, Temoe Lawak en Bengle, samen stampen uitpersen en het sap naar den ouderdom van het kind het meer of minder en bij tusschenpoozen ingeven. Met het overblijfsel na uitpersen, den uitslag inwrijven.

2/38 Verkouden.

1 Djinten poetih, de bladeren van Asem, roode uien, Temoe Iring en zout, samen fijn wrijven en uitpersen. Met het sap moet het geheele lichaam van het kind ingewreven worden, terwijl het overblijfsel na uitpersen op het voorhoofd moet gelegd worden.

2 Afschraapsel van het hout van Bidara Laoet, Djinten item en Kemoekoes, fijn wrijven, mengen met een weinig azijn en het voorhoofd, den neus, en het hoofd achter de ooren van het kind er mede inwrijven.

2/39 Verlamming der spieren.

1 Drie mootjes van de witte ui, Moengsi zooveel als tusschen den duim en twee voorste vingers kan genomen worden,

drie stuks Laos en drie korrels zout, samen fijn stampen, uitpersen, mengen met een weinig water en den ouderdom van het kind in aanmerking nemende nu en dan een weinig of meer er van te drinken geven.

2/40 Vermageren na inenten.

1 Masoi, Dringo, Bengle, Angkeb, één jonge pisang-vrucht, Djinten item, Soeroe, twee bladeren van Temoe Oerat en roode uien, fijn wrijven uitpersen en aan het kind te drinken geven. Deze medicijn mag slechts éénmaal gebruikt worden.

2/41 Verzwikking.

1 De bladeren van Sangket — deze plant is zeldzaam, de bladeren gelijken op die van de Selaseh —, Adas poelasari en roode uien, samen fijn wrijven en op de plaats der verzwikking leggen.

2/42 Wormen.

1 Een lepel vol Tom — ook genaamd Etom, dat zijn de bladeren van de Indigo-plant die tot kleurstof verwerkt worden — Temoerosnja Djambe moeda en een weinig roode uien, samen stampen, uitpersen, ziften en het sap aan het kind te drinken geven.

2 De Koedoe zonder pit, Bengle, de bloem van Dringo en roode uien fijn wrijven, uitpersen en het sap aan het kind te drinken geven.

3 Ketoembar, Moengsi, één mootje van de witte ui, de wortels van Bakoeng, Temoe Iring, kruidnagel, notemuscaat, Bengle, Masoi, de top van één Lombok en de bloem van Tapen, samen fijn stampen, uitpersen, het sap aan het kind te drinken geven en het overblijfsel na uitpersen op den buik van het kind leggen.

4 De bladeren van Kendal, Dringo, Bengle, één witte ui, Djinten, Masoi en Kemoekoes samen koken, totdat alles is opgelost, ziften en het afkooksel nu en dan aan het kind te drinken geven.

5 De bladeren en de wortels van Droedjoe, Adas poelasari, roode uien en het afschraapsel van het hout van Bidara laoet, samen stampen tot pap en op den onderbuik van het kind leggen. Deze medicijn is bestemd voor nog jonge kinderen.

6 De wortels van Bakoeng, Ketoembar, Moengsi. de bloem van Tapen, Masoi, de top van één Lombok, witte uien, Temoe Iring, Bengle, kruidnagel en notemuscaat, samen stampen, uitpersen en het sap nu en dan aan het kind te drinken geven.

7 Eén mootje van de witte ui, vijf bladeren van Ketjoeboeng, de bladeren van Pare oetan, een weinig goede tabak en de bloem van Tapen, samen fijn wrijven en op den onderbuik van het kind leggen.

8 De bladeren van Mas Kenikir, witte uien, Temoe Iring, zeven stuks Tjegoek, Moengsi, zoethout, Kemoekoes, de top van één Lombok, notemuscaat, kruidnagel en Masoi samen fijn wrijven, ziften en het sap bij tusschenpoozen aan het kind te drinken geven.

9 Twee bladeren van Ketjoeboeng, Adas poelasari, roode uien, een weinig zout, twee stuks bedorven Tempe(*bossok*) en de wortels van drie planten Oerak oerak, samen fijn wrijven, uitpersen en het sap nu en dan aan het kind te drinken geven.

10 Twee bladeren Ketjoeboeng, een weinig goede tabak en een weinig droog geworden fijne kalk, samen fijn stampen en op den onderbuik van het kind leggen.

11 De getah of gom van de vrucht van Kates gantoeng mengen met een weinig witte suiker, door het kind te doen innemen. Men moet deze medicijn drie malen per dag herhalen.

12 Koenir en de top van Lombok samen fijn stampen, mengen met een weinig sap van Djeroek Nipis, uitpersen en het sap aan het kind te drinken geven.

3

ALPHABETISCHE LIJST VAN DE MEEST VOORKOMENDE ZOOGENAAMDE ZIEKTEN VAN HET LAND EN DE RECEPTEN VOOR DE BEREIDING VAN INLANDSCHE MEDICIJNEN VOOR HET VIERVOETIG DIER.

De toepassing van de recepten voor het viervoetig dier.

De volgende recepten zijn bestemd voor het bereiden van medicijnen voor het zieke paard, doch deze medicijnen kunnen volgens „Het Javaansche receptenboek" ook aangewend worden voor elk groot viervoetig dier, zooals groot vee; met vermindering tot de helft van de hoeveelheid der medicijnen ook voor het middelmatig soort viervoetig dier, zooals klein vee; met vermindering tot een kwart gedeelte van de hoeveelheid der medicijnen, ook voor het klein viervoetig dier. zooals de huisdieren; terwijl voor het zeer klein viervoetig dier, de hoeveelheid der medicijnen dient bepaald te worden naar de grootte en den vermoedelijken ouderdom van het dier.

De recepten.

$^3/_1$ Afgereden.

In de beteekenis van naar zijn krachten te veel gebruikt.

1 Drie bladeren Widoeri, een schijfje Aren-suiker en één kati rauwe roode rijst tot meel stampen, mengen met een handvol peper en een handvol zout samen fijn wrijven en om de vijf dagen het dier dezelfde hoeveelheid laten gebruiken of toedienen.

2 Gereh patek — gedroogde en geperste zeevisch — met drie handen zout goed gaar koken en het dier om de tien dagen dezelfde hoeveelheid laten gebruiken of toedienen.

3 Eén jonge Bligo en een weinig zout samen stampen tot pap en het dier elken dag dezelfde hoeveelheid laten gebruiken of toedienen.

$^3/_2$ Asthma bij huisdieren.

1 Alle viervoetige dieren, die in huis leven of onder dak worden gebracht, zooals paarden, koeien, schapen, geiten, honden, katten, konijnen, marmotten en vooral muizen en ratten lijden dikwijls aan asthma, van welke ziekte zij echter spoedig weder genezen, door het eten van zelf gezochte medicijnen, voornamelijk grassoorten.

De dierenasthma is voor menschen overerfelijk. De op den mensch overgebrachte dierenasthma geneest echter spoedig en van zelf, zoodra de dieren uit het huis worden verwijderd en vooral als de muizen en ratten verjaagd zijn.

3/3 Beenopzwelling, ten gevolge van verzwikking.

1 Drie Djahe, elk ter lengte van een vinger poffen en drie stuks kaneel tot een gelijke lengte, samen fijn stampen, mengen met Legen tot een pap en daarmede den zieken poot inwrijven. Deze medicijn moet elken dag toegepast worden.

3/4 Buikpijn.

1 Zeven Bengle, zeven Soenti en zeven stukken wortels van Kelor, elk tot eene lengte van een pink, samen fijn wrijven, op den buik van het dier leggen en vastbinden.

3/5 Buikziekte gepaard met persen en pijn.

1 De bladeren van Idjen idjenan tot eene hoeveelheid als men drie malen met één hand kan vast houden of bijeen gebonden tot bosjes, kan omspannen, zout tot een hoeveelheid, als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, samen fijn wrijven, op den buik van het dier leggen en met een doek vastbinden.

3/6 Dikke hangende buik.

1 Eén klein kopje vol Moedja moedjoe, zoethout tot eene lengte van drie vingers, drie knollen Djahe, een half klein kopje Djinten item, de bladeren van Poeng en Doekoet djarem, beide tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, samen fijn wrijven, mengen met Legen tot pap, op den buik van het dier leggen en vastbinden. Deze medicijn moet ééns in de maand herhaald worden.

3/7 Doorgereden rug.

1 De bladeren van Widoeri tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, drie malen genomen, drie bloemen van Kaloeweh en drie handen vol zout, samen fijn wrijven, mengen met Widjenolie tot eene hoeveelheid van een klein kopje tot een pap, waarmede twee malen per dag de zieke plaats van het dier belegd en vastgebonden moet worden.

2 Een tahil of 0.054 kilogram Hemoer koken, mengen met een klein kopje Widjen-olie en ééns per dag de zieke plaats van het dier er mede beleggen en vastbinden.

3/8 Droes.

1 Goede ketjap of soja in den neus van het dier gieten, waarbij men met een touw het beest moet dwingen den kop in de hoogte te houden; de soja tot eene hoeveelheid, dat deze door het neusgat tot in de keel dringt. Deze behandeling past men twee malen per dag toe, zoo mogelijk des morgens en des middags.

2 Van bereide tamarinde — Asem kawak — neemt men eene hoeveelheid als gewoonlijk voor twee en een halve cent op den *pasar* verkocht wordt, mengt deze met zooveel water als voldoende is om de tamarinde op te lossen. Men geeft het paard drie malen per dag de vorengemelde hoeveelheid, waarna een weinig water, om het zuur uit den bek van het dier weg te nemen. Indien door eene dunne afgang blijkt, dat de hoeveelheid tamarinde te veel is, beperkt men het middel tot twee malen per dag, des morgens en des namiddags.

3/9 Eetlust. Te groote —.

1 Een steel of een tak van Soeroe met zeven bladeren en eene klein lepel zout, samen fijn wrijven, op den buik van het dier leggen en met een doek vastbinden.

3/10 Eetlust. Gebrek aan —.

1 Kaneel tot eene lengte van zeven vingers, zeven leden van de roode ui, zeven bijknollen van Kentjoer, een groote lepel Djinten item en het binnenste gedeelte van drie bijknollen — bijgroeiingen van de moederknol — van Djahe, alles samen in asch poffen, fijn wrijven, mengen met een klein kopje honig en het beest ingeven. Deze medicijn mag slechts éénmaal toegepast worden.

2 De bladeren van Kates gantoeng fijn snijden, in zout water leggen, totdat het zout in de bladeren is gedrongen, en eens per dag aan het dier te eten geven, zoo mogelijk telkens op het zelfde uur.

De diversiteit is voor mensen overweldig. De op den mensch overgebrachte diversiteit geraakt echter spoedig en van zelf, zoodra de dieren uit het huis worden verwijderd en vooral als de muizen en ratten verjaagd zijn.

¾ Benauwdheid, een gevolg van verwildering.

1 Drie Dijken, elk ter lengte van een vinger pollen en drie stuks kunstl. tot een prijtje lengte, samen fijn stampen, mengen met Lepen tot een pap en daarmede den zieken pool inwrijven. Deze medicijn moet alleen dag toegepast worden.

¾ Geklopte

1 Zeven Bengle, zeven Soenli en zeven stukken wortels van Kelor, elk tot eene lengte van een pink, samen fijn wrijven, op den buik van het dier leggen en vastbinden.

¾ Buikziekte gepaard met pereen en pijn.

1 De bladeren van Idjman tot eene hoeveelheid als men drie maten met één hand kan vast houden of bijeen gebonden tot bosjes, kan ontpanden, zoud tot een hoeveelheid, als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, samen fijn wrijven, op den buik van het dier leggen en met een doek vastbinden.

¾ Dikke Aangezwollen buik.

1 Een klein kopje vol Moedja moedjoe, zoutkorst tot eene lengte van drie vingers, drie fronllen Djahe, een half klein kopje Dieten item, de bladeren van Peeng en Doekoet djarum, beide tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, samen fijn wrijven, mengen met Lepen tot pap, op den buik van het dier leggen en vastbinden. Deze medicijn moet elken dag toegepast worden.

¾ Doorgreden rug.

1 De bladeren van Widoeri tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, drie maten groenen, drie bloemen van Kalowelt en drie bladen vel zout, samen fijn wrijven, mengen met Widjenolie tot eene hoeveelheid van een klein kopje tot een pap, waarmede twee malen per dag de zieke plaats van het dier belegd en vastgebonden moet worden.

3 Zwavel voor eene waarde van tien centen fijn maken, mengen met honderd stuks Ragi tape, zes kippeneieren, drie handen vol zout, alles samen mengen en aan het dier te eten geven of daartoe dwingen.

4 De drab van Indigo tot eene hoeveelheid evenals de top van eene plant, peper, drie handen vol zout en de bladeren van Toeri, tot eene hoeveelheid als men, bijeengebonden, met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, alles samen fijn wrijven en het beest slechts éénmaal ingeven.

5 Een jonge Djambe roosteren totdat ze verkoold is, een klein stuk roode Trasi en een groote lepel zout samen fijn wrijven, mengen met Legen en het beest slechts eenmaal ingeven.

3/11 Haarbehandeling. Om het glad en glanzig te maken.

1 De bladeren van Idjen idjenan en die van den Randoeboom samen stampen, mengen met een weinig water en daarmede het haar van het dier inwrijven. Dit middel moet ééns in de week herhaald worden.

2 Na het roskammen en borstelen, het haar van het dier goed wrijven met de bladeren van Randoe; zoodra het haar droog is, moet het geborsteld en daarna het dier gebaad worden. Dit middel kan ééns per dag toegepast worden.

3 Indien het paard een schimmel is, kan men volstaan, om het lichaam. terwijl dit gebaad wordt, te wrijven met Siladdan of met Indjoek.

4 Indien het haar van het paard de kleur heeft, genaamd „*djeragem*", kan men volstaan gedurende het baden van het paard, het haar in te wrijven met Idjen idjenan.

5 Indien het haar van het paard vaalkleurig is, kan men gedurende het baden het lichaam wrijven met de bladeren van Idjen idjenan. Zoodra het haar droog is, moet het met een doek afgewreven worden.

3/12 Haarbehandeling. Om lange haren te doen uitvallen.

1 De schil van één Waloe (Soegan) in drieën verdeelen; één deel er van moet met duim en voorsten vinger in dertig stukjes verdeeld worden, elk stuk moet met gras omwonden, samen met één korrel peper en successievelijk aan het paard te eten of te slikken gegeven worden.

3/13 Haarziekte. Behandeling van dood haar.

1 Honderd stuks Ragi tape uitstrijken (di geroes) in de beteekenis van het uithalen van het sap, zwavel voor een waarde van tien centen fijn maken, zes kippeneieren en drie handen vol zout, fijn maken, samen mengen en dit twee malen per maand het paard toedienen.

3/14 Hardbekkig.

1 Eén Lombok gaar poffen, daarna fijn stampen; één roode ui koken, fijn wrijven, mengen met de Lombok en een weinig Klapa-olie en daarmede den bek van het paard ééns per dag inwrijven.

3/15 Hoefscheuren.

1 Na de hoeven van het paard zooveel mogelijk gesneden te hebben, maakt men den zieken hoef goed schoon, waarna deze met een heet ijzer gebrand moet worden. Verder doet men in het gat of in de scheur van den hoef fijn gestampte kopervitriool en maakt daarna het gat of de scheur dicht met gele was. Zwavel, tot eene hoeveelheid van een tamarinde-pit „*sa kloengsoe*," goed fijn stampen, wikkelen in een handvol rijst en het paard te eten geven. De eerstzoowel als de laatstgenoemde medicijn moeten om de vijf dagen herhaald worden.

2 Alvorens tot eenig middel over te gaan, dient de gespleten hoef afgesneden en goed schoongemaakt te worden, waarna de hoef met een heet ijzer gebrand moet worden. In het gat of de spleet doet men gestampt rottenkruid — *warangan* — vermengd met een weinig water, waarna het gat of de spleet met gele was goed dicht gemaakt moet worden. Verder Kolang kaling — de vrucht van den Arenboom — fijn stampen, uitpersen en met het verkregen sap de hoeven 's morgens en 's middags inwrijven, opdat deze spoedig zullen groeien. Zoodra de gespleten hoef weder langer is geworden snijdt men deze weder af, waarna men den hoef inwrijft met kalk, tamarinde en een weinig water, ten einde den hoef hard te maken. Totdat de hoef geheel genezen is, dient men het rottenkruid om de vijf dagen te verwisselen en daarbij de hoef goed uit te wasschen.

3 Zwavel voor zeer waarde van tien centen (ijn maken, mengen met honderd zinks Pagi lepe, zes klippenieren, drie bardan vol zout, zien samen mengen en aan het dier te zien geven of daarbe dwingen.

4 De drab van indigo tot eens hoeveelheid evenals de top van zeer plant, paper, drie maden vol zout en de bladeren van Toen, tot zeus hoeveelheid als een, bijeengebonden, met den duim te den vensten stapje kan ontspannen, alles samen ijn wrijven en het beest elechts eenmaal ingeven.

5 Een jonge Djambe moeteren totdat ze verkoold is, een klein zink roode Tonil en een groote lepel zout samen ijn wrijven, mengen met Lagen en het beest elechts eenmaal ingeven.

¾ Haarverlies. Behandeling van dood haar.

1 Honderd zinks Pagi lepe vlieshlaan (di geroes) in de beregenis van het nidieren van het oog, twaval voor een waarde van dien centen ijn maken, zes klippenieren en drie landen vol zout, ijn maken, samen mengen en dit twee malen per maand het paard toedienen.

¾ Haarbehekkig.

1 Een Lombok gaar poeder, daarna ijn stampen; der roode in waken, ijn wrijven, mengen met de Lombok en een weinig Klepa-olie en daarmede den bek van het paard days per dag inwrijven.

¾ Vlieshenverven.

1 Na de boeven van het paard zoveel mogelijk gereden te hebben, maakt men den zieken hoel goed schoon, warma deze met een heet lijer gebrand moet worden. Verder dom men in het gat of in de schuur van den hoel ijn gestampte kopervitriool en maakt daarna het gat of de schuur dicht met pels wax. Zwavel, uit eene hoeveelheid van een tamarinde-pit „as klevegeze," goed ijn stampen, wikkelen in een hundvol vlot en het paard it een geven. De verstoowel als de hardgroeende medijn moeten om de vijf dagen herhaald worden.

2 Alvorens tot eenig middel over ie gaan, dient de geplaten hoel afgereden en goed schoongemaakt te worden, warma de hoel met een heet lijer gebrand moet worden. In het gat of de spleet doet men gestampt rotkalkzwavel — verenegen — vermengd met een weinig water, warma het gat of de spleet met pels wax goed dicht gemaakt moet worden. Verder klofang kaling — de vrucht van den Arenboom — ijn stampen, uitpersen en met het verkregen sap de boeven 's morgens en 's middags inwrijven, opdat deze spoedig zullen groeien. Zoodra de gesplaten hoel weder langer is geworden zodat men deze weder al, warma men den hoel inwrijft met kalk, tamarinde en een weinig water, ten einde den hoel hard te maken. Totdat de hoel geheel gesplaten is, dient men het rollenkruid ora de vijf dagen te verwisselen en daarbij de hoel goed uit te wasschen.

Zoodra de hoef genezen is, dient men deze nog eenige dagen van binnen zoowel als van buiten in te wrijven met Minjak Latoeng of met Djarak-olie, vermengd met fijn gestampte zwavel.

3/16 Hoeven. Behandeling bij dunne —.

1 Eén Koenir, één Asem, drie mootjes roode uien, twee mootjes witte uien, Trasi tot eene hoeveelheid van een tamarinde-pit, één knol Laos en Lombok rawit tot eene hoeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opnemen, alles samen fijn stampen en poffen, waarmede de hoeven van buiten zoowel als van binnen moeten ingewreven worden. Zoodra de hoeven zijn ingewreven laat men het paard trappen in gestampte en warm gemaakte roode baksteen, zoolang totdat deze koud is geworden.
Dit middel moet elken dag worden toegepast, totdat de hoeven dik zijn geworden.

3/17 Hoeven. Behandeling bij weeke —.

1 Getah Rasamala tot een gewicht van drie rijksdaalders en Djongrahab van hetzelfde gewicht samen mengen en daarmede de weeke hoeven inwrijven, totdat deze hard zijn geworden.

2 Rottenkruid mengen met het sap van Djeroek nipis, waarmede de hoeven nu en dan moeten worden ingewreven totdat deze hard, tevens zwart zijn geworden.

3/18 Hoeven. Behandeling bij platte —.

1 Twee mootjes witte uien, vier mootjes roode uien, Trasi tot eene hoeveelheid van een tamarinde-pit, één knol Laos, Lombok rawit tot eene hoeveelheid als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, één Asem en één knol Koenir, samen fijn wrijven en roosteren, waarmede de hoeven van buiten en binnen ingewreven moeten worden. Na het inwrijven laat men het paard op gestampte en warm gemaakte roode baksteen staan, totdat de steen geheel verkoeld is. De vorengemelde medicijnen en de behandeling met gestampte roode steen, dient men elken dag te herhalen, totdat het niet meer noodig is.

3/19 Hoesten, niet van droes.

1 Zeven bijknollen van Soenti en drie groote lepels zout, samen fijn wrijven en elken dag het paard dezelfde hoeveelheid doen innemen.

2 Drie groote lepels Kapoelaga, één kleine lepel kruidnagelen, Poetjoek tot eene hoeveelheid als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen en Menjan Madoe tot een gewicht van een halve real, samen fijn wrijven, mengen met honig en elken dag de vorengemelde hoeveelheid het dier doen innemen.

3 Zeven bijknollen van Kentjoer poffen, drie stuks roode Trasi eveneens doch afzonderlijk poffen, Asem toewa, zooveel als men in een vuist kan samendrukken — *sa kepel*—, drie groote lepels Adas, één Djeroek Petjel en drie groote lepels zout, samen fijn wrijven en elken dag de vorengemelde hoeveelheid het dier doen innemen, zoo mogelijk steeds den zelfden tijd te kiezen voor het voederen.

3/20 Huiduitslag genaamd „*Selo karang*".

1 Asch gemaakt van Kepoh-schil, Djangkang een groot kopje vol, Klabet een klein kopje en een groote lepel fijne aluin, samen fijn stampen en daarmede de huiduitslag twee malen per dag na het roskammen en borstelen inwrijven.

2 De bladeren van zeven planten Padi en een groote lepel Djinten item, samen fijn wrijven en twee malen per dag na het roskammen en borstelen, de huiduitslag er mede inwrijven.

3 Zeven bladeren Nampoe, zeven mootjes roode uien en de schillen van zeven Djeroek Petjel, samen fijn wrijven.
Deze medicijn doet men in een zakje van grove doek, waarmede na het roskammen en borstelen de huiduitslag ingewreven moet worden.

4 Setjang, Bidara laoet, Tjendana, Djenggi, Adas poelasari, Djinten item, Koenir, roode uien, Kajoe Tjakmo, Kajoe Lapis, De bladeren van Menirang, Saga telik, Behagam en die van Tandjoeng, elk een handvol, samen fijn stampen, uitpersen en het paard twee malen per dag ingeven en met het overblijfsel na uitpersen de huiduitslag na het roskammen en borstelen, er mede inwrijven.

Zoeda de kat gezien is, dient men dere nog eenige dagen van tijden toowel als van beiden in te wrijven met Miniki Lotsing of met Djarik-olie, vermengd met lijn gestampte twavel.

7e Hoofstuk. Behandeling bij diarree.

1 Zeer moeilijk valt men, die moeilijk zoude zijn, twee moeilijke wijf wen. Thuis tot eene hoeveelheid van een tamarinde-pit, één kruid Loen, Lombok raswit tot eene hoeveelheid als een met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, één Azem en één kruid Koentjit, samen fijn wrijven en roosteren, waarmede de boezem van buiten en binnen ingewreven moeten worden. Na het inwrijven laat men het paard op gezamenlijke en warm gemaakte plaats vallen. De voorgemelde medicijnen en de gezamenlijke middel zijn gereed.

8e Hoofstuk. Behandeling bij wonden.

1 Zeven bijkomsten van Soendi en drie groote lepels zout, samen fijn wrijven en elken dag het paard dezelfde hoeveelheid doen inwrijven.

2 Drie groote lepels Kapoelaga, één kleine lepel kruidenpeper, Poelpek tot eene hoeveelheid als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen en Menjan Madoe tot een gewicht van een halve real, samen fijn wrijven, mengen met honig en elken dag de voorgemelde hoeveelheid met dien doen inwrijven.

3 Zeven bijkomsten van Kentjor poeder, drie stuks roode Thiel reuzenen doch afzonderlijk poeder, Atjeh ineweg, zooveel als men in een vuist kan samendrukken — zo dikte —, drie groote lepels Adas, één Djeroek Poelet en drie groote lepels zout, samen fijn wrijven en elken dag de voorgemelde hoeveelheid het dier doen inwrijven, zoo mogelijk steeds den zelfden tijd te laten voor het voederen.

9e Hoofstuk. Huidaftelig geneesmiddel „Solo Jarang".

1 Asch gemaakt van Kepoh-schil, Djangkang een groote kopje vol, Kiakat een klein kopje en een groote lepel fijne zuiv, samen fijn stampen en daarmede de buikstaleg twee malen per dag de het rookgaten en borstelen inwrijven.

2 De bladeren van zeven planten Pad en een groote lepel Djinten fijn, samen fijn wrijven en twee malen per dag in het rookgaten en borstelen, de buikstaleg er mede inwrijven.

3 Zeven bladeren Nampoe, zeven moeljes roode uien en de schillen van zeven Djeroek Pelel, samen fijn wrijven.

Deze medicijn doet men in een zakje van groove doek, waarmede na het rookgaten en borstelen de buikstaleg ingewreven moet worden.

4 Sehjang, Bidara laoet, Tjendana, Djenggit, Adas poelasan, Djinten item, Kenit, roode uien, Kajoe Tjajoe, Kajoe Lapis, De bladeren van Meniang, Saga item, Bebegam en die van Tandjoeng, elk een handvol, samen fijn stampen, uitpersen en het paard twee malen per dag ingeven en met het overblijfsel na uitpersen de buikstaleg na het rookgaten en borstelen, er mede inwrijven.

3/21 Jeuk in den bek.

1 Djeroek Linglang, zout, het binnenste gedeelte van een grassoort genaamd Loelangan met een weinig olie roosteren, samen fijn stampen, mengen met Widjen-olie tot eeg pap en daarmede den bek van het paard eens per dan inwrijven.

3/22 Jeuk op het lichaam.

1 Padi-stroo van Ketan item branden, nog warm zijnde het opnemen, in zuiver water dompelen, een halve dag laten aftrekken en met een grove doek het water op het lichaam van het dier wrijven, na te voren dit eerst geroskamd en geborsteld te hebben. Deze behandeling moet men twee malen per week herhalen.

2 Na de vorenomschreven behandeling moet men het paard nog inwrijven met arak, waarin sterke tabak is afgetrokken. Vóór het gebruik moet men de tabak goed uitpersen, dan wel wrijft men met de tabak het aftreksel op de huid.

3 Nadat men de middelen bedoeld in sub 1 en 2 heeft tcegepast, dient men het paard alsnog de volgende medicijn toe te dienen.

Kopervitriool tot eene hoeveelheid van zes tamarinde-pitten fijn stampen, mengen met een pakje Tape Ketan, dit wikkelen in gras en het paard te eten geven.

3/23 Jonge paarden. Behandeling van het lichaam van—.

Middel om het lichaam goed te doen ontwikkelen en sterk te maken.

1 De bladeren van Poeng en van Doeket djarem, beide tot eene hoeveelheid, als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, één klein kopje Moedja moedjoe, drie stukken zoethout tot eene lengte van elk een vinger, drie bijknollen van de Djahe, een half klein kopje Djinten item en één groot kopje Pati Temoe Lawak, samen fijn wrijven, mengen met Legen, voldoende om deze medicijn tot een drankje te maken en het jonge paard eens in de maand laten drinken, totdat het geheel volwassen is. Het jonge paard mag niet te spoedig bereden of gebruikt worden.

3/24 Jonge paarden. Behandeling van het haar van—.

Middel om het haar mooi en glanzend te maken.

1 Een groot kopje Pati Temoe Lawak, een half klein kopje Djinten item, drie bijknollen van de Djahe, drie stukken zoethout, elk ter lengte van een vinger, één klein kopje Moedja moedjoe, de bladeren van Doeket djarem en die van Poeng, beide tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, samen fijn wrijven en elke maand dezelfde hoeveelheid aan het jonge paard te eten geven.

3/25 Klieren.

1 Telkens als het paard gebaad wordt, moeten de klieren met de bladeren van Timaha worden ingewreven. Zoodra het paard droog is, moeten de klieren nogmaals met de hieronder vermelde medicijn worden ingewreven.

Een knol Djahe roosteren, totdat deze verkoold is, daarna fijn stampen, drie bijknollen van Koenir fijn wrijven, mengen met de poeder van Djahe en daarmede eens per dag de klieren inwrijven.

3/26 Kortademigheid.

1 Een handvol oude Asem en een groote lepel Pati Koenir samen fijn wrijven en het paard te eten geven.

2 Een groote lepel geraspte Laos en een groot kopje fijne dunne pap van de rijst, die bij het koken boven drijft—*tadjin* — samen mengen, één nacht laten staan en des morgens het paard te drinken geven. Dit middel moet ééns in de tien dagen worden herhaald totdat beterschap intreedt.

3/27 Kruinharen. Behandeling van—.

Middel om den groei te bevorderen.

2 Leri Bongkok en de bladeren van Kalingko samen fijn wrijven, een borstel of kam met het sap nat maken en de kruinharen daarmede borstelen of kammen.

3/28 Leelijk uiterlijk na ziekte.

1 Een handvol Ganggeng, kalk tot eene hoeveelheid van een tamarinde-pit en een groote lepel zout, samen fijn wrijven en alle gewrichten van het paard er mede inwrijven.

3/29 Liggen.

De neiging om telkens te liggen is een begin van eene ziekte, die met de medicijnen volgens ondervermeld recept kan genezen worden.

1 Zeven Lombok, kaneel tot eene hoeveelheid van drie vingers en een rond schijfje Aren-suiker, samen fijn wrijven, mengen met een half kati rundvleesch en aan het paard voor éénmaal te eten geven.

3/30 Loomheid.

1 Een handvol oude Asem, een bijknol van Koenir en zeven stuks Laos, samen fijn wrijven, laten bezinken en alleen de Pati nemen, deze mengen met een groote lepel zout en in den neus van het paard gieten. Het paard moet gedwongen worden den neus hoog te houden, totdat de medicijn zijn werking heeft gedaan.

2 Twee witte uien, twee handen vol gesneden Laos, evenveel Bengle en een handvol zout, samen fijn wrijven, mengen met Legen en het paard twee malen per dag te drinken geven.

3 Een jonge Djambe roosteren, totdat deze verkoold is, een klein stukje Trasi merah en een groote lepel zout samen fijn wrijven, mengen met Legen en slechts eens aan het paard te drinken geven.

3/31 Maden.

1 Zwavel tot een gewicht van een rijksdaalder, de kwast van Bamboe Apoes tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, kopervitriool ter grootte van een tamarinde-pit en een hand vol zout samen fijn wrijven en om de vijf dagen het paard dezelfde hoeveelheid ingeven.

3/32 Magere paarden. Behandeling van—.

Middel om ze gezet en sterk te maken.

1 Een groot kopje Pati van Woengoe-bladeren, een klein kopje Pati van Koenir, zoethout drie stuks, elk ter lengte van een vinger, een klein kopje Pati van Laos, twee groote kopjes melk van Klapa idjoe, oude Asem, tot eene

hoeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opnemen en de inhoud van elf stuks Kemiri, samen fijn stampen, mengen, en het paard eens in de maand dezelfde hoeveelheid te eten geven, totdat het gezet en sterk is geworden.

2 De bladeren van de Toeri, tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen en drie handen zout, samen fijn wrijven en het paard om de tien dagen dezelfde hoeveelheid te eten geven, totdat het gezet en sterk is geworden.

3 Tien bijknollen van Lempoejang Emprit, een rond koekje suiker van suikerriet, drie stuks Trasi merah en drie handen zout, samen stampen, mengen en eens in de maand het paard te eten geven.

4 Rauwe rijst één nacht in water weeken, met de vingers wrijven, mengen met het water van zeer jonge Klapa — *Koemeringet* — en het paard slechts eenmaal te drinken geven.

5 Malsch en vet karbouwenvleesch fijn hakken en Katjang item gekookt in kokosmelk met suiker, samen mengen en eens in de maand dezelfde hoeveelheid aan het paard te eten geven.

6 Een handvol oude Asem, de Pati van Koenir, tot eene hoeveelheid van een klein kopje, drie handen vol zout, samen fijn wrijven en eens in de tien dagen het paard ingeven.

7 Zeven stuks Laos, één bijknol van Koenir, drie handen vol zout, samen stampen en eens in de maand het paard ingeven.

8 Een groot kopje leri Batjang, Dringo een stukje tot eene lengte als de afstand bedraagt tusschen de toppen van den uitgestrekten duim en pink — *sa kilan* — en één notemuscaat raspen, samen fijn wrijven en ééns in de maand het paard doen innemen.

9 Een groot kopje Pati van Semboekan-bladeren, een groot kopje Pati van Aladi, een klein kopje Pati van Lempoejang, een groot kopje rijstemeel, fijn gestampte Padi, de haas van koevleesch, Brampong naar genoegen en een handvol zout, samen fijn wrijven, koken, en eens in de maand het paard doen innemen.

10 Zeven stuks Pisang kloetoek gaar koken in de melk van één Klapa idjoe en een volle hand zout, samen stampen, mengen en voor slechts éénmaal het paard te eten geven.

11 Twee Delima-vruchten van gelijke grootte en ouderdom in hun geheel te gebruiken en drie handen vol zout, samen fijn stampen, mengen en eens in de maand aan het paard te eten geven.

12 Zeven stuks bedorven Tempeh (*bossok*), zeven handen vol zout en zeven dikke uiteinden van Pandan doeri, samen stampen en eens in de maand aan het paard te eten geven.

13 Een kati oude maïs lang koken met zout, totdat de maïs zacht is, daarna mengen met een groot kopje fijne zemelen en bladeren van Kates gantoeng, fijn gesneden, alles goed mengen en elken dag ten 4 uur 's middags dezelfde hoeveelheid aan het paard te eten geven.

3/33 Manen. Behandeling van de—.

Middel om den groei te bevorderen.

1 De bladeren van Sintje item, de luchtwortel van de Waringin (*soeloer*), de bladeren van Dandang gendis, suiker en Pati van Asem, samen fijn wrijven en eens in de week de manen er mede wasschen.

3/34 Mergbeenziekte.

1 Vijf en twintig mootjes witte uien, vijf en twintig stuks Mata Soenti, vijf en twintig stuks Mata Kentjoer en een groote lepel zout, samen fijn wrijven en den zieken poot ermede inwrijven.

3/35 Opzetting tusschen de voorste pooten of onder den buik, ter grootte van een vuist.

1 Zeven bladeren van Landep, een groote lepel Djinten item en een groote lepel zout, samen fijn wrijven en het paard te eten geven.

2 Zeven jonge bladeren van Patje, de schillen van zeven bijknollen of aangroeisels van de Soenti en een groote lepel zout, samen fijn wrijven en om de vijf dagen dezelfde hoeveelheid het paard te eten geven.

3 Zeven mootjes roode uien, één groote lepel zout en een rond koekje roode Trasi, samen fijn wrijven, mengen met een klein kopje Widjen-olie en de opzetting 's morgens en 's middags er mede inwrijven.

3/36 Opzwellen van de mannelijkheid.

1 Roode metselsteen goed branden en fijn stampen tot eene hoeveelheid van een klein kopje, drie handen vol zout, drie mootjes roode uien en de schillen van drie Manggistan-vruchten, alles samen fijn wrijven en de mannelijkheid van het paard er mede inwrijven. Laat het paard dit niet toe, of is het wild, dan moet men met deze medicijn de mannelijkheid drie malen per dag bespuiten.

2 De schillen van zeven Manggistan-vruchten, een klein kopje Kemoekoes, een klein kopje peper en drie handen vol zout, samen stampen, mengen met een weinig water en de mannelijkheid ééns per dag ermede inwrijven of bespuiten.

3 Een klein kopje gebrande en goed fijn gestampte roode metselsteen mengen met azijn en de mannelijkheid er mede inwrijven of bespuiten.

3/37 Oogziekte. Opzwellen der oogen.

1 Doeket lepas een handvol en een weinig zout, samen fijn wrijven en de opzwelling rondom de oogen er mede inwrijven.

2 Een groote lepel salpeter, het sap van één Djeroek Petjel, vier mootjes witte uien, één kleine lepel peper, een kleine lepel aschwater (asch op water afgetrokken), een kleine lepel kruidnagelen en een kleine lepel Moengsi Benggala, samen fijn wrijven, mengen met den dooier van één kippen-ei en het paard slechts eenmaal ingeven.

3/38 Oogziekte. Ontsteking der oogen.

1 Gezuiverd zout, tot eene hoeveelheid als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, oplossen in zuiver water en de oogen twee malen per dag er mede wasschen.

2 Een klein kopje zuiver water mengen met een kleine lepel jenever en de oogen twee malen per dag er mede wasschen.

3/39 Oogziekte. Roode oogen door warmte.

1 Roode Trasi en zout elk tot een hoeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opnemen, mengen met een klein kopje zuiver water, goed ziften en de oogen twee malen per dag er mede betten.

2 Een klein kopje zuiver water mengen met een groote lepel goede genever en de oogen twee malen per dag er mede wasschen.

3/40 Pisloozing. Moeielijke —

1 Zeven stuks Patje-vruchten, een kleine lepel Klabet en dedes tot eene hoeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opnemen, samen fijn wrijven, mengen met een klein kopje azijn en het paard nu en dan deze hoeveelheid te eten geven.

2 Peterselie met wortel en loof fijn wrijven, goed afkooken en het afkooksel het dier te drinken geven; ook de afgekookte bladeren moet door het dier gegeten worden.

3 Vier groote lepels Adas poelasari fijn stampen. Verder maakt men in een jonge Klapa-idjoe een klein gaatje, laat een weinig water uit de Klapa wegvloeien en doet in de plaats van dit water de vorengemelde fijn gestampte Adas poelasari. Men zet de Klapa daarna op houtskoolvuur, na het gemaakte gat weder gesloten te hebben. Men laat de medicijn eenigen tijd in het Klapa-water kooken. Koud geworden geeft men dit het paard te drinken en herhaalt zoo noodig deze medicijn.

3/41 Pisloozing met bloed.

1 De bladeren van Pare tembaloengan, tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, zeven mootjes witte uien en drie bijknollen van Kentjoer, na deze eerst geroosterd te hebben; verder Asem item, tot eene hoeveelheid als men met den duim en de twee voorste vingers kan nemen, een groote lepel zout, twintig stuks Padisari en de haas van koevleesch, tot eene hoeveelheid als men in de volle hand kan houden, alles samen fijn wrijven en om de drie dagen dezelfde hoeveelheid aan het paard te eten geven.

3/42 Pijnlijk gevoel bij aanraking van het lichaam.

1 De bladeren van Galing, tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, koken. Zoodra het kooksel koud is geworden, wrijft men het geheele lichaam van het paard er mede in, zoo mogelijk 's morgens en 's middags.

2 Zeven stuks Djahe en kaneel tot eene lengte van één vinger, samen fijn wrijven, mengen met een klein kopje fijn gestampte roode baksteen, het water van één Klapa idjoe, alles samen koken en nadat het kooksel koud is geworden, 's morgens en 's middags het lichaam van het paard er mede inwrijven.

3/43 Rotstraal.

1 Rottenkruit tot een gewicht van één soekoe — zie hoofdstuk gewichten en maten voor Inlandsche medicijn — fijn stampen en mengen met het sap van één Djeroek Nipis.

Alvorens deze medicijn te gebruiken, moet men de zieke hoef eerst goed schoonmaken en daaruit alle onreinheden verwijderen. Zoodra de hoef droog is, doet men de voren omschreven medicijn in den hoef op de plaats der ziekte en sluit deze plaats zorgvuldig met was of met oud katoen goed af, zoodanig, dat de pis van het paard de hoef niet kan bevochtigen. De medicijn dient om wormen, die zich in den hoef bevinden te dooden. Zijn deze gedood, dan kan men verder volstaan, door de zieke plaats te behandelen met Djeroek Nipis.

3/44 Rugpijn.

1 Een klein kopje fijn gewreven witte uien mengen met een kleine lepel Minjak Tjabe en 's morgens en 's middags den rug van het paard er mede inwrijven totdat de pijn genezen is.

3/45 Schurft.

1 Vijf gedoode hagedissen omwikkelen met gras en het paard eens in de vijf dagen te eten geven.

2 Aluin tot een gewicht van twee centen oplossen op een heele flesch zuiver water en elken dag de schurft goed er mede inwrijven.

¾e Oefeltje. Koude oogen doen warmte.

1 Koude Tmei ce zout elk tot een hoeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opnemen, mengen met een klein kopje zuiver water, goed zijden en de oogen twee maten per dag er mede bestrijken.

2 Een klein kopje zuiver water mengen met een grote lepel goede geneesr en de oogen twee maten per dag er mede wasschen.

¾e Pijnloosing. Moeilijke —

1 Zeven zuivere Pijn-vruchten, een kleine lepel Kalief en dezen tot een hoeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opnemen, mengen met een klein kopje zuiver water, goed zijden en de oogen twee maten per dag er mede bestrijken.

2 Fijnmaakte met wortel en loof fijn wrijven, goed afkoelen en tot zalfachtig het dier te drinken geven; ook de afgebroken stukken zullen met door het dier gegeten worden.

3 Vier groote lepels Aden poeiseel fijn stampen. Verder meuzel men in een ponge Klaps-kijken een klein gaatje, laat een weinig water uit de Klaps wegvloeien en meet in de plaats van dit water de voorgemelde fijn gestampte Aden poeiseel. Men zet de Klaps dannn op bovenbeschreven, en gevaarte gat weder gesloten te hebben. Men laat de medicijn eenigen tijd in het Klaps-water koelen. Koud gemaakt gaat men dit het paard te drinken en herhaalt zoo meerdig deze medicijn.

¾e Pijnloosing met bloed.

1 De bladeren van Pare irisbaloengan, tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omvatten, zeven maaltes witte uien en drie bijkanellen van Kaniper, na deze eerst gemoesterd te hebben; verder Azera item, tot eene hoeveelheid als men met den duim en de twee voorste vingers kan nemen, een groote lepel zout, twintig zoete Pandanri en de baas van koevoetsch, tot eene hoeveelheid als men in de volle hand kan houden, alles samen fijn wrijven en aan de drie dagen dezelfde hoeveelheid aan het paard te eten geven.

3/46 Slaperigheid.

1 Een half kati rundvleesch fijn hakken, mengen met zeven Lombok, kaneel tot eene lengte van drie vingers en één rond schijfje Aren-suiker, samen stampen en slechts éénmaal aan het paard te eten geven.

3/47 Spierverlamming.

1 De gal van een buffel tot een handbreedte uitsnijden, wikkelen in zout tot eene hoeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opnemen, aan het paard te slikken geven en daarna het dier een groot kopje palmwijn doen drinken.

2 De gal van een koe tot een handbreedte uitsnijden, wikkelen in Benggaalsch zout tot eene hoeveelheid als men met den duim en de twee voorste vingers kan opnemen, aan het paard te slikken geven en daarna een groot kopje sterke drank, getrokken uit Inlandsche azijn, gemaakt van tape, te drinken geven.

3/48 Spruw op de tong.

1 Een jonge Djambe-vrucht, gesneden roode uien tot eene hoeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opnemen, samen fijn wrijven, mengen met een weinig klapa-olie, voldoende om de medicijn tot zalf te verdunnen en de spruw er mede inwrijven. Het inslikken door het paard van deze medicijn is niet nadeelig.

3 Roode uien te poffen, fijn wrijven samen met de pitten van de tamarinde, van gelijke hoeveelheden, mengen met klapa-olie, voldoende om tot zalf te verdunnen en de spruw twee malen per dag er mede inwrijven.

3/49 Staart. Behandeling van den —

Middel om den groei van het haar van den staart te bevorderen.

1 De bladeren van Sente iring en die van Dandang goela, een stukje Soeloer — luchtwortel van Waringin — en Patinja Asem, samen fijn stampen en eens in de week de staart er mede wasschen.

3/50 Struikelen.

1 Een half kati rauwe roode rijst droog in de pan roosteren door steeds te roeren, mengen met zeven mootjes witte uien, zeven bijknollen van Soenti en zeven wortels van Hope ter lengte zooals men ze uit den grond trekt — *ler* — samen fijn wrijven en alle onderpooten en enkelgewrichten twee malen per dag er mede inwrijven.

3/51 Tanden verwisselen.

1 Drie stuks roode Trasi, zoethout tot eene lengte van een vinger, drie stuks Lombok en de helft van een rond stukje Aren-suiker, samen fijn wrijven, mengen met een handvol zout en eens in de maand het jonge paard er mede inwrijven.

3/52 Teekens.

De medicijn, die volgens het geloof van den Javaan, aan een paard met slechte teekens moet worden toegediend, om de kracht van die slechte teekens te niet te doen, is als volgt:

1 Gadoeng tjina tot een gewicht van drie real, zeven bijknollen van Laos en van Temoe Lawak, één klein kopje Kapoelaga, zeven bijknollen van Semoeti en van Koentji, drie stuks Moedja moedjoe, zeven mootjes roode uien en Kajoe Dojo, ter lengte van zeven vingers, samen fijn wrijven, mengen met palmwijn, totdat het vloeibaar is en het paard ééns in de maand te drinken geven.

2 De bladeren van Djeroek Petjel en die van Kemoening, elk tot eene zwaarte van één real; de bladeren van Nila — waarschijnlijk Tom — tot eene hoeveelheid als met den duim en den voorsten vinger kan omspannen worden; kopervitriool tot eene zwaarte van één Saga-pit en een volle hand zout, samen fijn wrijven en het paard eens in de maand ingeven.

3 Een halve kati rauwe roode rijst in water weeken, totdat men die met de vingers kan fijn maken, een klein kopje Telasih, één bloem van de notemuscaat en een volle hand zout, samen fijn wrijven en eens in de maand het paard ingeven.

4 Een halve kati rauwe roode rijst tot meel stampen, mengen met drie eieren van een witte eend en elken Donderdagavond aan het paard te eten geven.

1e Sleeperplank.

1 Een hali kali maaiveeren tijk bakken, mengen met zeven Lombok, kunnel tot ecne lengte van drie vingers en één rood schijfje Arca-sulfur, samen stampen en alechis éénmaal aan het paard te eten geven.

1e Spierverslemming.

1 De pal van een bullel lot een handbeedte uitsnijden, wikkelen in zoul tot ecne boeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opeenen, aan het paard te slikken geven en daarna het dier een groot kopje palmwijn doen drinken.

2 De pal van een zee tot een handbeedte uitsnijden, wikkelen in Senggelech zout tot ecne boeveelheid als men met den duim en de twee voorste vingers kan opeenen, aan het paard te slikken geven en daarna een groot kopje sterke drank, gebrukken tot lolandsche zelfs, gemaakt van rape, te drinken geven.

1e Spraw op de teug.

1 Een jonge Djambe-vrucht, geraadea roode alen tot eene boeveelheid als men met den duim en twee voorste vingers kan opeenen, aanen tijk wrijven, mengen met een weinig Djapa-olie, voldeende om de medicija tot zalf te verdunnen en de spraw er mede inwrijven. Het inslikken door het paard van deze medicijn is niet nadeelig.

2 Roode uien is gelijk, tijk wrijven samen met de pitten van de tamarinde, van gelijke boeveelheden, mengen met Djapa-olie, voldeende om tot zalf te verdunnen en de spraw twee malen per dag er mede inwrijven.

1e Steven. Behandeling van den —

Ontdekt op den prijs van het haar van den
staart te bewerken.

1 De bladeren van Seata kling en die van Dandang gelai, een stukje Seelow — luchtwortel van Waringin — en Paltaja Assem, samen tijk stampen en eens in de weks de staart er mede wasschen.

1e Steraikelen.

1 Een hali kali raawe roode tijk droog in de pan roosteren door sieeds in zeven, mengen met zeven noosjes witte nies, zeven bijkmollen van Soenli en zeven wortels van Djoe-ter lengte zoolis men ze uit den grond treit — ter— zamen tijk wrijven en alle ondergooten en eniedgewrichten twee malen per dag er mede inwrijven.

1e Tjaden verwisselen.

1 Drie stuks roode Tjas, ongeveer tot eene lengte van een vingers, drie stuks Lombok en de helft van een rood stukje Arca-sulfur, samen tijk wrijven, mengen met een handvol zout en eens in de maand het paard er mede inwrijven.

1e Teekens.

1 Be medicijn, die vulgens het gebod van den Javaan, aan een paard met slechte teekens moet worden toegediend, om de kracht van die slechte teekens te niet te doen, is als volgt:

1 Dadeng djias lot een gewicht van drie real, zeven blaadjes van Laos en van Temoe Lawak, één klein kopje Kapoelaga, zeven bijkmollen van Samoeti en van Koentji, drie stuks Mordja moedjoe, zeven moedjes roode uien en Katoe Dopo, ter lengte van zeven vingers, samen tijk wrijven, mengen met palmwijn, buiten het vloeibaar is en het paard één in de maand te drinken geven.

2 De bladeren van Djeroek Petjel en die van Kemoening, elk lot eene zwaarte van één real; de bladeren van Nila — waarschijnlijk Tom — tot eene boeveelheid als met den duim en den voorste vingers kan omspannen worden; koperwitriool tot eene zwaarte van één Saga-pit en een volle hand zout, samen tijk wrijven en het paard eens in de maand ingeven.

3 Een halve kali raawe roode rijst in water weeken, totdat men die met de vingers kan tijk maken, een klein kopje Talasih, één bloem van de notemuscaat en een volle hand zout, samen tijk wrijven en eens in de maand het paard ingeven.

4 Een halve kali raawe roode rijst tot meel stampen, mengen met drie eieren van een witte eend en eiken Donderdagavond aan het paard te eten geven.

5 Een handvol rauwe rijst droog in de pan roosteren, een handvol Adas poelasari en een groote lepel zout, samen fijn wrijven en elken Donderdag-avond het geheele lichaam van het paard er mede inwrijven.

3/53 Tongverlamming.

1 Een Djeroek Petjel, een klein kopje Adas poelasari, drie handen zout en tien jonge vruchten van Patje, waaraan nog de bloemen zitten, samen fijn wrijven, gaar kooken met een weinig klapa-olie en zoodra het kooksel is afgekoeld, het paard ingeven.

3/54 Uitslag op het lichaam.

1 Ketan item-stroo en zwavel samen branden onder het hoofd van het paard, zoodanig dat het genoodzaakt is, de rook op te snuiven en twee malen per dag dit middel toepassen.

3/55 Uitsteken en slap hangen van de mannelijkheid.

1 Een groot kopje gebrande Ketan item-stroo op water aftrekken, een klein kopje fijn gestampte roode metselsteen en drie handen zout, samen mengen, de mannelijkheid van het paard er mede inwrijven of bij wilde paarden deze met de medicijn bespuiten.

3/56 Verkoudheid.

1 Zes stuks Ragi Tape uitstrijken, drie dooiers van kippeneieren, één notemuscaat raspen, en een groote lepel zout, samen mengen met een groot kopje warm water en om de vijf dagen het paard te drinken geven.

3/57 Vermageren zonder bekende oorzaak.

1 Drie bladeren van Djaloe mampang koken met de bekende *„boemboe bothok"*, drie koekjes roode Trasi en veertien roode uien, samen fijn wrijven en het paard éénmaal ingeven.

3/58 Vermoeidheid. Spoedige —

Middel na een langdurige rit, ter voorkoming van ziekte.

1 Zwavel tot een gewicht van één soekoe en Galoenggoeng tot hetzelfde gewicht, één Gempol en één Klapa idjoe samen fijn wrijven en het paard slechts eenmaal ingeven.

2 Elf mootjes roode uien gaar poffen, één klein kopje zout, drie stukken kaneel, elk ter lengte van een vinger, Asem, tot eene hoeveelheid als men in drie vuisten kan samen drukken, vijf bijknollen van Koenir, zeventien bijknollen van Kentjoer en een half kati rauwe rijst, samen fijn wrijven met zeven kippeneieren en slechts voor eenmaal aan het paard te eten geven.

3 Zwavel tot een gewicht van drie soekoe, vijftien stuks Koenir, Asem tot eene hoeveelheid als men in één vuist kan samendrukken, een groot kopje rauwe rijst, een klein kopje zout en kaneel tot eene lengte van drie vingers, samen fijn wrijven en voor slechts eenmaal aan het paard te eten geven.

3/59 Voedsel voor het paard.

Middel om het paard voortdurend krachtig te doen blijven.

1 Een kati Gabah. een kati rijstzemelen, een handvol zout, een handvol Katjang Kedele, één kati gekookte maïs, vier jonge bladeren van Kates gantoeng fijn snijden en twee handen vol gras, genaamd Kalamenta fijn snijden, alles samen mengen in het water, waarin men de Maïs gekookt heeft en ten 4 uur 's middags het paard te eten geven en alles doen opeten, dan wel totdat het zelf ophoudt met eten (kenjang).

3/60 Voedsel voor het paard.

Middel voor een langdurige rit.

1 Twee haren van een hert en drie peperkorels, samen goed fijn stampen en het paard ingeven.

3/61 Verwondingen in den bek.

1 Eén notemuscaat roosteren totdat deze verkoold is, een weinig roode uien en Asem, samen fijn wrijven, mengen met een weinig Klapa-olie en de verwondingen twee malen per dag er mede inwrijven.

2 Honig mengen met Madjakan en de verwondingen twee malen per dag er mede inwrijven, na deze te voren schoongemaakt te hebben.

3 Blauwe steen genaamd Batoe Kambang. branden, fijn stampen en de verwondingen er mede inwrijven.

3/62 Verzwikking.

1 Een handvol zout, vijf en twintig mootjes roode uien van gelijke grootte, drie toppen met de bladeren van Toeri, drie bijknollen van Koenir en één Asem-vrucht, samen fijn wrijven en het verzwikte gewricht twee malen per dag er mede inwrijven.

2 Veertien stuks Kapoelaga, zeven mootjes roode uien en drie bijknollen van Bengle, samen fijn wrijven, mengen met een weinig Kesambi-olie en het verzwikte gewricht er mede inwrijven.

3/63 Watervrees.

Geen lust tot drinken.

1 Een kati roode uien, een klein kopje Adas poelasari, zoethout tot eene lengte van drie vingers, één pakje oude Asem, de helft van een rond stuk Aren-suiker, samen fijn wrijven, mengen met een klein kopje Widjen-olie en om de vijftien dagen het paard dezelfde hoeveelheid ingeven.

2 De helft van een rond stuk Aren-suiker, één notemuscaat en een groote lepel zout, samen fijn wrijven, in drie gelijke deelen verdeelen, elk deel wikkelen in een blad van Sambang en het paard de drie pakjes doen slikken voor eenmaal gebruik.

3 Veel Kates gantoeng-bladeren fijn snijden, mengen met veel zout, voldoende water om het zout op te lossen en elken dag aan het paard dezelfde hoeveelheid te eten geven.

4 Zwavel voor eene waarde van tien centen fijn maken, honderd stuks Tape uitstrijken, mengen met zes kippeneieren en drie handen zout, samen mengen en twee malen in de maand het paard dezelfde hoeveelheid ingeven.

3/64 Wormen.

1 Zwavel tot een gewicht van een rijksdaalder, korpervitriool, tot eene hoeveelheid van één tamarinde-pit, één handvol zout en de kwast (*Sotja*) uit de Bamboe Apoes, tot eene hoeveelheid, hetgeen men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, samen fijn wrijven en om de vijf dagen het paard eene gelijke hoeveelheid ingeven.

2 Voor verwijdering van ingewands-wormen bij paarden neemt men een handvol bladknoppen van de bamboe Apoes, fijn stampen en het paard ingeven en zoo noodig twee malen per dag herhalen.

3/65 Zwakte.

Middel om het paard sterk te maken.

1 Een stuk bast van den Tegeran-boom, drie handen zout en de bladeren van Legoendi, tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, samen fijn wrijven en voor éénmaal het paard ingeven.

2 De kokosmelk van één geraspte Klapa-idjoe, een halve kati Ketan poetih, het vet van één kip, één notemuscaat raspen, en alles samen in de kokosmelk koken. Zoodra het kooksel gaar en afgekoeld is, het aan het paard te eten geven. Deze medicijn moet ééns in de maand herhaald worden.

3 Sterke tabak tot eene hoeveelheid als men met den duim en den voorsten vinger kan omspannen, de helft van een rond stuk Aren-suiker, één koekje roode Trasi en zeven korrels zout, samen stampen, mengen met koemelk tot een dunne pap en het paard ingeven. Deze medicijn moet eens in de maand herhaald worden.

3/66 Zweren in den bek.

1 Eén notemuscaat roosteren, totdat zij geheel verkoold is, daarna stampen tot poeder; één roode ui en een weinig Asem fijn wrijven, mengen met de poeder der notemuscaat en een weinig Klapa-olie en elken dag de zweren er mede inwrijven, na deze te voren eerst schoongemaakt te hebben.

2 Madjakan, mengen met een weinig honig en twee malen per dag de zweren er mede inwrijven, na deze te voren schoongemaakt te hebben.

3 Een blauwe steen, genaamd Batoe Kambang tot poeder stampen en de zweren, na deze gereinigd te hebben, er mede inwrijven.

4

ALPHABETISCHE LIJST VAN DE MEEST VOORKOMENDE ZOOGENAAMDE ZIEKTEN VAN HET LAND EN DE RECEPTEN VOOR DE BEREIDING VAN INLANDSCHE MEDICIJNEN VOOR DEN VOGEL EN HET HOEN.

De toepassing van de recepten voor den vogel en het hoen.

Zooals ik bij de beschrijving van de recepten van medicijnen voor het viervoetig dier heb opgemerkt, geldt ook voor de medicijnen voor den vogel en het hoen, namelijk, dat men de hoeveelheid van deze dient te vermeerderen of te verminderen, indien men een grootere vogel of een kleinere hoen wenscht te medicineeren.

De in den volgenden staat vermelde hoeveelheid der medicijnen voor den *berkoetoet* en de kip tot eenheid nemende, zal men deze naar evenredigheid moeten vermeerderen of verminderen, indien men een grootere vogel dan de *berkoetoet* of een kleiner hoen dan de kip wenscht te medicineeren.

De Recepten.

4/1 Bleek gelaat ten gevolge van zwakte.

(Van de berkoetoet)

1 Dedes, Banga, Soeroe, roode uien, zout en roode Trasi fijn stampen en elken dag een weinig er van ingeven.

4/2 Broedsheid van kippen.

1 Het middel om broedsheid tegen te gaan is: elken dag de kip laten baden en verhinderen, dat zij op haar nest gaat zitten.

4/3 Gebrek aan eetlust.

(Van de berkoetoet)

1 Elken dag te eten geven: Padi vermengd met rauwe rijst, een weinig gestampte roode baksteen en een weinig zand.

4/4 Gebroken poot.

(Van de berkoetoet)

1 De poot weder zetten, rondom deze gestampte roode uien leggen en verbinden met een lapje.

4/5 Hardlijvigheid.

(Van de berkoetoet)

1 Vijf druppels Djarak-olie ingeven.

4/6 Kippencholera.

1 Zoo spoedig mogelijk de zwarte bessen van een struikgewas, genaamd Lentja, ingeven en de kip opsluiten.
De verschijnselen van kippencholera zijn: het telkens angstig opvliegen.

4/7 Koeren. Verbeteren van het —

(Van de berkoetoet)

1 Twee Kemoekoes, Trasi merah, drie bladeren Lampes en een weinig zout, samen fijn stampen en elken dag een weinig ingeven.

4/8 Koeren. Verkrijgen van een lief geluid.

(Van de berkoetoet)

1 Drie bladeren van Katoe, Oelar Loeloet, Joejoe lemi, Loemoet Gentong en een weinig zout, samen fijn stampen en elken dag een weinig ingeven.

4/9 Koeren. Verkrijgen van een mooi geluid.

(Van de berkoetoet)

1 Drie bladeren van Katoe, Bhoengkana, Timaha, het binnenste van een witte ui, drie bladeren van Lampes, een weinig Trasi en zout, samen fijn stampen en elken dag een weinig er van ingeven.

4/10 Koeren. Verkrijgen van een zwaar geluid.

(Van de berkoetoet)

1 Dangkel Kadjar, Banga, veertien bladeren van Polo en drie mootjes roode uien, alles poffen. Indien het gaar is, samen fijn wrijven, daarna drogen totdat het geheel droog is en elken dag een weinig er van ingeven.

4/11 Koeren. Verbeteren van een slecht geluid.

(Van de berkoetoet)

1 Djahe, roode uien, hati Kentjoer, een weinig zout en peper, Salak, roode Trasi, Bengle, Pare en Biloengka, alles fijn stampen en elken dag een weinig er van ingeven, totdat het geluid hersteld of verbeterd is.

4/12 Koeren. Weder te doen koeren, na daarmede opgehouden te hebben.

(Van de berkoetoet)

1 De ooren kietelen met goede reukolie, ook van terzijde en dit nu en dan herhalen, totdat de *berkoetoet* weder wil koeren.

2 Djawawoet te eten geven. Dit middel kan ook gegeven worden, indien het koeren slecht is of te kort duurt, dan wel indien de tortelduif het koeren gestaakt heeft wegens ongesteldheid.

4/13 Koeren. Bang om te —

(Van de berkoetoet)

1 De pooten inwrijven met Lateng-bladeren. Een Lateng-blad fijn stampen en voorzichtig in de achterste van de *berkoetoet* doen.

2 De kooi van het bange mannetje verwijderd houden van andere kooien, waarin andere mannetjes zitten.

3 De kooi van een lustig koerende wijfjes-*berkoetoet* hangen in de nabijheid van het bange mannetje, doch zonder dat deze het wijfje ziet en deze maatregel slechts voor een of twee dagen beproeven.

4/14 Koorts.

Indien het lichaam van de berkoetoet koud is.

1 De koude *berkoetoet* om de twee dagen twee Lombok Rawit ingeven.

4/15 Loomheid.

(Bij den vogel of het hoen)

1 Dedes, Banga, Soeroe, roode uien, zout en roode Trasi, fijn stampen en naar evenredigheid van de groote van den vogel of het hoen, dezen een weinig of meer er van ingeven.

4/16 Mager lichaam.

(*Van den vogel of het hoen*)

1 Katjang idjoe bij het eten voegen, meer of minder naar de grootte van den vogel of het hoen.

4/17 Nestbouw.

(*Van de berkoetoet*)

1 Het nest van de *berkoetoet* dient gemaakt te worden van fijne tali rotan, naar het model van de in het wild levende *berkoetoet*. Het nestje moet belegd worden met fijn afschraapsel van de rotan.

4/18 Oogziekte.

(*Van de berkoetoet of andere kleine duiven*)

1 Het sap van een halve Lombok Rawit in het zieke oog druppelen.

Deze medicijn kan ook gebezigd worden voor groote vogels en hoenders.

Bij de behandeling van oogziekte bij eene kip, moet men het lombok-water niet in het midden maar in den hoek van het oog aan den neuskant druppelen.

4/19 Schuwheid.

(*Van de berkoetoet*)

1 Elken avond het duifje met de eene hand in het water dompelen behalve de kop en met de andere hand het lichaam zacht duwen, wrijven en liefkoozen en met de hand het beestje te drinken geven.

4/20 Treuren en ophouden met koeren.

(*Van de berkoetoet*)

1 Een jonge top en de bladeren van den Gadoeng-boom fijn wrijven, het sap met den duim en den voorsten vinger uitpersen en dit laten vallen op den bek van de *berkoetoet*, zoodat deze het sap zelf opdrinkt.

4/21 Uitvallen van vleugelvederen.

(*Van de berkoetoet*)

1 De asch van verbrande Katjang, het waschwater van de rauwe rijst en Boeng Katimoen, samen mengen en de *berkoetoet* in dat water baden.

4/22 Uitvallen van lijfvederen.

(*Van de berkoetoet*)

1 Katjang idjoe weeken in het water waarin rauwe rijst is gewasschen, de *berkoetoet* daarin baden en daarna haar hoog boven het vuur houden, totdat zij droog is.

4/23 Uitvallen van staartvederen.

(*Van de berkoetoet*)

1 Een weinig klei tot twee pillen maken en deze aan de *berkoetoet* te eten geven.

4/24 Vergiftiging.

(Van kippen en hoenders)

1 Er bestaat een aardworm, waarvan de naam mij onbekend is. Zij is $2^1/_2$ centimeter lang en ongeveer $^1/_2$ centimeter in middellijn dik. Het lichaam is bruin, rond en regelmatig dun uitloopend tot een scherpe punt. Zij heeft geen pooten en zelfs met een vergrootglas kon ik kop noch oogen ontdekken.

Ik trof dit dier aan in de krop van een plotseling gestorven kip, wier lichaam bijna geheel paars uitzag, zoodat ik veronderstel, dat bedoelde worm de oorzaak van den dood is geweest.

De veronderstelling is niet gewaagd, dat dit dier ook voor den mensch vergiftig is en dat de punt van het lichaam dient om te steken en te vergiftigen.

Hoewel bij den Javaan onbekend, veronderstelt een deskundige *doekoen,* dat bij spoedige behandeling van de kip met het sap uit de gestampte bladeren van Wanakila, deze wel zou genezen zijn, daar de Wanakila ook slangen dolle hondsbeten geneest.

Men kan dus vogels en hoenderen met Wanakila behandelen, indien zij iets vergiftigs of nadeeligs hebben gegeten. Bij vogels en duiven zal vergiftiging zelden voorkomen, doch kippen en hoenders, die in het veld en in slooten hun voedsel zoeken, zullen meer aan vergiftiging blootstaan.

4/25 Verkoudheid.

(*Van de berkoetoet*)

1 Roode uien poffen, fijn stampen en elken morgen op het hoofd van de *berkoetoet* leggen.

4/26 Vervellen der pooten.

(Van de berkoetoet)

1 Geurige olie vermengen met het roet van den rijstpot en daarmede de pooten inwrijven.

4/27 Voedsel voor kippen en hoenders.

(Om ze veel eieren te doen leggen.)

1 Men geeft de kippen en hoenders 's morgens rauwe maïs te eten en laat ze over dag in een grasveld loopen; des middags geeft men ze gabah te eten.

1 Indien men kippen of hoenders wil vet mesten, moet men ze in een nauw hok opsluiten en naar genoegen gaar gekookte Ketela kentang of andere soorten aardvruchten te eten geven.

4/28 Zitten. Kippen, die dikwijls —

1 Een theelepel Djarak-olie, vijf Lombok Rawit en een theelepel azijn samen mengen en twee malen per dag de kip ingeven.

4/29 Zitten. Berkoetoets die dikwijls —

1 Een Lombok Rawit fijn snijden, mengen met vijf druppels Djarak-olie en vijf druppels azijn en eens per dag de *berkoetoet* een weinig er van ingeven, totdat zij genezen is.

5

ALPHABETISCHE LIJST VAN DE MEEST BEKENDE VERGIFTIGE JAVAANSCHE PLANTEN EN NADEELIGE MIDDELEN VOOR DEN MENSCH OF HET DIER OF VOOR BEIDEN.

De verschijnselen en het verloop van ziekten, veroorzaakt door vergiftige planten en nadeelige middelen.

De beschrijving van de vergiftige planten en nadeelige middelen is vrij vertaald en aangevuld met toelichtingen van den *Doekoen*.

Wat betreft de verschijnselen en het verloop der ziekten, door die vergiften veroorzaakt, zal successievelijk moeten blijken, of deze juist zijn opgegeven.

Evenwel heb ik kunnen opmerken, dat alle *Doekoens* met die verschijnselen en het verloop der ziekten op de hoogte zijn.

De *Doekoen*, die de vergiften bereidt, moet ook de verschijnselen en het verloop der ziekten door die vergiften veroorzaakt, kennen, daar zij daarmede rekening moet houden, om naar omstandigheden die vergiften te kiezen, die door hun werking geen argwaan wekken en overeenkomen met gewone ernstige ziekten zooals buikloop enz. of bij epidemische ziekten die vergiften te kiezen, waarvan de verschijnselen en het verloop der ziekten overeenkomen met die van de heerschende ziekten. De in de volgende lijst vermelde vergiftige planten en schadelijke middelen zijn die, die het meest gebruikt worden.

De vergiftige planten en nadeelige middelen.

$^{5}/_{1}$ Aren. Vruchten van— genaamd Kolang Kaling.

Deze vrucht wordt gekookt gegeten en zij heeft dan door het afkoken haar kracht als vergift verloren. Rauw en heimelijk toegediend, veroorzaakt zij jeuk in den mond, pijn in den buik en diarrhee. De dood kan door uitputting veroorzaakt worden.

$^{55}/_{2}$ Bangkoewang.

Indien men deze knol in nat gras of stroo laat ontkiemen, de vrucht daarna ongeschild over de oppervlakte tot een paar millimeters diepte raspt en het geraspte uitperst, verkrijgt men een zoutachtige vloeistof, die zich in zoete vloeibare spijzen of dranken onwaarneembaar laat vermengen en bij personen, daarmede vergiftigd, verschijnselen doet ontstaan, die overeenkomen met die der cholera en evenals deze, gewoonlijk met den dood eindigt. Slechts een microscopisch onderzoek der uitwerpselen, zou kunnen uitmaken of men

met de echte cholera, dan wel met het Bangkoewang-vergift veroorzaakte ziekte te maken heeft, daar in het eerste geval de komma baccil wel, in het tweede geval daarentegen niet aanwezig zal worden bevonden.

Dit middel kan vooral tijdens cholera-epidemieën aan wraakzoekenden diensten bewijzen, om personen, die men treffen wil, uit den weg te ruimen, op eene wijze. die voor den dader het minste gevaar voor ontdekking bestaat.

5/3 Beleketebek.

De bladeren van deze plant zijn vergiftig voor kleine dieren, zooals sprinkhanen, torren en andere schadelijke bladvretende dieren. De lucht van deze bladeren verdrijft of doodt hen. De Inlanders gebruiken deze bladeren om wandluizen te dooden. Voor den mensch zijn deze bladeren niet schadelijk.

5/4 Blimbing woeloe. Akar —

De wortel en de bast van dezen boom, gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt een zuurachtigen, bitteren smaak in den mond. Na eenigen tijd begint men te braken, vergezeld van diarrhee en hevige krampen in maag en buik; de buik zet zich op en op het lichaam vertoonen zich blauwe plekken. De dood treedt binnen twee uren in.

5/5 Dewi dewi.

Middel tegen wandluizen en ongedierte; werkt doodend. Voor den mensch is het onschadelijk.

5/6 Djamoer koeda.

Verdooft het verstand, doet den mensch onverschillig worden; bij eene groote hoeveelheid of herhaaldelijk toegediend, veroorzaakt deze schimmel krankzinnigheid.

5/7 Djarak djawa. Daoen —

De Djarak djawa is een boomheester met groote bladeren; van de vruchten wordt de djarak-olie gemaakt.

Het sap van de bladeren van dezen boom-heester in het eten gemengd, veroorzaakt, hevige buikpijn en diarrhee. De verschijnselen zijn gelijk aan die van eene koliek.

De buikziekte duurt lang en de lijder kan door uitputting sterven. Het gif laat geen sporen na.

5/8 Djenoe. Akar —

De wortel van dezen boom veroorzaakt duizeligheid, langzaam bedwelmend, erge honger, terwijl eten onmogelijk is; de gevolgen zijn: den dood door stikken binnen 24 uren; na den dood zijn de darmen aan elkander gekleefd, soms vertoonen zich ook knoopen in de darmen.

De Inlander gebruikt deze wortel om visch te bedwelmen, waardoor de vangst gemakkelijker is. Na de vangst wordt de visch met versch water weder bijgebracht, waardoor deze voor den mensch onschadelijk wordt.

5/9 Djingkat. Daoen —

De bladeren van dezen boom veroorzaken, indien men deze met het bloote lichaam in aanraking brengt, hevig stekende en brandende pijnen even als de beet van een schorpioen.

Gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt dit hetzelfde gevoel in den buik. Men sterft er niet aan, doch het kan buikziekte en diarrhee veroorzaken, die lang duurt, waarbij men zeer verzwakt en tengevolge van die zwakte den dood vindt.

5/10 Djoehar. Babakan —

De bast van den Djoehar-boom, gestampt, uitgeperst en het sap door de *sajoer* of vloeibare spijs gemengd veroorzaakt buikziekte en diarrhee met een bitteren smaak in den mond, gevolgd door brakingen. De verdere verschijnselen en het verloop der ziekte zijn als die der cholera. Men sterft binnen twaalf uur. Het verloop der ziekte kan soms zes dagen duren.

5/11 Djolawe. Boewah —

De vrucht van Djolawe gelijkt een weinig op die van de Kemiri. Gestampt en met iets anders vermengd in het eten gedaan, veroorzaakt deze vrucht een warm gevoel in den mond, evenals lombok; de buik rommelt voortdurend en beweegt zich gepaard met erge krampen. Het lichaam verstijft langzaam, verdooft geheel en binnen twee dagen treedt de dood in.

met de echte cholera, dan wel met het Bangkoewang-vergif veroorzaakte ziekte te maken heeft, daar in het eerste geval de kuntas bacil wel, in het tweede geval daarentegen niet aanwezig zal worden bevonden.

Dit middel kan vooral tijdens cholera-epidemieën aan uitstekenden dienste bewijzen, om personen, die men treffen wil, uit den weg te ruimen, op zeer wijze. die voor den dader den minste gevaar voor ontdekking bestaat.

½ Eekhoetebek.

De bladeren van deze plant zijn vergiftig voor kleine dieren, zoude zeehonden, honden en andere schadelijke dierverwante dieren. De lucht van deze bladeren verdrijft of doodt aan. De lulanders gebruiken deze bladeren om wandluizen te doeden. Voor den mensch zijn deze bladeren niet schadelijk.

½ Blinding vroeke. Alaar —

De wortel en de bast van dezen boom, gestampt, uitgeperst en met zap in het eten gemengd, veroorzaakt een zuurachtigen, bitteren smaak in den mond. Na eenigen tijd begint men te braken, vergezeld van diarrhee en hevige krampen in rug en buik; de buik zet zich op en op het lichaam verrooen zich blauwe plekken. De dood treedt binnen twee uren in.

½ Dewi dewi.

Middel tegen vondulixa en ongedierte; werkt doodend. Voor den mensch is het onschadelijk.

½ Djamoer kwada.

Verdooft het verstand, doet den mensch onverschillig worden; bij zeer groote hoeveelheid of herhaaldelijk toegediend, veroorzaakt deze schimmel krankzinnigheid.

½ Djarak djawa. Daoen —

De Djarak djawa is een boomsoorter met groote bladeren; van de wuchten wordt de djarak-olie gemaakt.

Het sap van de bladeren van dezen boom-heester in het oog gebracht, veroorzaakt hevige buikpijn en diarrhee. De verschijnselen zijn gelijk aan die van zeer koliek.

De buikziekte duurt lang en de lijder kan door uitputting sterven. Het zij hier geen sporen na.

½ Djeroe. Akar —

De wortel van dezen boom veroorzaakt duizeligheid, ingezaam bedwelmend, erge hunger, terwijl een onmogelijk is de gevolgen zijn: den dood door stikken binnen 24 uren; na den dood zijn de darmen aan elkander gekleefd, zoomede vertoonen zich ook knoopen in de darmen.

De lulander gebruikt deze wortel om visch te bedwelmen, waardoor de vangst gemakkelijker is. Na de vangst wordt de visch met versch water weder bijgebracht, waardoor deze voor den menech onschadelijk wordt.

½ Djingkat. Daoen —

De bladeren van dezen boom veroorzaken, indien men deze met het bloote lichaam in aanraking brengt, hevig stekende en brandende pijnen even als de beet van een schorpioen.

Gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt dit bezadige gevoel in den buik. Men stuift er niet aan, doch het kan buikziekte en diarrhee veroorzaken, die lang duurt, waarbij men zeer verzwakt en teregvolge van die zwakte den dood vindt.

½ Djoekar. Batoekan —

De bast van den Djoekar-boom, gestampt, uitgeperst en met zap door de spijze of vloeibare stof gemengd veroorzaakt buikziekte en diarrhee met een hitteren smaak in den mond, gevolgd door braking. De verdere verschijnselen ze het verloop der ziekte zijn als die der cholera. Men stelt binnen twaalf uur. Het verloop der ziekte kan soms tes dagen duren.

½ Djolawe. Boewah —

De vrucht van Djolawe gelijkt een weleig op die van de Kemiri. Gestampt en met iets anders vermengd in het eten gedaan, veroorzaakt deze vrucht een warm gevoel in den mond, evenals kookpeper; de buik commelt voordurend en beweegt zich gepaard met erge krampen. Het lichaam verzwakt langzaam, totdat geheel en binnen twee dagen treedt de dood in.

5/12 Doejong. Boewah —

De vrucht van dezen boom gestampt, uitgeperst en in het eten gemengd, veroorzaakt den onmiddellijken dood, zonder sporen na te laten.

5/13 Gadoeng. Poetjoek —

De top van deze slingerplant veroorzaakt hardnekkige diarrhee. De lijder voelt een stekende pijn in den buik, gepaard met misselijkheid. De dood treedt binnen 24 uren in onder smartelijke pijnen. Na den dood is het lijk erg droog, in het gelaat en over het geheele lichaam vertoonen zich blauw-groene plekken.

De vrucht van deze plant wordt door den Javaan gegeten, echter na ze eerst in schijven gesneden en twee dagen in de zon gedroogd te hebben, waarna de schijven twee dagen in het water worden geweekt en daarna gaar gekookt.

5/14 Gloegoet pring Apoes.

Dat zijn de fijne scherpe haartjes van de jonge pas uitschietende Bamboe Apoes.

Deze haartjes veroorzaken eene ongeneeslijke longontsteking. Het verloop der ziekte is even als die van de longtering. De lijder hoest en spuwt bij kleine beetjes zijne longen uit. Het lichaam vermagert erg en men sterft in ongeveer drie maanden door uitputting.

5/15 Gonso gamelan.

De koperroest van een oude *gamelan* met een scherp voorwerp afgeschrapt en in het eten vermengd, veroorzaakt krampen in den buik. De verschijnselen en het verloop der ziekte is gelijk aan die van de cholera en eindigt eveneens met den dood. Na het afsterven vertoonen zich blauwe plekken op het lichaam en is de buik ingevallen.

5/16 Haren van mensch, tijger of kat.

Deze haren fijngekapt en in het eten gemengd, veroorzaken hoest, uittering en een langzamen dood door uitputting.

5/17 Indol indol.

De Indol indol is eene tor, die in het bosch leeft. Gedood, gedroogd, fijn gewreven en met olie vermengd,

veroorzaakt deze zalf, indien men haar op het lichaam smeert, dat heimelijk kan geschieden, eene huiduitslag, die zich hardnekkig uitbreidt en ten laatste den dood veroorzaakt door uitputting.

5/18 Ingas. Babakan —

De bast en ook de bladeren van dezen boom zijn zeer gevaarlijk. De verspreide lucht van dezen boom is voldoende om mensch en dier te bedwelmen en te dooden. Het sap van de bladeren of van de bast, in het eten gemengd, veroorzaakt een bijna onmiddellijken dood door koorts en snel inwerkende kwaadaardigen huiduitslag.

5/19 Kadjembang.

Middel tegen wandluizen en ongedierte, het doodt of verdrijft deze.

5/20 Kates. Getah —

De gom of getah uit de bladeren en vooral uit de schil van de jonge vrucht is zeer nadeelig voor de oogen. Indien dit vocht in de oogen komt, veroorzaakt het blindheid. Niettegenstaande deze slechte eigenschap is de getah Kates een heilzaam middel tegen vele ziekten.

5/21 Katimaha Tangkalak. Boewah —

Wordt gebruikt voor het vangen van tijgers en ook voor visch, terwijl pijlpunten in dit vergift gedoopt worden.

Als een bijzonderheid wordt van dit vergift gezegd, dat het dier, dat van het vleesch of ander voedsel, dat in dit vergift gedrenkt of waarin het gedaan is, heeft gegeten eenige uren lang bewusteloos blijft, voordat het sterft, maar door eene aderlating echter geheel kan herstellen. De Inlanders brengen dit laatste in toepassing, om zoodoende, levende tijgers te kunnen vangen.

De pitten, genaamd Tangkalak, waaruit het vergift bereid wordt, hebben dezelfde kleur en grootte als de cacaopitten. De vrucht heeft wat betreft den vorm veel van den sparappel.

5/22 Keboeng.

(De jonge vrucht van den Randoe alas-boom).

Deze vrucht veroorzaakt misselijkheid, buikpijn en diarrhee, gepaard met braken. De verschijnselen en het verloop der ziekte zijn gelijk aan die van de cholera. Men sterft binnen zes uur.

5/23 Kedawoeng. Akar —

De wortel van den Kedawoeng-boom is op zichzelf niet vergiftig, doch gedaan in den palmwijn van den Aren-boom, wordt deze gewilde drank een vergift.

Het heimelijk toedienen van dit vergift, geschiedt door de fijn gestampte wortel onder den nagel van den voorsten vinger van de rechterhand te verbergen. Indien nu de verkooper van den palmwijn iemand ontmoet, die hij dooden wil, dan houdt hij, bij het inschenken van den palmwijn, den nagel gevuld met de gestampte akar Kedawoeng heimelijk in het glas, waardoor deze met den palmwijn wordt vermengd en een vergift wordt.

Zij, die palmwijn wenschen te drinken, dienen bij het inschenken, zelf het glas vast te houden.

Na het drinken van dezen vergiftigen drank, krijgt men eenige oogenblikken later een bitteren, onaangenamen smaak in den mond, waarna men begint te braken; de buik zet zich erg op, gepaard met hevige krampen. Men sterft binnen twaalf uur.

De *toekang deres*, dat is de aftapper van den palmwijn, maakt van dit vergift gebruik, om dieven te straffen of om apen, die erg van palmwijn houden, te vergiftigen.

5/24 Kedji beling of bling. Akar —

Een plant, veel voorkomende op steenachtigen grond of oud puin. Het sap uit de wortels van deze plant verteert het maagzuur. Indien de wortels fijn gestampt worden, kan men daarmede glas kneeden en week maken. Gelukkig is de echte soort van deze plant zeer zeldzaam. Men dient onderscheid te maken tusschen Kedji en Kedji Bling. De eerstgenoemde plant is niet vergiftig en wordt zelfs voor medicijn gebruikt.

5/25 Kelampes. Doerinja —

Indien men in een doorn van de takken van dezen boom trapt, veroorzaakt de wond een stekende pijn, evenals de beet van een schorpioen; de wond ettert langen tijd en geneest niet spoedig.

De bladeren van dezen boom zijn een vergift voor wandluizen, sprinkhanen en andere blad-etende insecten en ongedierte in huis. Ook tegen de muskieten zijn deze bladeren een afdoend middel.

5/26 Kelor. Babakan —

De bast van den Kelor-boom, genomen van de onderste stam, genaamd Tjenking Kelor, gestampt en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt opgezetten buik en diarrhee met een warm gevoel in de maag en bitteren smaak in den mond. Men sterft binnen drie dagen.

5/27 Kemadoeh. Daoen —

De bladeren van dezen boom veroorzaken een branderig en pijnlijk gevoel, indien men ze met de huid in aanraking brengt. In het eten gemengd, voelt men dezelfde pijn in den buik en men sterft er aan, indien men niet spoedig tegengif gebruikt.

5/28 Kenanga. Babakan —

De bast van den Kenanga-boom gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt een bitteren en onaangenamen *(langoe)* smaak in den mond met neiging tot braken, gevolgd door diarrhee en hevige krampen in den buik.

De verschijnselen en het verloop der ziekte zijn gelijk aan die van cholera, met het onderscheid echter, dat de buik is opgezet, terwijl bij een cholera-geval de buik is ingezakt. Dit vergift veroorzaakt den dood binnen drie dagen.

5/29 Kendajakan. Akar —

De wortel van dezen boom gestampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt duizeligheid, een warm gevoel binnen en een koud gevoel op het lichaam. De ziekte duurt lang en is moeilijk te genezen.

Het sap van dezen wortel, vermengd met Ragi is zwaar vergift, veroorzaakt duizeligheid, gepaard met een warm gevoel in het lichaam, hevige buikpijn, brakingen en diarrhee. De lijder sterft binnen twaalf uren.

5/30 Kepoetjoek

Kepoetjoek fijn gestampt en het sap in vloeibaar voedsel gedaan, veroorzaakt vergiftiging en den dood.

5/31 Ketjoeboeng.

De Ketjoeboeng met paars-blauwe bloemen is een eigenaardig vergift. Indien de bladeren gedroogd, tot poeder gestampt en in het eten wordt gedaan, veroorzaakt dit poeder duizeligheid, hersenziekte, verlies van verstand en dikwijls den dood in één dag.

De dieven gebruiken het vorengemeld poeder om dit door kleine openingen en met een dun rietje in de slaapkamers te blazen. Het veroorzaakt dan een vasten slaap, waarvan zij gebruik maken om ongestoord in te breken en te stelen.

De kleine pitten uit de rijpe en drooge vrucht van de Ketjoeboeng zijn eveneens vergiftig en worden op dezelfde wijze aangewend.

5/32 Ketopo. Poetjoek —

De jonge top, de bast en de wortels van dezen boom zijn vergiftig. Gestampt, uitgeperst en het sap vermengd met het eten, veroorzaken zij een bitteren, onaangenamen smaak in den mond met een warm gevoel in de maag en in den buik. De lijder wil steeds drinken. Na verloop van eenige uren, ontstaat een pijnlijke bloeddiarrhee, ten gevolge waarvan de lijder binnen drie dagen sterft.

5/33 Kodok bangkong.

De beenderen van dezen kikvorsch gedroogd, tot poeder gestampt en in het eten gemengd, brengt verdooving en verlamming te weeg. De lijder kwijnt langzaam weg. Na den dood laat dit vergift geen sporen achter.

5/34 Koro hoetan of Koro Bangkoewang.

De wilde Koro of de Koro van de Bangkoewang groeit alleen in het bosch, heeft blauwe bloemen en onderscheidt zich van de gewone en eetbare Koro door een paarsblauwe tint, terwijl de boontjes, wanneer zij nog jong zijn, lichtblauw uitzien.

De boonen worden oud geplukt, gebrand, gestampt tot poeder en in het eten gemengd.

Dit vergift veroorzaakt dysenterie en de lijder sterft gewoonlijk binnen drie dagen.

Deze Koro jong geplukt en er *sajoer* van gemaakt, veroorzaakt dezelfde ziekte.

5/35 Kratok. Katjang —

De zaden van deze peulvrucht bevatten schadelijke bestanddeelen, die den dood kunnen veroorzaken.

De schadelijke bestanddeelen kunnen evenwel door koken verwijderd worden, waarbij een weinig kalk noodig is. De kalk trekt de giftige bestanddeelen uit de boontjes. Nadat de boonen gekookt zijn, wordt het water weggeworpen, waarna de boonen met schoon water worden gewasschen en daarna gedroogd en met geraspte jonge Klapa als toespijs gegeten. Aanbeveling verdient, de boontjes na gekookt en gewasschen te hebben, in de zon te drogen.

5/36 Krai. Daoen —

(Een soort Timoen)

Een middel tegen wandluizen en ander ongedierte; het werkt doodend.

5/37 Lajoen.

Deze klimplant gelijkt veel op Koro, doch heeft grootere bladeren. De bladeren veroorzaken bij aanraking jeuk op het lichaam met een branderig gevoel, dat ongeveer 24 uren aanhoudt. Indien men tracht dit gevoel te verzachten door de plaats af te wasschen, wordt de pijn nog erger.

Deze bladeren, gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt hetzelfde gevoel in maag en buik.

De pijnen duren eenige dagen en kunnen oorzaak zijn van diarrhee en den dood door uitputting.

5/38 Legen. Badeg Aren —

Deze zoo gewilde drank wordt een zwaar vergift, indien men daarin een oogenblik legt: de top van de plant of een stuk van den knol van de Gadoeng — een slingerplant, zie no 13 — kopergeld of koperroest. De gevolgen van het drinken van dit vergift, dat heimelijk en op de zelfde wijze wordt toegediend, als beschreven in no. 23, zijn gelijk aan die in bedoeld nummer beschreven. Men sterft binnen twaalf uren.

5/39 Legoendi.

Een sterk afkooksel van deze plant is een goed middel om wandluizen en ander ongedierte te dooden. Het ledikant of de slaapplaats wordt met het nog warme afkooksel ingewreven en de vloer, wanden en plafond van het huis er mede bevochtigd.

5/40 Madjakan. Boewah —

De vrucht van deze plant gelijkt veel op die van den Kemiri-boom, doch is kleiner. Deze vrucht, gekookt, daarna gebrand, fijn gestampt en in het eten gemengd, veroorzaakt een warmen en bitteren smaak in den mond; de buik zwelt op en vertoonen zich daarop blauwe plekken. Het lichaam verdooft, verstijft en de dood treedt binnen drie dagen in.

5/41 Mimang

Een kruipplant in het bosch, welke steeds in het rond groeit. Zij heeft bladeren evenals de Tjemara-boom. De lucht van deze kruipplant veroorzaakt onmiddellijke bedwelming en verwarring van het denkvermogen.

5/42 Mindi. Daoen —

De bladeren van dezen boom gelijken veel op die van den Kelor-boom. De bladeren zoowel als de bast van dezen boom zijn vergiftig. Gestampt, uitgeperst en het sap in de koffie vermengd, veroorzaken zij een bitteren en zuren smaak in den mond, hevige diarrhee, pijn in den buik en den dood binnen twaalf uren. Na den dood zijn de darmen bijna geheel verteerd.

5/43 Nginging.

Ook genaamd de Slangen-boom, een klein boompje, die door zijn lucht, slangen, kruipende en vliegende insecten verjaagt of doodt. De lastige sprinkhanen zijn zeer bang voor dezen boom. De lucht van dezen boom schaadt den mensch niet.

5/44 Noena. Daoen —

Door de Europeanen wordt dezen boom Boewah Nonna genoemd. De bladeren zijn een middel tegen wandluizen en ander ongedierte. Zij worden met den tak onder, op en rondom de slaapplaats gelegd.

5/45 Oerip of Hoerip. Babakan —

De bast van dezen boom, gestampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt bedwelming even als dronkenschap en kramp in den buik. Indien de lijder spoedig het water van de Klapa kan drinken, kan hij nog

gered worden, zoo niet, dan sterft hij in enkele uren. Na den dood vertoonen zich de darmen even als bij iemand, die aan delirium tremens gestorven is.

5/46 Papasan. Boewah —

De vrucht van deze klimplant gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt een bitteren smaak in den mond, gevolgd door hevige brakingen en buikpijn zonder ontlasting. Men sterft binnen vier en twintig uren.
De bladeren van deze plant worden na afgekookt, en als *sajoer* bereid, door den Javaan gegeten.

5/47 Pisang Ambon.

De vezels van dezen boom, gedroogd en op heimelijke wijze toegediend, veroorzaken tering.

5/48 Pitjoeng. Daoen —

Middel tegen wandluizen en ander ongedierte; het werkt doodend door de lucht der bladeren. Voor den mensch is deze lucht onschadelijk.

5/49 Poeroet of Boeloe angka.

De *getah* van den Poeroet-boom, voorkomende in West-Java is zeer vergiftig. In het eten gemengd, sterft men binnen enkele uren naar gelang van de toegediende hoeveelheid. Niettegenstaande de giftige *getah*, zijn de vruchten van dezen boom niet vergiftig en worden volgens de *Doekoens* gegeten. Pijl- en lanspunten worden met dit vergift bestreken en door de spoedige werking van het gif, op de varkensjacht gebruikt. Ook wordt dit vergift in spijzen gemengd, om ratten en muizen te dooden. In Oost-Java wordt dezen boom Boeloe angka genoemd.

5/50 Poetjoeng. Boewah —

De jonge vrucht of het zaad van dezen boom, gestampt en door het eten gemengd, veroorzaakt duizeligheid en slaap gedurende vier en twintig uren. Dikwijls toegediend, veroorzaakt dit middel hersenziekte, verlies van verstand en den dood.

5/51 Proengo of Gansa.

Dit vergift wordt bereid, door kopervijlsel, water en citroensap eenigen tijd op elkander te laten inwerken. Het aldus bereid vergift wordt met aluin vermengd en in het water gedaan, dat de *dandang* bevat, waarboven de rijst in een *koekoesan* gestoomd wordt.

Daar koperzouten bij kookhitte van water niet vluchtig zijn, kan de rijst daar geen nadeel van ondervinden, wanneer zij enkel door de waterdampen gaar gestoomd wordt, maar wanneer zooals ook wel geschiedt, de bellen van het kokende water aan de oppervlakte bersten en uiteenspatten en dus met het onderste uiteinde van de rijst bevattende *koekoesan* in aanraking komen, kunnen de giftige koperzouten, hoewel in geringe hoeveelheid in de rijst komen, te meer daar de rijst gewoonlijk, wanneer zij halfgaar is, overgestort en omgeroerd wordt en dan op nieuw in den *koekoesan* wordt gedaan.

Men heeft bij het aanwenden van *Proengo* eene chronische kopervergiftiging tot doel, die dengeen. wien het dagelijks wordt toegediend ontgaat, daar de rijst geen groenachtige tint aanneemt en geen kopersmaak krijgt, hetgeen wel het geval zouden zijn wanneer het middel door de rijst op de gewone wijze gemengd ware, doch dan ook zou meer kans bestaan tot ontdekking, hetzij door den bijzonderen smaak, dan wel door het ontstaan van direkte vergiftiging.

Volgens mijn Inlandschen berichtgever zou het middel op vorenbeschreven wijze toegediend, langzame vermagering ten gevolge hebben, gepaard met bloedspuwing en bloedwateren.

Wegens het dikwijls gebruik maken van dit middel vooral in de Vorstenlanden, heb ik dit uitvoeriger beschreven als de andere vergiften, daar het een middel van vergiftiging is, waarmede onze doktoren niet bekend zijn en straffeloos kan worden toegepast met het zekere succes van een langzamen en pijnlijken dood.

5/52 Ragi.

De ragi of Inlandsche gist, vermengd met het sap uit de wortels van den Kendajakan-boom is zwaar vergift. Het veroorzaakt duizeligheid, braking, opgezetten buik en diarrhee. Men sterft binnen twaalf uren.

De *ragi* wordt dagelijks langs de huizen te koop aangeboden. Indien men iemand treffen wil, wordt de *ragi* te voren vermengd met het sap van de wortels van den Kendajakan-boom aan den persoon te koop aangeboden en door dezen gekocht.

Op deze wijze heeft reeds menige onbewust zijn dood veroorzaakt. Zelfs vermoedt men de oorzaak van den dood niet.

5/53 Rawe matjan en Rawe kerbo.

De Rawe gelijkt veel op de Koro, doch de vrucht is langer en bezet met vele kleine haartjes. Deze haartjes in het eten gemengd veroorzaken hevige warmte in den buik even alsof de ingewanden branden. Men sterft binnen vier dagen.

Komen deze haartjes in aanraking met het lichaam, dan veroorzaken zij hevige jeuk.

5/54 Saga telik.

De vrucht of roode boontjes van dezen heester gestampt, en in het eten gemengd, veroorzaakt een onaangenamen en misselijken smaak in den mond. Het lichaam binnen zoowel als buiten wordt als het ware door dit gift verbrand. De huid laat zich van het lichaam los en er vertoonen zich bloedige plekken op het lichaam. De lijder sterft binnen het uur onder hevige pijnen.

5/55 Sente. Daoen —

De bladeren van de Sente zijn jeukerig. Heimelijk toegediend veroorzaakt het sap een jeukerig gevoel en de mond zwelt op. In de maag voelt men een warm gevoel en eenige uren later ook in den buik. Gedurig toegediend veroorzaakt het tijdelijke waanzinnigheid, van welken toestand de bewerker gebruik maakt om zijn doel te bereiken.

De jonge knol van deze plant wordt gebruikt voor het verdrijven van zwangerschap. Deze knol veroorzaakt een jeukerig gevoel in den mond doch is niet vergiftig.

5/56 Singa welang.

„*Singa welang*" woordelijk vertaald, beteekent „slangleeuw", doch daar „*Singa*" ook beteekent „scherprechter", zoo kunnen deze woorden vrij vertaald worden met „afweermiddel van de „*welang*" een zeer giftige slang, wier beet binnen vijf minuten doodelijk is.

De Singa welang is een klein boompje, dat door de vergiftige lucht van zijn bladeren, den omtrek zuivert van slangen, vliegende en kruipende dieren, vooral sprinkhanen zijn zeer bang voor dezen boom. Ook wandluizen, hondenluizen, platluizen en buffelluizen worden door de lucht der bladeren gedood. Voor den mensch is deze boom niet schadelijk.

$^{5}/_{57}$ Simbar mendjangan of Kadaka mendjangan.

Het zaad van de als hertenhoorns vertakte boomvarens, ook die met rechte breede bladeren, is zeer nadeelig voor de oogen. Indien in de maanden Augustus en September het zaad van deze planten, dat zich achter de bladeren ontwikkelt, rijp is, valt het af. Indien men dit zaad in de oogen krijgt, veroorzaakt het eene ongeneeslijke blindheid, waarom een ieder wordt afgeraden deze sierplanten nabij het huis op te hangen.

$^{5}/_{58}$ Soengsang. Dangkel —

De wortel van dezen boom sterk afgekookt en in het geheim toegediend, veroorzaakt den onmiddellijken dood, zooals iemand, die door een beroerte getroffen is. Dit vergift laat geen sporen achter.

$^{5}/_{59}$ Sombo keling. Boewah —

Het binnenste van de vrucht van dezen boom gestampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt buikziekte in hevige mate, gevolgd door den dood in enkele dagen.

$^{5}/_{60}$ Srikaja of Sirikaja.

De bast van dezen boom gestampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt buikpijn en misselijkheid. De verschijnselen en het verloop der ziekte komt met die van cholera het meest overeen.

Het blad van dezen boom is een middel tegen wandluizen en ander ongedierte; de lucht der bladeren doodt of verdrijft hen.

$^{5}/_{61}$ Tawi.

Een bladlooze heester, groeiende tusschen paggers. De takken zijn zeer zacht en mooi groen. Gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt het aanhoudende buikloop, met een pijnlijk en branderig gevoel in den buik. De dood treedt binnen vier dagen in. Na den dood zijn de ingewanden bijna geheel verteerd.

De witte gom *(getah)* die zich in deze plant bevindt, veroorzaakt blindheid, wanneer slechts een weinig daarvan in het oog komt, dat mogelijk is, wanneer men door een pagger gemaakt van deze heester wil kruipen, daar de takken zeer broos zijn, gemakkelijk breken en alsdan de *getah* door de beweging der takken zich verspreidt, waarom van deze plant bij voorkeur paggers worden gemaakt, ten einde dieven af te schrikken er door heen te kruipen.

$^{5}/_{62}$ Telimoehan. Akar —

Deze wortel gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt een eigenaardigen smaak in den mond. Het speeksel is blauwachtig van kleur met een gevoel van misselijkheid, gevolgd door braken van rood- en blauwachtige stof. De verschijnselen en het verloop der ziekte zijn verder gelijk aan die van cholera. De lijder sterft onder hevige pijnen binnen de twee uren.

De Javaan gebruikt dit vergift vermengd met rijstzemelen voor het dooden van wilde varkens.

$^{5}/_{63}$ Tjeloempring bamboe Apoes

De stof, die zich binnen in de Bamboe Apoes bevindt is zeer schadelijk. Zij veroorzaakt, heimelijk toegediend, zware hoest en longontsteking. Zij, die met dit middel vergiftigd zijn, teren uit, evenals een teringlijder. De long wordt bij kleine stukjes uitgehoest en het veroorzaakt na een onnoemlijk lijden, den dood binnen drie maanden.

$^{5}/_{64}$ Tjepaga. Boewah —

De vrucht van dezen heesterboom, gestampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt een bitteren smaak in den mond en hevige diarrhee. De maag en de darmen teren weg en de lijder sterft binnen zes dagen.

$^{5}/_{65}$ Tjerme. Dangkel —

De wortels van dezen boom gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, verdooft het verstand en doet den lijder onverschillig worden. Herhaaldelijk toegediend veroorzaakt het krankzinnigheid.

Het toedienen van dit vergift heeft steeds een doel, dat men niet kon bereiken, zoolang de bewerkte persoon nog goed bij zijn verstand was.

De Sinds weleng is een klein boompje, dat door de vergiftige lucht van zijn bladeren, den omtrek zalvert van slangen, vliegende en kruipende dieren, vooral zoeklichaam zijn zeer bang voor deren boom. Ook wandelaren, boodenlaren, plantaten en bulbillaten worden door de lucht der bladeren gedood. Voor den mensch is deze boom niet schadelijk.

³/₄ Simbar meedlangan of Nadata meadlangan.

Het zaad van de als bovenboomte vertakte boomvarens, ook die met rechte breede bladeren, is zeer noodzelig voor de oogen. Indien in de maanden Augustus en September het zaad van deze planten, dat zich achter de bladeren ontwikkelt, rijp is, valt het af. Indien men dit zaad in de oogen strijkt, veroorzaakt het eene ongeneeslijke blindheid, wanneer een ieder wordt afgeraden deze planten aanhet bek op te kangen.

³/₄ Seengsang, Dangkal —

De wortel van deren boom wirk afgekookt en in het gebeten toegedaand, verovrzaakt den onmiddellijken dood, zoodra iemand, die door een beroete gebeten is. Dit vergift laat geen spoor achter.

³/₄ Seenbe keling, Boewah —

Het bloemsels van de vrucht van deren boom gedaampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt buikpijn in hevige mate, gevolgd door den dood in enkele dagen.

³/₄ Sirkaja of Sivilaja.

De bast van deren boom gestampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt buikpijn en malaadjoen. De verschijnslen en het verloop der ziekte komt met die van cholera het meest overeen.

Het blad van deren boom is een middel tegen waadsinnen en zeer ongeletterd; de lucht der bladeren doodt of verdrijft hen.

³/₄ Tawi.

Een bladloose beester, groeiende tusschen paggera. De ratten zijn zeer zoek en moet groen. Gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt het manboendende landoong, met een plotsk en grandeurig gevoel in den buik. De dood treedt binnen vier dagen in. Na den dood zijn de ingewanden bijna geheel verteerd.

De witte gom (getah) die zich in deze plant bevindt, veroorzaakt bijbeheid, wanneer zoodra een weinig daarvan in het oog komt, dat moeydlik is, wanneer men door een pagger gemaakt van deze beeler wil kruipen, daar de takken zeer brees zijn, gemakkelijk breken en zladen de getah door de beweging der takken zich verspreidt, waarom van deze plant bij voorkeur paggers worden gemaakt, ten einde dieven al te schrikken er door heen te kruipen.

³/₄ Tellimeelan, Akar —

Deze wortel gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, veroorzaakt een eigenaardigen smaak in den mond. Het speeksel is blauwachtig van kleur met een gevoel van misselijkheid, gevolgd door braken van rood- en blauwachtige stof. De verschijnselen en het verloop der ziekte zijn zeer gelijk aan die van cholera. De lijder sterft onder heftige pijnen binnen de twee uren.

De Javaan gebruikt dit vergift vermengd met vlaswaarden voor het doeden van wilde varkens.

³/₄ Tjaloempring bamboe Appoe

De stof, die zich binnen in de Bamboe Appoe bevindt is zeer schadelijk. Zij veroorzaakt, heimelijk toegediend, zware boest en longontsteking. Zij, die met dit middel vergiftigd zijn, lijden zij, evenals een terhyglider. De long wordt bij kleine stukjes uitgebroest en het veroorzaakt na een onmenselijk lijden, den dood binnen drie maanden.

³/₄ Tjepaga. Boewah —

De vrucht van deren boeterboom, gestampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt een bitteren smaak in den mond en heftige diarrhee. De maag en de darmen lijden weg en de lijder sterft binnen zes dagen.

³/₄ Tjerma. Daungkal —

De wortels van deren boom gestampt, uitgeperst en het sap in het eten gemengd, verdoeft het verstand en doet den lijder onverschillig worden. Hermaakelijk toegediend veroorzaakt het krankzinnigheid.

Het toedienen van dit vergift heeft steeds een doel, dat men niet kon bereiken, zoolang de bewakte persoon nog geest bij zijn verstand was.

5/66 Tobo tobo.

Deze plant gestampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt een warm gevoel en bitteren smaak in den mond, hevige pijnen in den buik en den dood binnen drie uren.

5/67 Toendjoeng. Akar —

Deze wortel gestampt, uitgeperst en het sap in het eten vermengd, veroorzaakt een pijnlijk gevoel in den mond en droge keel. De buik zet zich op en er vertoonen zich daarop blauwe plekken. Pijnlijk gevoel zeer weinig. De lijder sterft binnen drie uren.

5/68 Wali kambing.

Het gift van deze klimplant werkt als strychnine en bevat ook dit vergift. Bij vergiftiging met dit middel volgt eene langdurige bedwelming alvorens de dood intreedt.

De Inlanders maken van dit middel gebruik om varkens en tijgers te dooden of te vangen, daar bij spoedige toediening van Tembelekan-bladeren en daarna van Selegeren-bladeren, de bedwelming ophoudt en het dier weder herleeft.

5/69 Waloh. Ðaoen —

De Waloh is een kruipplant met groote vruchten, welke voor het bereiden van *sajoer* worden gebruikt. De groote bladeren van deze plant dooden of verdrijven wandluizen en ander ongedierte, door de lucht die zij verspreiden.

5/70 Wi of Wi alas.

Het gift van deze plant veroorzaakt hevige duizeligheid, jeuk in den mond, dysenterie en den dood binnen zes uren.

5/71 Wit siwalan.

De palmwijn van dezen boom, vermengd met het sap uit de wortels van dezen Lontar-palm is vergift en werkt evenals in no. 13 beschreven.

6

ALPHABETISCHE LIJST VAN DE GEHEIME JAVAANSCHE MIDDELEN, DIE HET MEEST GEBRUIKT WORDEN.

Hetgeen tot de geheime middelen behoort.

Van de geheime middelen, wier aantal vele soorten bedraagt, heb ik de voornaamste en de meest gebruikte uit den volksmond opgeteekend. De Javaan is niet terughoudend, om die middelen soms lachende mede te deelen. Wekken enkele den lachlust op, de meeste zijn zeer kinderachtig, enkele gevaarlijk.

Tot dergelijke zaken behooren de voorwerpen, waaraan eene bovennatuurlijke kracht wordt toegekend en zeer dikwijls dienen, om de domme Javaan geld af te persen; dergelijke middelen zijn dan ook bij Politieverordening verboden, toch zijn die dingen nog erg gewild en de handel daarin nog levendig, daar er geen Javaan is, die niet een dergelijk voorwerp bezit voor zijn voorspoed en geluk en vooral tot wering van onheilen en van kwade geesten.

De geheime middelen.

6/1 Aphrodisiacum.

Het vet van de Gekko, een boomhagedis, ook voorkomende in huizen.

Een vischje op Java genaamd Oendoek; te Bandjermasin, waar deze vischsoort veel voorkomt wordt zij Sedjangang genoemd. Dit vischje heeft een kop gelijkende op dien van den buffel of op die van het paard, terwijl het lichaam den vorm van een visch heeft. Zij kan zich met de borstvinnen vlug over de modder voortbewegen. Er zijn vele soorten van deze vischjes; de soort die voor erotische doeleinden worden gebruikt, zijn bedekt met groene schubben. Deze vischjes worden gewoonlijk in drogen toestand verkocht. Op kustplaatsen, waar het strand modderig is, kan men ze aan visschers bestellen, en men ontvangt ze dan nog levend. Dit vischje moet afzonderlijk gekookt worden, totdat zij geheel als bouillon is opgelost.

Oerat Mendjangan of hertenpezen, moeten eerst afzonderlijk gekookt worden, totdat zij zich hebben opgelost als een dikke bouillon.

Laler idjce, is een groote groene vlieg, met sterk opwekkende eigenschappen, zeer geschikt voor erotische doeleinden. Zij moet afzonderlijk fijn gewreven worden.

Sarong lawet, dat zijn de gunstig bekend staande zeezwaluwnestjes. Deze moeten afzonderlijk worden gekookt, totdat zij geheel als een dikke bouillon zijn opgelost en daarna worden gezift.

De boontjes van *Daoen Gatal* ook genaamd *Rawe*, die bekend zijn, als een sterk werkende aphrodisiacum Zij moeten afzonderlijk en rauw fijn gewreven worden of afzonderlijk sterk afgekookt worden, totdat zij tot fijne pap verkookt zijn.

Deze zes middelen moeten te zamen gevoegd en nog eens gekookt worden, totdat alles goed gekookt is, waarna men drie malen per dag en naar behoefte daarvan eet tot versterking en opwekking.

$^6/_2$ Batok krambil mata sidji.

Volgens den Javaan worden „*Sawang*", dat zijn: stuipen en „*Sarap*", dat is: kwaadaardige huiduitslag bij kinderen veroorzaakt door een kwaden aardgeest door hem „duivel" genoemd. Tot afwering van dergelijke ziekten, bewaart hij boven zijne deur een Klapa-dop met één oog. Dergelijke Klapa-doppen zijn zeldzaam, daar de Klapa-dop gewoonlijk drie oogen heeft.

$^6/_3$ Bedak Kenanga.

De bedak gemaakt van de bloemen van den Kenanga-boom wordt door de Inlandsche vrouw gebruikt, om genegenheid bij den man op te wekken.

$^6/_4$ Bedak koelit telor.

Indien men witte eierschalen, waaruit te voren het binnenvlies is verwijderd, fijn stampt tot poeder en dit als bedak gebruikt, verandert het gelaat spoedig in het voordeel en verwijdert kleine puisten en rimpels. Volgens de geheime oorkonde gebruikt de vrouw deze bedak tot spoedige toenadering en verliefdheid van den man.

$^6/_5$ Bevallen. Om zonder pijn te —

De echtgenoot houdt zijn roede ongeveer 20 à 30 minuten in een glas zuiver water, na hem te voren gewasschen, afgedroogd en tusschen beide handen gewreven te hebben. Met de vorengemelde verrichting is het water

sterk gemagnetiseerd en waarborgt, volgens genomen proeven, voorspoedige, spoedige en pijnlooze bevalling, zonder nadeel voor het kind. Het gemagnetiseerde water dient de vrouw te drinken na het zoogenaamd afloopen van het baarwater. Het kan echter geen kwaad, om het water, tot verzachting van de weeën, vóórdien te drinken. Het gemagnetiseerd water kan ook te voren worden gemaakt. Men dient echter dan het water spoedig in een met donker papier beplakte flesch te doen en goed te sluiten, totdat de tijd daar is, dat de vrouw dit water moet drinken.

Hetzelfde resultaat verkrijgt men door afschraapsel van versch magneethout genaamd „Rembaldo" in een glas water af te trekken en dit op den tijd als voren gemeld door de vrouw te doen drinken. Het hout dient evenwel nog vochtig te zijn, dus versch gekapt.

Het magneethout groeit dicht bij zee; de bladeren hebben eene sterk aantrekkende kracht. Het Rembaldo-hout is zeer fraai en voorzien van ronde kringen. Het wordt voor wandelstokken, krisscheeden en stootplaten van krissen gebruikt.

$^6/_6$ Daboes.

Daboes is het brengen van een levend offer aan den duivel (Aardgeest), ten einde een gevaarlijke zieke te doen genezen; voor het inwijden van iets, dat men in gebruik wenscht te nemen; tot afwending van onheilen bij het begin van den bouw van een gevaarlijk werk of tot vervulling van een wensch. Bij dergelijke offers wordt uitsluitend de kop van het dier gebruikt.

Ook hoofden van kinderen werden vroeger daarvoor geofferd en nu nog in het geheim, indien men in staat is, een kind te rooven. De Javaan roept daartoe de hulp in van een aan hem bekenden duivel genaamd „*Tjoelik*" of „*Tjoelik tjoelik*", die dan een kind de oogen uitsteekt en geleidt naar de plaats, waar het gewenscht wordt. Ook menschelijke *Tjoelik's* bieden zich voor een dergelijke roof aan. Het woord „*Tjoelik*" wordt daarom dikwijls gebruikt om stoute kinderen bang te maken.

$^6/_7$ Djamboe bidji of Djamboe kloetoek. Akar —

Onder de leus: „*Ik niet, dan ook een ander niet,*" wordt door de weggezonden echtgenoote vóór haar vertrek den man heimelijk toegediend, het sap van gestampte en uitgeperste wortels van den Djamboe bidji of Djamboe kloetoek-boom.

De verschijnselen van dit nadeelig middel zijn: een, weinig pijn in den buik en diarrhee van zwarte stof welke pijnen en diarrhee onmiddellijk bestreden kunnen worden door een en twintig bladeren van de Wanakila fijn te stampen, met een weinig water uit te persen en het sap te drinken.

Het is eigenaardig, dat dit middel wel het giftige in de wortels van de Djamboe kloetoek kan bestrijden, doch niet geheel de gevolgen daarvan. Het sap van de wortels van den Djamboe kloetoek-boom veroorzaakt bij den man onmiddellijk verlies van de erectie van de mannelijke roede, zoodat paren onmogelijk is. Het middel hiertegen is de *Kosaih*, een uit China overgebrachte kleine soort witte ui, waarvan de knol niet grooter is dan een erwt, terwijl de bladeren niet breeder zijn dan die van het gras. In koele streken wordt op Java deze plant gekweekt en op den *pasar* verkocht, gespalkt tusschen stukjes platte bamboe-stokjes, zoodat de bladeren van deze uien niet op doch naast elkaar liggen en wel ter voorkoming van spoedig bederf. De bladeren van deze uien zijn geneeskrachtiger dan de uien zelf, zoodat beiden moeten gebruikt worden. Vier van dergelijke bosjes moeten fijn gesneden, sterk afgekookt en om de drie uren daarvan een groot kopje gedronken worden, waarna het overgebleven uitkooksel moet worden opgegeten.

De lijder dient deze medicijn ongeveer zes maanden te gebruiken, in elk geval totdat de erectie is hersteld. Het verloren gaan der erectie op eene andere wijze, kan eveneens door deze medicijn hersteld worden.

Voor het verlies van erectie wordt ook gebruik gemaakt van het „Kruidje-roer-mij-niet", Boentoe silit, dat op Java veel voorkomt. De wortels van deze plant worden gestampt, uitgeperst en het sap door de thee of eten gemengd, veroorzaakt verlies van de erectie van de roede gedurende drie maanden. De Kosaih kan evenwel ook deze ziekte genezen.

$^6/_8$ Djasmani Awer awar.

Het woord „*Djasmani*" is een algemeen gebruikte toevoeging aan den naam, terwijl „*Awar awar*" of „*Awer awer*" de naam is van een boom, die ook „*Awer awar*" wordt genoemd, waarvan de *getah* of gom de eigenschappen heeft tot genezing van voortdurende oorsuizing, oorpijn en duizeligheid door zwakte terwijl de bladeren fijngekorven en met opium vermengd als een genotsmiddel gerookt worden.

Woordelijk vertaald beteekent „*Djasmani*", lichamelijk of stoffelijk; „*Awer*" „*scherm of bedekking*" en „*Awar*" „*algemeen heerschende epidemie*". Brengt men deze woorden bij elkander, dan krijgt men: „*scherm of bedekking van het stoffelijk lichaam tegen heerschende epidemie*".

De Javaan hangt bij heerschende ziekten een tak van den Awer awar-boom in zijne woning tot afwering van ziekten, gevaren en tot bescherming; met betrekking tot deze laatste eigenschap, wordt weleens gezegd van iemand, die dient bij een ambtenaar, die hem niet vooruit kan helpen: „*Ngahoeb Awer awar*" dat is „*Schuilen onder een Awer awarboom, die weinig schaduw heeft*".

$^6/_9$ Djiboet.

Djiboet beteekent ienand bewerken, ten goede of ten kwade, door middel van formulieren, die aan Aardgeesten worden opgedragen. Het bewerken van iemand ten goede heeft ten doel, hem of haar gedurende eene reis of voortdurend te doen beschermen. Het bewerken van iemand ten kwade heeft tot doel hem of haar ongelukkig te maken of te dooden.

$^6/_{10}$ Djimat of Talisman.

De djimat wordt door vrouwen gedragen in haar buikband en door mannen in hun hoofddoek, als een middel tot voortdurende gezondheid en tot het afweren van onheilen of andere eigenschappen, door den bewerker er aan gegeven.

$^6/_{11}$ Doepa koelit boewah Doekoe.

De schil van de vrucht van den Doekoe-boom gedroogd en als *doepa* gebrand, verspreidt een aangename geur, doodt muskieten en andere kleine dieren en is tevens een middel tot wering van ziekten in huis.

$^6/_{12}$ Door den duivel bezeten.

De Javaan gelooft aan het bestaan van duivels en denkt dat Aardgeesten duivels zijn – zie „*De formulieren voor de Stille kracht*" — die door middel van een op te zeggen formulier, zich tijdelijk kunnen incarneeren in het lichaam van den mensch, om dezen dingen te laten doen, die hij anders niet zou doen.

Ten einde nu den duivel te verdrijven gebruikt de Javaan verschillende middelen, waarvan ondergemelde er eenige van zijn,

1. De bladeren van Pare, Ketoembar en de wortel van Kalas, samen fijn stampen en het geheele lichaam er mede inwrijven.
2. Kippeneieren geklutst met zout, innemen en wel één per uur.
3. Legon Dadap serep, Trawas, Tai oeler sawa, fijn stampen, uitpersen en drinken.

$^{6}/_{13}$ Goena goena.

Goena goena beteekent iets vereenigen of samenbrengen. Het toepassen van het *Goena goena* moet op een Maandag of Donderdag plaats hebben. Deze dagen worden ook gekozen, om andere geheime middelen aan iemand toe te dienen.

Een voorbeeld voor het toedienen van de middelen voor het *Goena goena,* zal een en ander duidelijk maken.

Een man is verliefd op een meisje, doch zij beantwoordt deze liefde niet. De man wendt zich dan tot een *doekoen Goena goena*, gewoonlijk is het eene vrouw, ook genaamd „*oenga oengahi*" dat is koppelaarster. Deze tracht dan langs slinkschen weg, gewoonlijk door de tusschenkomst van bedienden of huisgenooten, het meisje een middel toe te dienen, genaamd „*Djaka toewa*". Dit bestaat uit een of meer kleine torren, die alvorens gedood, gedroogd en fijngestampt te worden met Ketjoeboeng-bladeren van de soort met blauwe bloemen, worden gevoed.

De *Djaka toewa* wordt gewoonlijk bewaard in een stopflesch, gevuld met „*Kapas*", de rijpe en droge vrucht van den katoen-boom tot katoenwol bewerkt.

Is het gelukt dit middel het meisje heimelijk toe te dienen, dan plaatst de *doekoen* de eerstvolgende Maandag of Donderdag een *Goena goena* vóór de woning van het meisje, bestaande uit twee van bladeren gemaakte poppen, voorstellende het meisje en de verliefde man. Deze poppen worden bij het uitspreken van het formulier „*Goena goena*" in den grond begraven Inmiddels heeft de *doekoen* door de tusschenkomst van een der huisgenooten of bedienden eenige haren van het meisje weten te krijgen, die gezamelijk met de hoofdharen van den verliefden man, bewierookt met „*Stangi*" — een bijzondere en daarvoor gemaakte soort wierook — en omwonden met de bloemen van den *Kenanga*-boom in het hoofdkussen van het meisje verborgen worden, onder het uitspreken van het formulier „*Goena goena*".

Door de toediening van de „*Djaka toewa*" is het meisje in een toestand gekomen, welke de Javaan „*broewet*" of verward van gedachten noemt. De *doekoen* tracht nu door de tusschenkomst van huisgenooten of bedienden met het meisje in aanraking te komen, waarbij zij het meisje heimelijk aanraakt met „*Minjak Doejoeng*", dat zijn de tranen van de zeemeermin, welke tranen de verliefde man reeds eenige dagen in een fleschje bij zich heeft gedragen in de onmiddellijke nabijheid van het bloote lichaam. Is dit gelukt, dan wordt het meisje zonder tegenstand in de armen van den verliefden man gevoerd of de *doekoen* gelast haar door een inmiddels uitgesproken kort formulier zonder haar geleide naar den verliefden man te gaan.

Indien de huisgenooten of bedienden voor de hulp van een en ander niet te vinden zijn, dan wordt de hulp van den waschman van het meisje ingeroepen en wordt dan door den *doekoen* een door het meisje gedragen kleedingstuk bewerkt. Weigert de waschman of heeft het meisje geen waschman, dan neemt de doekoen haar toevlucht tot een Aardgeest genaamd „*Tjoblong*" met een formulier, waarin een en ander gewenscht wordt. De *doekoen* moet evenwel vóórdien drie dagen vasten en daarbij loopt zij de kans, dat indien een en ander mislukt, de werking van het formulier op haarzelf terugwerkt en zij dan op een zeer vreemde wijze door den verliefden man zal ontvangen worden.

Tot zoover het relaas, dat ik van het *Goena goena* te hooren kreeg. Ik kan nog het volgende er aan toevoegen.

Het gelukken of mislukken, van het *Goena goena* hangt veel af van het meisje zelf. Deugdzame meisjes zullen behalve de uitwerking van de „*Djaka toewa*", die gewoonlijk drie weken duurt, geen ander last ondervinden.

Ik moet hier ernstig waarschuwen voor het geloof aan het begraven van poppetjes in den grond of het doen van *Kenanga*-bloemen en hoofdharen in een hoofdkussen. De Javaan houdt nu eenmaal van dergelijke tooverij, die geen waarde heeft.

Het bewerken van het achtergebleven fluïde in een gedragen kleedingstuk, is evenwel geen tooverij. Er was in 1893 een mannelijke *doekoen* te Semarang, die door het bewerken van een gedragen kleedingstuk van een zieke, niet alleen wist, aan welke ziekte deze leed, maar ook de plaats kon aanwijzen waar de ziekte zat en de medicijnen, die voor de genezing noodig zijn.

Ten einde zo den duivel te verdrijven gebruikt de Javaan verschillende middelen, waarvan onderstaande er enige van zijn.

1. De bladeren van Pare, Ketombar en de wortel van Kalas, samen fijn stampen en het gekregen lichaam er mede inwrijven.

2. Kippeneiere gekookt met zout, tamarem en wel één per uur.

3. Legon Dadap serap, Tjawas, Tai oelar sawa, fijn stampen, uitpersen en drinken.

Om Oesna gesna.

Oesna gesna beteekent iets vreemds of samengegaan. Het toepassen van het Oesna gesna moet op een Maandag of Donderdag plaats hebben. Deze dagen worden ook gekozen, om andere gelaine middelen aan iemand toe te dienen.

Een vreemd voor het toedienen van de middelen voor den Oesna gesna, zal een en ander duidelijk maken.

Een man is verliefd op een meisje, doch zij beantwoordt deze liefde niet. De man wendt zich dan tot een dedeken Oesna gesna, gewoonlijk is het deze vrouw, ook genaamd „mengo ongoeni" dat is koppelaarster. Deze trecht dan langs sluikschen weg, gewoonlijk door de inwikkelomstandigheden of buitgenooten, het meisje een middel toe te dienen, genaamd „Djoeket tawar". Dit bestaat uit een of meer kleine toren, die alvorens gekookt, gebrouwd en tijngestampt te worden met Ketjoebeng-bladeren van de goed met blauw bloemen, worden gewend.

De Djoeket toero wordt gewoonlijk bewaard in een stopfleschje, gevuld met „Arjoer", de rijpe en dunge vrucht van den katoen-boom tot kruiswoel bewerkt.

Is het gelukt dit middel het meisje beimelijk toe te dienen, dan plaatst de dedeken de eerstvolgende Maandag of Donderdag een Oesna gesna voor de woning van het meisje, bestaande uit twee van bladeren gemaakte poppen, voorstellende het meisje en de verliefde man. Deze poppen worden tot het uitspreken van het formulier „Oesna gesna" in den grond begraven. Inmiddels heeft de dedeken door de tusschenkomst van een der huisgenooten of bedienden eenige haren van het meisje weten te krijgen, die gezamelijk met de nagelkorsten van den verliefden man, bewaard in een „Sirap"—een bijzondere en duurvoor gemaakt soort wierook—zu omwonden met de bloemen van den Kemunge-boom in het huishouden van het meisje verborgen worden, onder het uitspreken van het formulier „Oesna gesna".

Door de toediening van de „Djoeket tawar" is het meisje in een toestand gekomen, welke de Javaan „brewer" of verward van gedachten noemt. De dedeken treedt na door de tusschenkomst van huisgenooten of bedienden met het meisje in aanraking te komen, waarbij zij het meisje heimelijk aanraakt met „Minjak Goejeng", dat zijn de tranen van de zeemeermin, welke tranen de verliefde man reeds eenige dagen in een flesch bij zich heeft gedragen in de onmiddellijke nabijheid van het blonde lichaam, is dit gelukt, dan wordt het meisje zonder tegenstand in de armen van den verliefden man gevoerd of de dedeken gelast haar door een immiddels uitgesproken lied formulier zonder haar gelaide naar den verliefden man te gaan.

Indien de huisgenooten of bedienden voor de hulp van een en ander niet te winnen zijn, dan wendt de hulp van den wetchman van het meisje ingeroepen en wordt dan door den dedeken een door het meisje gedragen kledingstuk bewerkt. Volgens de wetchman of heeft het meisje geen wetchman, dan neemt de dedeken haar toevlucht tot een Aardgeest genaamd „Tjedong" met een formuliet, waarin een en ander gewenscht wordt. De dedeken moet eenwel voordien drie dagen vasten en dan bij loopt zij de kuns, dat indien een en ander mislukt, de werking van het formulier op haarzelf terugwerkt en zij dan op een zeer vreemde wijze door den verliefden man zal ontvangen worden.

Tot zover het relaas, dat ik van het Oesna gesna te hooren kreeg. Ik kan nog het volgende er aan toevoegen.

Het gelukken of misluk ken, van het Oesna gesna hangt veel af van het meisje zelf. Deugdzame meisjes zullen behalve de uitwerking van de „Djoeket tawar", die gewoonlijk die weken duurt, geen ander last ondervinden.

Ik moet hier ernstig waarschuwen voor het gebruik van het begraven van poppetjes in den grond of het doen van Oesnga-bloemen en boeldoeren in een boeldoeseu. De Javaan houdt zu remmel van dergelijke toovenij, die geen waarde heeft.

Het bewerken van het schietgrijzeven Indie in een gedragen kledingstuk, is evenwel geen toovenij. Er was in 1893 een mannelijke dedeken te Semarang, die door het bewerken van een gedragen kledingstuk van een ziekte, misvallen wist, aan welke ziekte deze leed, maar ook de plaats kon aanwijzen waar de ziekte zat en de medicijnen, die voor de genezing noodig zijn.

Ik heb door de tusschenkomst van een zieke schoonzuster een geslaagde proef genomen. Het bewerken van het fluïde in een gedragen kleedingstuk voor een slecht doel is evenmin bijgeloof.

Ook het gebruik van de tranen van de zeemeermin is geen tooverij. Het is ook in Europa bekend, dat indien de man eenige druppels van deze tranen in de palm van zijn rechter hand wrijft en zelfs eenige uren daarna een vrouw of meisje een hand geeft, liefde zal worden opgewekt tusschen beide personen. Deze tranen worden dikwijls gebruikt om verloren liefde tusschen echtgenooten te herwinnen.

Zeer ernstig zijn de gebruikte formulieren en hun werking is werkelijk ten goede of ten kwade, indien de samenstelling van deze zoodanig is, dat indien zij worden opgezegd, de geuite klanken — want uit woorden van eene geregelde taal bestaan deze formulieren niet — als een kleurentaal de hersens verlaten en door Aardgeesten worden aangetrokken, die aan deze kleurentaal *moeten* gehoorzamen en alsdan letterlijk doen, hetgeen in het formulier is uitgedrukt.

Deze formulieren uit den ouden tijd, die van vader op zoon overgingen, zijn echter, doordat zij niet worden opgeschreven in zangnoten voor de kleurentaal, zóó verbasterd, dat nog slechts enkele gevonden zullen worden, waarvan de klanken bewaard zijn gebleven. De rondreizende Hindoesche fakirs maken van dergelijke zangnoten-formulieren gebruik voor hun soms wonderlijke vertooningen.

Het onderwerp „formulier" is van zulk een ernstigen aard, dat ik na een onderzoek ook in Engelsch-Indië te hebben ingesteld naar de formulieren voor de stille kracht, van de verzamelde gegevens een manuscript heb samengesteld, getiteld *„De formulieren voor de stille kracht"*, dat reeds bij den zelfden uitgever van dit werk verkrijgbaar is.

$^{6}/_{14}$ Kahoel.

Kahoel is het doen van eene gelofte tot verkrijging van een wensch. Het niet nakomen van een dergelijke gelofte, nadat de wensch vervuld is, wordt als een groote zonde beschouwd, waarop groote onheilen volgen.

$^{6}/_{15}$ Kethower.

Indien men de Kethower, een kruipplant, die in *rawa's* voorkomt, aan Bengaalsche geiten te eten geeft, wordt de melk een middel ter voorkoming of genezing van ziekten

bij volwassen menschen zoowel als bij kinderen. Een voortdurend kwijnend kind, waarvan men de reden niet kent, zal van dergelijke melk genezen.

De vrouwen gebruiken deze melk tegen onvruchtbaarheid.

$^{6}/_{16}$ Ketjoeboeng mata delima.

Deze edelsteen is rose van kleur, helder doorschijnend en glinsterend met een donker gedeelte in het midden van den steen van de kleur als de *Delima*-vrucht of granaatappel. Deze steen wordt door den Javaan vereerd en hij kent hem de eigenschap toe van het bevorderen van genegenheid, waarom deze steen veel door vrouwen wordt gedragen, hetzij om haar echtgenoot hechter aan zich te binden, dan wel door het meisje of de jonge vrouw, om de genegenheid van een man op te wekken. Deze steen is hoog in prijs en ook zeldzaam.

$^{6}/_{17}$ Koel boentet.

Deze schulp is geheel gesloten. Zij wordt door den Javaan vereerd, door mannen in hun hoofddoek en door vrouwen in haar buikband gedragen, tot afwering van ziekte en onheilen en voor voorspoed en geluk.

$^{6}/_{18}$ Koranspreuken.

Tot de meest kinderachtigste toovermiddelen, om iemand van eene ziekte te genezen, behooren wel de Koranspreuken, geschreven op papier van verschillende kleuren en grootte. Deze papiertjes moeten de zieken opeten en zij zijn dan dadelijk genezen. De papiertjes worden soms opgerold en gekookt. Dit soepje moet de zieke dan zoo warm mogelijk opeten, om voordat het maal geëindigd is, genezen te zijn. Voor slepende ziekten worden deze spreuken geschreven op een bord, waarvan de zieke moet eten.

$^{6}/_{19}$ Ladja. Boewah —

De rijpe vruchten van dezen boom worden gedroogd en als zeep of voor het verwijderen van vlekken uit het goed gebruikt. Gekookt wordt het sap gebruikt, om torren, bladluizen, sprinkhanen en andere schadelijke insecten te dooden.

6/20 Lepi of Lepeh.

Lepi of *Lepeh* is de naam van een formulier, om verloren liefde te herwinnen. Letterlijk vertaald beteekent het echter „uitspuwen of verwerpen" van iets, dat men reeds had aangenomen of in overweging had genomen.

De meening uit den volksmond als zou deze formulier strekken tot herwinning van iets, is weinig in overeenstemming met de beteekenis van het woord. Naar mijn meening is de bedoeling van het formulier, om iets te verwerpen, opdat men geen spijt er van zal hebben, het genoten te hebben en opdat men den moed zal hebben een voorgenomen iets, tot uitvoering te brengen.

Men neemt een *Soeroe*-blad, kauwt dit fijn en spuwt het uit op het erf van den persoon, wiens liefde men herwinnen wil, onder het uitspreken van het formulier „*lepi*".

Tot deze middelen behoort ook het besprenkelen van de slaap- en eetplaats van den persoon, wiens liefde men herwinnen wil, met reukwater, onder het uitspreken van het daartoe strekkend formulier.

Ook het slachten van een geheel zwarte kip, behoort tot deze middelen. Van het lichaam wordt een offermaal onder de huisgenooten gehouden, terwijl de kop en de pooten in een witte doek gewikkeld, onder het uitspreken van het daartoe vereischte formulier, worden begraven op het erf van den persoon, wiens liefde men herwinnen wil.

Het begraven van een dierenkop met of zonder de pooten op de plaats, waar men voorgenomen heeft iets gewichtigs te doen, na een voorafgaand offermaal, heeft ten doel, dat voornemen te doen slagen.

Zooals ik bij de beschrijving van het *Goena goena* reeds heb opgemerkt, zal ook hier het spuwen van *Soeroe*-sap: het besprenkelen van de slaap- en eetplaats met reukwater en het begraven van de kop en de pooten van een zwarte kip na een voorafgaand offermaal van het lichaam der kip, wel bijzaak zijn, terwijl de daartoe strekkende formulieren, om de liefde te herwinnen wel hoofdzaak zullen zijn.

6/21 Lerak. Boewah —

De rijpe en drooge vruchten van dezen boom kunnen als zeep worden gebruikt, ook om vlekken uit het goed te verwijderen. Gekookt kan het sap dienen om torretjes, bladluizen, sprinkhanen en andere schadelijke insecten in aanplantingen te dooden.

6/22 Madja doeri. Daoen —

De bladeren van den *Madja doeri*-boom worden gestampt, uitgeperst en het sap drie malen in drie dagen gedronken, ter verdrijving of voorkoming van zwangerschap.

De *Madja doeri*-boom heeft kleine bladeren en doorns aan den stam en aan de takken, terwijl de gewone *Madja*-boom groote bladeren en geen doorns heeft.

6/23 Midosari.

Midosari wordt gebezigd voor het afwenden van onheilen. De gebruiksaanwijzing kon men mij echter niet opgeven.

6/24 Minjak bermanis.

Deze olie wordt door de vrouwen gebruikt om de teeldrift bij den man op te wekken.

6/25 Minjak Saleina.

Deze olie voorkomt en verdrijft zwangerschap.

6/26 Nangkahan. Daoen —

Een en twintig bladeren van deze plant gestampt, uitgeperst en het sap gedronken en gedurende drie dagen ééns per dag herhaald, verdrijft zwangerschap.

6/27 Nasar of Jettatoera.

Het *Nasar* beteekent het kwade oog, geladen met een sterk astraal fluïde, waarmede sommige menschen behebt zijn en dat met boosaardigheid en haat geladen, gericht wordt op een persoon, die daardoor ziek wordt.

Gericht op kleine dieren, zooals kleine vogels, veroorzaakt het kwade fluïde den dood.

Ook de met dit fluïde geladen hand, bekend onder den naam van „*Tangan panas*", kan aan planten veel nadeel veroorzaken, zelfs doen uitsterven.

6/28 Oeler sawah. Gemoeknja —

Het vet van de groote *Sawah*-slang wordt gebruikt, om wonden te genezen of om hinderlijke huiduitslag of kleine puistjes, ook rimpels in het gelaat te genezen. Het is een gewild toilet-artikel van de Inlandsche vrouw. Ook de uitwerpselen van deze slang worden voor geheime middelen en voor medicijn gebruikt.

⅛ Nadja deert. Deeren —

De bladeren van den Nadja deert-boom worden gebruikt, uitgepuurd en bet sap dat men in drie dagen gedronken, ter verdrijving of voorkoming van zwangerschap.

De Nadja deert-boom heeft kleine bladeren en doorns aan den stam en aan de takken, terwijl de gewone Nadja-boom groote bladeren en geen doorns heeft.

⅛ Nidoseri.

Nidoseri wordt gebruikt voor het afweeken van ontelen. De genuikswijze kon men mij echter niet opgeven.

⅛ Nipjak beminnak.

Deze olie wordt door de vrouwen gebruikt om de leedtijd bij den man op te wekken.

⅛ Nipjak Sakaka.

Deze olie voorkomt en verdrijft zwangerschap.

⅛ Nangkalan, Daeca —

Een en twintig bladeren van deze plant gestamet, uitgeperst en het sap gedronken en gedurende drie dagen elke dag hetzelfde, verdrijft zwangerschap.

⅛ Naaer of Jettatoera.

Het Naaer beteekent het kwade oog, gelijken met een sterk natuurlijk vuur, waarmede sommige menschen behept zijn en dat met noodzakelijkheid en haat gelieden, gericht wordt op een persoon, die daardoor ziek wordt.

Omdat op kleine dieren, zooals kleine vogels, vervorraakt het kwade vuur den dood.

Ook de met dit vuur geladen hand, bekend onder den naam van „Tangan panas", kan aan planten veel aanrichten, zelfs doen uitdrogen.

⅛ Oeler aswak. Daemoekoja —

Het vet van de groote Sumb-slang wordt gebruikt, om wonden te genezen of om minderlijke buikaftaling of kleine pusjes, ook rimpels in het gelaat te genezen. Het is een gewild toilet-artikel van de Inlandsche vrouw. Ook de uitwerpselen van deze slang worden voor geheime middelen en voor medicijn gebruikt.

⅛ Lapi of Lapoh.

Lapi of Lapoh is de naam van een formulier, om verloren liefde te herwinnen. Letterlijk vertaald beteekent het echter „uitpuuren of verwerpen" van iets, dat men reeds had aangenomen of in overweging had genomen.

De meening uit den volksmond als zou deze formulier slechts tot herwinning van iets, is weinig in overeenstemming met de beteekenis van het woord. Maar mijn meening is de bedoeling van het formulier, om iets te verwerpen, opdat een geen spijt er van zal hebben, het gemiste te hebben en opdat men den moed zal hebben een voorgenomen iets, te uitvoering te brengen.

Men neemt een Sowe-blad, kauwt dit fijn en spuwt het uit op het uit van den persoon, wiens liefde men herwinnen wil, onder het uitspreken van het formulier „Lapi".

Tot deze middelen behoort ook het besproeken van de slaap- en eetplaats van den persoon, wiens liefde men herwinnen wil, met tenzelfde, onder het uitspreken van het daartoe strekkend formulier.

Ook het slachten van een geheel zwarte kip, behoort tot deze middelen. Van het lichaam wordt een gedeelte onder de hulpgoeden geborgen, terwijl de kop en de poten in een witte doek gewikkeld, onder het uitspreken van het daartoe vereischte formulier, worden begraven op het erf van den persoon, wiens liefde men herwinnen wil.

Het begraven van een dierenkop met of zonder de poten op de plaats, waar men voorgenomen heeft iets gewichtigs te doen, is een voorkapend offermaal, heeft ten doel, dat voornemen te doen slagen.

Zooals ik bij de beschrijving van het Dema-recht heb opgemerkt, zal ook hier het spuwen van Sowe-sap; het begieten van de slaap- en eetplaats met zeewater en het begraven van de kop en de poten van een zwarte kip, als een voorkapend offermaal van het lichaam der kip, wel blijken zijn, terwijl de daartoe strekkende formulieren, ons de liefde te herwinnen wel hoofdzaak zullen zijn.

⅛ Lerak Roewah —

De rijpe en droge vruchten van deren boom kunnen als zeep worden gebruikt, ook om vlekken uit het goed te verwijderen. Gemoukt kan het sap dienen om torretjes, blaadjuizen, zuigkakken en andere schadelijke insecten in aanplantingen te doeden.

$^{6}/_{29}$ Pamor.

Pamor zijn vlammen in het staal van een *kris* of in een lanspunt, die door de bewerking van het staal er toevallig zijn ingekomen. De Javaan beschouwt de *Pamor* als heil en geluk aanbrengend.

$^{6}/_{30}$ Patikan.

Patikan, onvermengd gestampt, uitgeperst, het sap gedronken en gedurende drie dagen één maal herhaald, verdrijft zwangerschap.

$^{6}/_{31}$ Pelet.

Pelet zijn vlammen in wandelstokken, krisscheden en stootplaten der krissen. Zij worden door den Javaan vereerd, indien deze voorkomen in het *Timaga*-hout. Hij beschouwt deze vlammen dan als heilig en gelukaanbrengend.

$^{6}/_{32}$ Pranadjiwa.

Pranadjiwa letterlijk vertaald beteekent de *„levensadem van de ziel"*. De kleine zwarte vruchten van dit struikgewas en ook de wortels, hetzij rauw gegeten of afgetrokken op arak, geneest niet alleen alle machteloosheid of onvermogen bij den man, doch wekt ook in hooge mate de teeldrift op, zoowel bij den man als bij de vrouw.

$^{6}/_{33}$ Ragi.

Ragi, niet vermengd en dikwijls afzonderlijk gebruikt, voorkomt en verdrijft zwangerschap.

De *Ragi* met iets anders vermengd is vergift. Zie $^{5}/_{59}$.

$^{6}/_{34}$ Rangrang merah. Semoet—

Het sap van de groote roode boschmier, verkregen door velen van deze te stampen en uit te persen, wordt door de Inlandsche vrouw gebruikt als vinaigre de toilet, ook om plooien en rimpels in het gelaat en op de lippen te verwijderen. Op Soematra vindt men in de bosschen van Siak een miersoort, die haar zuur verzamelt op de bast van doode boomen tot klompen van ongeveer $^{1}/_{8}$ kati. Dit mierenzuur wordt door de bevolking verzameld en aan Chineezen verkocht, die het opgelost gebruiken als hecht- of plakmiddel en als geneesmiddel tegen reumathiek.

$^{6}/_{35}$ Sente. Ketela—

De knol van de Sente gestampt, uitgeperst en het sap gedronken gedurende drie dagen éénmaal per dag, voorkomt en verdrijft zwangerschap.

Het sap van de knol van de Sente veroorzaakt een weinig jeuk in den mond, doch is overigens onschadelijk, terwijl de bladeren *wel* schadelijk zijn.

$^{6}/_{36}$ Sepata.

Sepata is het vervloeken van zijn evenmensch, om deze ongelukkig of dood te maken Indien de vloek bestaat uit een goed samengesteld klankformulier, dat uitgesproken een kleurentaal vormt waaraan de Aardgeesten moeten gehoorzamen, heeft de vloeker kans van slagen, anders niet.

$^{6}/_{37}$ Srigading.

De bloem van deze heester afgekookt en drie malen in drie dagen een groot kopje ervan gedronken, verdrijft en voorkomt zwangerschap.

$^{6}/_{38}$ Stangi (Istangi). Doepa —

De doepa Setangi ook genaamd Istangi in een gesloten vertrek gebrand, beneveld een weinig het gezicht en het verstand, doch wekt erg de teeldrift op.

$^{6}/_{39}$ Tangkoer.

Deze kleine, bijzondere en op de modder aan het zeestrand levende visch, afgekookt totdat zij geheel is opgelost, levert eene bouillon, welke genuttigd, in erge mate de teeldrift opwekt.

$^{6}/_{40}$ Telekim orang.

Telekim orang is het zoogenaamd „doodbidden", door het voortdurend aanroepen van den duivel (Aardgeesten), om iemand ziek of dood te maken, waartoe een desbetreffend formulier bestaat. Het is het tegenovergestelde van het gezond bidden van een zieke, dat in Europa bestaat.

Indien het klank-formulier naar behooren is opgemaakt en wordt opgezegd, een kleurentaal voortbrengt, waaraan de Aardgeesten moeten gehoorzamen, dan is er eenig kans van slagen.

$^{6}/_{41}$ Teleng biroe of Menteleng biroe.

De wortel van deze plant gestampt, uitgeperst en in drie dagen drie malen het sap van een en twintig wortels gedronken, voorkomt of verdrijft zwangerschap.

Deze wortel is evenwel niet onschadelijk. Dikwijls gebruikt, veroorzaakt het verdrogen van de baarmoeder, vermageren en lijden.

$^{6}/_{42}$ Terong andjing.

Deze Terong gestampt, uitgeperst en het sap gedronken, verdrijft of voorkomt zwagerschap. Dit middel dient drie malen in drie dagen gebruikt te worden.

$^{6}/_{43}$ Tjekker batok.

Het afschraapsel van een klapa-dop wordt gegeten, om bij chefs of grooten in de gunst te komen.

$^{6}/_{44}$ Tjekker koekoe.

Het afschraapsel van den nagel wordt heimelijk toegediend aan den persoon, wiens gunst of liefde men verloren heeft, om deze te herwinnen.

$^{6}/_{45}$ Tjerme. Babakan—

De jonge bast van den Tjerme-boom gestampt, uitgeperst en heimelijk in het eten toegediend, veroorzaakt machteloosheid, onvermogen en verlies van de erectie van de mannelijke roede, waardoor paren onmogelijk is. De verstooten vrouwen maken van dit middel gebruik, om wraak op den man te nemen.

Het middel tegen machteloosheid is de Kosaih, een soort kleine witte ui, van China op Java ingevoerd en voren reeds beschreven. Zie $^{6}/_{7}$.

7

ALPHABETISCHE LIJST VAN DE IN DIT BOEK VOORKOMENDE JAVAANSCHE PLANTEN EN HUN LATIJNSCHE NAMEN, VOOR ZOO VER DIE BEKEND ZIJN.

De moeilijkheden ondervonden bij het onderzoek naar de namen der planten.

De in deze lijst voorkomende Latijnsche namen met de daarachter vermelde verkorte namen van de personen, die de namen aan die planten hebben gegeven, zijn ontleend aan het „Nieuw Plantkundig Woordenboek van Nederlandsch-Indië door P. S. A. de Clercq, in leven Oud-Resident van Ternate en van Riouw. Na het overlijden van den schrijver voor den druk bewerkt en uitgegeven door Dr. M. Greshoff, Directeur van het Koloniaal Museum te Haarlem."

De namen der planten kunnen in deze woordenlijst op de gewone wijze worden opgezocht, indien men deze in de recepten aantreft en hun Latijnsche namen wenscht te kennen.

Bij mijn onderzoek naar de namen van de planten, heb ik gemerkt, dat de namen van eenige planten, die om hun bijzondere eigenschappen vereerd of in den reuk van heiligheid staan, geschreven zijn in het hoog-Javaansch en de moeilijkheid om die namen in het laag- of algemeen gesproken Javaansch te veranderen.

Daar die verandering bij sommige namen aanleiding kan geven tot onbekendheid met die namen, heb ik elke verandering achterwege gelaten. Het gevolg daarvan was, dat ik de Latijnsche namen van die planten niet heb kunnen vermelden.

Verder heb ik de spelling der namen gevolgd, zooals die in de recepten vermeld zijn en deze alleen bij *gebleken* foutieve spelling, verbeterd naar de spelling aangegeven in het vorengemeld plantkundig woordenboek.

Het gevolg van een en ander was, dat ik de Latijnsche namen van planten, voorkomende in de recepten, waarvan de spelling niet overeenkwamen of te veel afweken van die vermeld in het vorenbedoeld woordenboek of daarin niet voorkomen, niet heb kunnen vermelden.

Ik heb achter deze namen vermeld:
„Non perspectus" of niet bekend.

WOORDENLIJST

Adas adasan — Gomphrena globosa. L.
Adas manis — Pimpinella Anisum. L.
Adas pedes — Foeniculum vulgare. Mill.
Adas poelasari — Alyxia stellata. Roem et Schult.
Adas tjina — Illicium religiosum. Sieb.
Aladi — Colocasia antiquorum. Schott.
Alang alang — Imperata cylindrica. Beauw.
Amo — Artocarpus communis. G. Forst.
Angin. Kajoe — Usnea barbata. Tr.
Angkeb — Wahlenbergia gracilis. Schrad.
Anjang anjang — Salix tetrasperma. Roxb.
Anroeda of Inggoe — Peristrophe pallida. Nees.
Antoe — Palaquium obtusifolium. Burck.
Apak — Ficus sp.
Aren — Arenga saccharifera. Labill.
Asem kawah — Tamarindus indica. L.
Asem batang — Non perspectus.
Awar awar, Awer awer of Awer Awar — Ficus leucantatoma. Poir.

Bajem — Annaranthus. sp. div.
Bajem bang — Iresine Herbstii. Hook.
Bakoen — Crinum asiaticum. L.
Baloeng of Balong — Casearia grewiaefolia. Vent.
Bamboe Glonggoeng — Non perspectus.
Bamboe Doeri — Bambusa Teba. Miq.
Bamboe Apoes of Tali — Bambusa Apus. Schult.
Bamboe — Bambusa sp. div.
Banga — Amorphophallus variabillis. Bl.
Bangkoewang — Pachyrhizus angulatus. Rich.
Banjon — Conocephalus suavolens. Bl.
Bantoetan laki — Non perspectus.
Baoewang (poetih) — Allium sp. div.
Baoewang laki — Non perspectus.
Baoewang wringin — Non perspectus.
Barambang (merah) — Allium ascalonicum. L.
Basali — Non perspectus.
Batjang — Mangifera foetida. Lour.
Batikim — Non perspectus.
Besaran — Non perspectus.
Bestroe — Luffa acutangula. Roxb.
Bekoel — Non perspectus.
Beleketebek — Sloanea Sigum. K. Schum.

Belolak — Non perspectus.
Bembeng — Mangifera adorata. Griff.
Bengle. Temoe — Zingiber cassumunar. Roxb.
Bengoek — Mucuna capitata. Sweet.
Bhoengkana — Areca Catechu. L.
Bidara — Zizyphus calophylla. Wall.
Bidara laoet — Ximenia americana. L.
Bilatoen — Calamus caesius. Bl.
Biloengka — Cucumis Melo. L.
Bira of Sente iring — Alcosia macrorhira. Schott.
Bligo — Benincasa hispida. Cogn.
Blimbing keris — Averrhoa Carambola. L.
Blimbing manis — Averrhoa Carambola. L.
Blimbing woeloe — Averrhoa Bilimbi. L.
Blindjo — Gnetum Gnemon. L.
Boeloe angka of Poeroet — Gymnartocarpus venenosa. Boerl.
Boentoe silit — Mimosa pudica. L.
Boewa Nona — Anona reticulata. L.
Botor (poetih) — Psophocarpus tetragono lobus. D.C.
Brama — Diospyros maritima. Bl.
Brampong — Non perspectus.
Bratawali — Anamirta Coccules. W. et A.

Dadap — Erythrina sp. div.
Dadap tis of Tis — Erythrina hypaphorus. Boerl.
Dadap serep — Erythrina hypaphorus. Boerl.
Dandang gendis — Telanthera strigosa. Moq.
Dandang goela — Telanthera strigosa. Moq.
Delima wantah — Punica Granatum. L.
Deloewe — Non perspectus.
Dewi dewi — Non perspectus.
Dilem — Coleus atropurpureus. Benth.
Djagoeng koening — Zea Mays
Djaha — Terminalia Bellerica. Roxb.
Djaha lawe — Terminalia Bellerica. Roxb.
Djahe — Zingiber cassumunar. Roxb.
Djahe legi — Zingiber cassumunar. Roxb.
Djahe merah — Zingiber cassumunar. Roxb.
Djakmo — Non perspectus.
Djamboe bidji — Psidium Guajava. L.
Djamboe bol — Eugenia malaccensis. L.
Djalamprang — Talauma elegans. Miq.
Djali of Soemboe tjina — Coix agrestis. Lour.
Djaloemapang — Talauma elegans. Miq.
Djamoer impis — Lycoperdon giganteum. Batsch.

WOORDENLIJST

Djamoer brama — Polyporus sanguineus. L.
Djamoer koeda — Polyporus sanguineus. L.
Djangkang — Sterculia foetida. L.
Djarak idjoe — Non perspectus.
Djarak tjina of Djarak pager — Jatropha curca. L.
Djarak bang of Rabasa — Ricinus communis. L.
Djarak djawa — Ricinus communis. L.
Djati — Tectona grandis. L. f.
Djawawoet — Setaria italica. Beauw.
Djenoe — Derris elliptica. Benth.
Djenggi — Lodoicea sechellarum. Labill.
Djepana Daoen, of daoen Pransman — Eupatorium Ayapana. Vent.
Djeroek lenglang — Citrus Papeda. Miq.
Djeroek nipis — Citrus acida. Roxb.
Djeroek petjel — Citrus acida. Roxb.
Djeroek poeroet — Citrus Papeda. Miq.
Djeroek tjina of Djeroek tangan — Citrus Aurantium. L.
Djeroek tanjoengan — Citrus ovata. Hassk.
Djeroek kingket — Triphassia trifolita. D. C.
Djinkat — Laportea peltata. Gaud.
Djinten ireng — Nigella sativa. L.
Djinten poetih — Cuminum Gynninum. L.
Djinten tjina — Non perspectus.
Djinten — Carum Carvi. L.
Djirak — Symplocos fasciculata. Zoll.
Djodan — Non perspectus.
Djoeket — Zoysia pungens. Willd.
Djoewat of Djoewet — Eugenia Jambolana. Lam.
Djohar — Cassia siamea. Lam.
Djoho keling — Terminalia Bellerica. Roxb.
Djolawe — Non perspectus.
Djong pipit — Non perspectus.
Djong rahab, het gedroogde loof van Game Game — Baeckea frutescens. L.
Doejong — Non perspectus.
Doeket djaran of Doeket djaram — Desmodium triflorum. D.C.
Doeket lepas — Non perspectus.
Doekoe — Lansium domesticum. Jack.
Doeren — Durio zibethinus. Murr.
Doja. Kajoe — Dysoxylum acutangulum. Miq.
Dringo — Acorus Calamus. L.
Droedjoe — Acanthus ebracteatus. Vahl.

Empos of Nempos — Eoegnus ferruginea. Rich.

Gadoeng — Dioscorea heterophylla. L.

Gadoeng tjina — Non perspectus.
Gagang — Hydrilla najadi folia. Z. et M.
Gajam — Inocarpus edulis. Forst.
Galing — Smilax China. L.
Galoenggoeng — Non perspectus.
Gambir — Uncaria Gambir. Roxb.
Gambir oetan — Jasminum quinquenervium. Bl.
Game game, zie Djong rahab — Baeckea frutescens L.
Gandoem — Secale cereale. L.
Ganggeng — Hydrilla najadifolia Z. et. M.
Ganti — Ligustrum glomeratum. Bl.
Garoet — Maranta indica. L.
Gatel of Lateng — Muscuna pruriens. D. C.
Gatal of Rawe — Muscuna pruriens D. C.
Gelam — Melaleuca Leucadendrom. L.
Gelam bolong — Melaleuca Leucadendrom. L.
Gelang — Portulaca oleracea. L.
Geloesoe — Non perspectus.
Gempole — Sarcocephalus cordatus. Miq.
Genitri — Elaeocarpus Ganitrus. Roxb.
Gentong of Loemoet — Musci
Girang — Leea angulata. Korth.
Glaga of Kalaga — Saccharum spontanaum. L.
Godong Mangkok — Panax cochleantum. D. C.
Goede — Parkia africana. R. Br.
Gondaroesa idjoe — Justicia Gendarussa. Burna.
Gondang of Goendang — Ficus variegata. Bl.
Greget. Roempoet — Non perspectus.

Halabang — Vitex pubescens. Vahl.
Hembang — Non perspectus.
Hemoer — Non perspectus.
Hope of Rempelas — Ficus semicordata. Miq.
Hoesem — Non perspectus.
Hoeroe batoeSchima — Noronhae. Reinw.

Idjen idjenan — Non perspectus.
Iler — Celosia cristata
Iles iles — Amorphophallus campanulatus. Bl.
Ingas — Semecarpus heterophylla. Bl.
Inggoe of Anroeda — Ruta graveolens L.
Iring. Temoe — Curcuma aeruginosa. Roxb.

Kadjar — Remusatia vivara. Schott.

Kadjembang — Non perspectus.
Kajoe manis — Cinnamomum zeylanicum. Nees.
Kajoe manis tjina — Cinnamomum cassia. Bl.
Kajoe manis djangan — Cinnamomum cassia. Bl.
Kaki koeda. Daoen — Hydrocotyle asiatica. L.
Kalas — Non perspectus.
Kalagah of Glaga — Saccharum spontaneum. L.
Kalembak — Rheum palmatum. L.
Kalingko — Non perspectus
Kaloeweh — Artocarpus altissima. T et B.
Kamaarakan — Non perspectus.
Kambiran. Daoen — Non perspectus.
Kaningar (a) — Cochlos permun balicum. Boerl.
Kankoeng — Ipomoea angustifolia. Jacq.
Kapas — Gossypium herbaceum. L.
Kapas taoen — Gossypium vitifolium. Lam.
Kapoe — Dioscorea sp. div.
Kapoelaga — Amomum Cardamomum. Wild.
Karangdang — Carissa Carandas. L.
Kates — Carissa Papaya. L.
Kates gantoeng — Carissa Papaya. L.
Kates kemanten — Carissa Papaya. L.
Kates lalang — Carissa Papaya. L.
Kates pisang — Carissa Papaya. L.
Katimaha Tangkalak — Kleinhovia Hospita. L.
Katimoen — Cucumis sativus. L.
Katjang — Phaseolus radiatus. L.
Katjang iring — Phaseolus radiatus. L.
Katjang idjoe — Phaseolus radiatus. L.
Katjang kedele — Glycine Soja Sieb et. Zucc.
Katjang tanah — Arachis hypogaea. L.
Katjang tjina — Arachis hypogaea. L.
Katoe — Sauropus albicans. Bl.
Katoemba of Mareme awewe — Glochidion macrocarpum. Bl
Kawang — Palaquium Javanse. Burok.
Kawatang — Non perspectus.
Kedawoeng — Parkia biglobosa. Benth.
Kedji — Ebermaiera subpaniculata. Hessk.
Kedji beling — Hemigraphis colorata. Hall.
Kelampes of Lampes — Ocimum Sanctum. L.
Kelingsir — Non perspectus.
Kelor — Moringa pterygos perma. Gdertu.
Kemadoeh — Laportea spec. div.
Kemangi — Ocimum sanctum. L.
Kemiri — Aleurites triloba Forst.

Kemoekoes — Piper Cubeba. L.
Kemoening — Murraya exotica. L.
Kenanga — Cananga odorata Hook. f.
Kendajakan — Basella malabarica. Roxb.
Kendal — Cordia Myxa. L.
Kenikir. Mas — Tagetes erecta. L.
Kentjoer — Kaempferia rotunda. L.
Kepel — Stelechocarpus Burahol Hook. f.
Kepoetjoek — Non perspectus.
Kepoh — Sterculia foetida. L.
Kersani alan — Non perspectus.
Kesambi — Schleichera trijnga. Willd.
Kesemboeng — Vernonia cinerea. Less.
Kesoemba (keling) — Bixa Orellana. L.
Ketapang kerbo of Ketapang gede — Terminalia Bellerica. Roxb.
Ketepeng of Katepeng — Cassia alata.
Kethower — Non perspectus.
Ketjoeboeng kasijan — Datura spec div.
Ketjoeboeng iring — Datura spec div.
Ketopo — Non perspectus.
Ketoembar — Coriandrum sativun. L.
Ki Lampane — Ardisia elliptica Thunb.
Klabet of Waron — Trigonella Toenum-graecum. L.
Klapa of Kalapa — Cocos nucifera. L.
Klapa idjoe — Cocos nucifera. L.
Klejang of Keledang — Artocarpus lanceaefolia. Roxb.
Kloewa — Anona reticulata. L.
Koenir lanang — Curcuma longa. L.
Koenir — Curcuma longa. L.
Koentji — Gastrochilus pandurata. Ridl.
Koentji poetihGastrochilus pandurata. Ridl.
Koeroeng — Non perspectus.
Koetjae — Allium uliginosum Don. L.
Kontaij — Non perspectus.
Kosaih — Allium sp. div.
Krai of Timoen krai — Cucumis Mela. L.
Kratok- Katjang — Phaseolus sp. div.
Kremah — Alternanthera sessilis R. Br.

Laboe poetih — Cucurbita Pepo. L.
Lada — Piper nigrum. L.
Ladja of Laos merah — Mitrephora nacrantha. Hassk.
Lajan — Non perspectus.
Lajoen of Lipoen — Phrynium captatum. Willd.
Lampes of Kelampes — Ocimum Basilicum. L.

Landep — Barleria Prionitis. L.
Langir — Albizzia saponaria. Bl.
Laos — Alpinia Galanga. Willd.
Laos merah of Ladja — Alpinia Galanga. Willd.
Laos poetih — Alpinia Galanga. Willd.
Lapis — Non perspectus.
Lateng of Daoen Gatel — Fleurya aestuans. Gaud.
Lawa. Temoe — Curcuma Zedoaria. Rosc.
Lawang — Cinnamomum iners. Reinw.
Legoendi — Vitex trifolia. L.
Lembajoengan — Paspalum sp. div.
Lempoejang emprit — Zingiber gramineum. Noronga.
Lempoejang — Zingiber Cassumunar. Roxb.
Lengo of Widjen — Sesamum indicum. L.
Lentja — Solanum denticulatum. Bl.
Lerak of Lerek — Sapindus Rarak. D.C.
Lidah boewaja — Aloë ferox. Mill.
Lo — Ficus infectoria. Roxb.
Loekoet — Musci.
Loelangan- roempoet — Fimbristylis
Loemoet of Gentong — Musci.
Loendap — Non perspectus.
Loentas — Pluchea indica. Less.
Loewing — Ficus hispida. L.
Lombok — Capsicum anum. L.
Lombok rawit — Capsicum minimum. Blanco.

Madjakan — Quercus infectoria div.
Madja doeri — Aegle Marmelos. Correa.
Madja moedjoe — Cuscuta chinensis. Lam.
Maga — Maegifera indica. L.
Mangkok-godong — Panax cochleatum. D. C.
Manggis of Manggistan — Garcinia Mangostana. L.
Markisat — Passiflora alata Ait.
Mareme awewe — Glochidion macrocarpum. Bl.
Masodji of Masoi — Massoia aromatica. Beca.
Mata radjan — Non perspectus.
Melati — Jasminum Sambac. Ait.
Meloemah — Non perspectus.
Mengkoereb — Non perspectus.
Meniran — Rhamnus javanica. Miq.
Menirah — Phyllanthus Urinaria. L.
Menteleng biroe of Teleng biroe — Clitoria Ternatea. L.
Merija item — Metroxylon elatum. Mart.
Merija soelap — Metroxylon elatum. Mart.

Merija poetih — Metroxylon elatum. Mart.
Meroengi — Non perspectus.
Metjam djeroek — Non perspectus.
Midosari — Non perspectus.
Mijana — Coleus scutellarioides. Benth.
Mimang — Non perspectus.
Mindi — Melia Azedarach. L.
Moesi djeroek — Citrus sp.
Moengsi — Oroxylon indicum. Vent.
Moengsi benggala — Oroxylon indicum. Vent.
Moernasari — Non perspectus.

Nampoe — Schismatoglottis latifolia. Miq.
Nanas — Ananassa sativa. Lindl.
Nangkahan of Patikan tjina — Euphorbia pilulifera. L.
Nempos of Empos — Eoegnus ferruginea. Rich.
Ngakila of Wanakila — Non perspectus.
Nginging — Cassia timorensis. D. C.
Noena of Nona — Anona reticulata. L.

Oeles. Kajoe — Non perspectus.
Oelet oelet — Helicteres Isora. L.
Oendoer oendoer — Cyathula geniculata. Lour.
Oenen — Non perspectus.
Oentjang — Non perspectus.
Oepo — Eugenia sp. div.
Oerak oerak — Non perspectus.
Oerat (plant) — Fungi
Oerat (temoe) — Planchonia major. L.
Oerang aring — Pouzolzia indica. Gand.
Oerip of hoerip — Euphorbia Tirucalli. L.
Opo opo — Non perspectus.
Orit — Ventilago maderaspatana. Gaertn.

Padi — Oryza sativa. L.
Padi bras poetih — Oryza sativa. L.
Padi bras abang — Oryza sativa. L.
Padi ketan poetih — Oryza sativa. L.
Padi ketan iring — Oryza sativa. L.
Padi ketan gadjeh — Oryza sativa. L.
Pakel — Mangifera odorata. Griff.
Pakis batoe — Blechnum orientale. L.
Pala — Myristica fragrans. Houtt.
Palasa of Plasa — Butea frondosa. Roxb.
Pandan doeri — Pandanus fascicularis. L.

Panda djawa — Ananassa sativa. Lind.
Pandan — Pandanus fascicularis. L.
Pandji — Eriodendrum anfractuosum. D. C.
Pantjing — Non perspectus.
Panoe (wiran) — Leucosyke celebica. Miq.
Papasan — Coccinia cordifolia. Cogn.
Pare ajam — Momordica Charantia. L.
Pare hoetan — Momordica Balsamina. L.
Pare tembaloengan — Non perspectus.
Pasar oendjang — Non perspectus.
Patikan tjina of Nangkahan — Hydrocotyle spendens. Bl.
Patjar — Murraya exotica. L.
Patje — Monochoria tinotoria. Roxb.
Patjo — Colocasia antiquorum. Schott.
Peti of Pisang — Musa sapientum. L.
Petian koening — Non perspectus.
Pidjar — Non perspectus.
Pinang — Areca Catechu. L.
Pinten — Dicliptera chinensis. Juss.
Pisang of Peti — Musa sapientum. L.
Pisang idjoe — Musa sapientum. L.
Pisang bidji of Pisang batoe — Popowina nervifolia. Maing.
Pisang ambon — Musa sapientum. L.
Pitjitan — Non perspectus.
Pitjoeng of Poetjoeng — Pangium edule. Reinw.
Poehat — Cutrus spec.
Poelasari — Aluysxia stellata Roem et. Schultz.
Poele — Alpinia scholaris. R. Br.
Poele pandak — Rauwolfia javanica. K. et V.
Poeng. Kajoe — Dichrostachys cinerea. W. et A.
Poeroet of Boeloe angka — Gymnartocarpus venenosa. Boerl.
Poespanjidra — Canna indica. L.
Poetih. Temoe — Curcuma Zurumbet. Roxb.
Poetih. Kajoe — Alstonia schofaris. R. Br.
Poetjoeng of Pidjoen — Pangium edule. Reinw.
Poetjoek — Corypha Gebanga. Bl.
Pokopangi — Pangium edule. Reinw.
Polo — Ixora sp. div.
Prap — Non perspectus.
Pranadjiwa — Euchresta Horsfieldii. Benn.
Pransman. Daoen — of Daoen Djepana — Eupatorium Ayapana. Vent.

Rabasa of Djarak bang — Ricinus communis. L.
Ramboetan — Nephelium lappaceum. L.
Randoe — Eriodendrum anfractuosem D. C.

Randoe koening — Eriodendrum anfractuosem D. C.
Randoe alas — Bombax malabaricum. D. C.
Raoe of Rawa — Dracaena mangiferum. Bl.
Raoe pandang — Non perspectus.
Raoe loeloet — Non perspectus.
Rapat. Kajoe — Baissea acuminata. Benth.
Rasa — Non perspectus.
Rasamala — Altingia excelsa. Noronha.
Rawe of daoen Gatel — Mucuma pruriens. D. C.
Rawe matjan — Mucuma hirsuta. W et A.
Rawe kerbo — Non perspectus.
Reba bangoen — Mimosa pudica. L.
Redjatowo — Non perspectus.
Regoelo — Rosa damascena. Mill.
Regoelo poetih — Rosa damascena. Mill.
Rembaldo — Non perspectus.
Remoedjoeng — Orthosiphon stamineus. Benth.
Rempeles of Hope — Ficus semicordata. Miq.
Rodjowilowo — Non perspectus.
Romowidjo — Non perspectus.
Rotan — Calamus sp. en Daemonorops sp.

Saga telik — Abzus precatorius. L.
Saga — Adenanthera pavonina. L.
Saga toengkoel — Non perspectus.
Sagoe — Metroxylon Rumphii. Mart.
Salah of Salak — Zabacca edulis. Bl.
Sambiloto of Sambiroto — Non perspectus.
Sambang (tjolok) — Pouzolzia indica. Gaud.
Samarasa — Non perspectus.
Sangket of Sanaket — Plectranthus javanicus. Benth.
Saparantoe — Sindora sumatrana. Miq.
Sari hoeroeng — Non perspectus.
Sari sari — Sonclus insignis. Bl.
Sawang — Cordyline sp.
Sawat — Non perspectus.
Sawi — Brassica nigra. Koch.
Sawi lemah — Brassica nigra. Koch.
Sawo — Mimusops kauki. L.
Selaseh of Telasih — Ocimum Basilicum. L.
Sembang — Non perspectus.
Semboekan — Paederia foetida. L.
Semboeng — Vernonia cinerea. Less.
Semboeng gede — Vernonia arborea Buch. Hamlt.
Semboeng merah — Didymocarpus crinita. Jack.

Sembodja — Plumeria acutifolia. Poir.
Semangi goenoeng — Hydrocotyle podanthe. Molk.
Semangka — Citrulles vulgaris. Schrad.
Semoethi — Non perspectus.
Senendjong — Non perspectus.
Senggoegoe — Clerodendrom serratum. Spreng.
Sente iring of Bira — Alocasia macrorhira. Schott.
Sepatoe. Kembang — Hibiscus Rosa-sinensis. L.
Sere — Andropogon Schoenanthus. L.
Serijawan (plant) — Non perspectus.
Seroeni — Non perspectus.
Seroet — Streblus asper. Lour.
Setjang — Caesalpinia sappan. L.
Sidawajah — Woodfordia fruticosa. Kurz.
Sidagoeri — Sida rhombifolia. L.
Siladdan — Non perspectus.
Simboekan — Paederia foetida. L.
Simbar mendjangan — Platy cerium alcicorne. Gaud.
Singa welang — Non perspectus.
Singkil — Premna foetida. Reinw.
Sintok — Laplacea subintegerrima. Miq.
Sintje of Tjinkeh — Eugenia caryophyllata. Thunb.
Slasih — Ocimum Basilicum. L.
Slegren of Selegeren — Non perspectus.
Sobowergi — Non perspectus.
Soedjen — Non perspectus.
Soedjen aren — Non perspectus.
Soeket kalamenta — Ischaemum timorenze. Kunth.
Soeloeh — Parinarium Griffithiamum. Benth.
Soemaroeba — Non perspectus.
Soemboe tjina of Djali — Coix agrestis. Lour.
Soemboe — Panicum radicans. Retz.
Soengsang — Gloriosa superba. L.
Soenti laki — Zingiber gramineum. Noronha.
Soenti — Zingiber gramineum Noronha.
Soeren — Cedrela febrifuga. Bl.
Soeroeh of Sirih — Piper Betle. L.
Soeroeh koening — Piper Betle. L.
Soja — katjang — Non perspectus.
Somba kling — Bixa Orellana. L.
Sonka — Callicarpa longifolia. Lam.
Sono of Sana — Pterocarpus hypostictus. Miq.
Songga langit — Ochrosia Salubris. Bl.
Srikaja of Sirikaja — Anona squamosa. L.
Srigading — Nyctanthes Abor-tristis. L.

Swanggi. Kajoe — Eucalyptus deglupta. Bl.
Tai. Kajoe — Lasia spinoza. Thw.
Tales laki — Sterculia urceolata. Sm.
Tandjoeng — Mimusops Elengi. L.
Tape — Mnallotus floribundus. Muell.
Tapakiman — Elephantopus scaber. L.
Tariti — Afzelia bijuga. A. Gray.
Tawi — Non perspectus.
Teboe — Saccharum officinarum. L.
Teboe iring — Saccharum officinarum. L.
Tegari — Dianelle ensifolia. Red.
Tegeran — Cudrania javanensis. Frécul.
Teki. Roempoet — Kyllingia monocephala. Rotto.
Telasih of Selaseh — Ocimum Basilicum. L.
Teleng biroe of Menteleng biroe — Clitoria Ternatea. L.
Telimoehan — Non perspectus.
Tembelekan — Oplismenus Burmannië. Beauw.
Terong poetih (getas) — Solanum Melangena. L.
Terong andjing — Solanum Melangena. L.
Teter — Solanum verbascifolium. L.
Tikel baloeng — Euphorbia Tirucalli. L.
Timaha — Kleinhovia Hospita. L.
Timoen krai of Krai — Cucumis Melo. L.
Timoer Kajoe — Citrulles vulgaris. Schrad.
Tis of Dadap tis — Erythrina hypaphorus Boerl.
Tjabe of Lombok — Capsicum annuum. L.
Tjakmo — Non perspectus.
Tjegoek — Quisqualis indica. L.
Tjempaga poetih — Michelia longifolia. Bl.
Tjendana poetih — Santalum album. L.
Tjendana merah — Santalum album. L.
Tjendana sari — Santalum album. L.
Tjendang — Non perspectus.
Tjengke of Sintje — Eugenia caryophylata. Thunb.
Tjerme — Phyllanthus distichus. Muell. Arg.
Tjinde — Non perspectus.
Tjoetjoek manoek. Daoen — Non perspectus.
Tjotjor bebek — Bryophyllum sp.
Tobo tobo — Ficus leucantatoma. Poir.
Toendjang — Bruguiera cylindrica. Bl.
Toendjoeng — Nymphaea Lotus L.
Toeri poetih — Nesbama grandiflora. Poir.
Toeri bang — Sesbama grandiflora. Poir.
Tom of Eton — Indigofera sp. div.
Towo of Towoe — Saccharum officinarum. L.

Trawas — Polypodium quercifolium. L.
Trenggoeli — Cassia Fistula. L.

Walikambing — Sarcolobus spanoghei. Miq.
Waloe soegan — Lagenaria vulgaris. Sar.
Waloh — Lagenaria vulgaris. Sar.
Wanakila of Ngakila — Non perspectus.
Waoeng — Premna leucostoma. Miq.
Wara. Kajoe — Moesa indica. Wall.
Wari of Wora wari — Hibiscus Rosa sinensis. L.
Waringin — Ficus Benjamina. L.
Waring (item) — Munronia exotika. L.
Waroe — Hibiscus tiliaceus. L.
Waroe laoet — Hibiscus tiliaceus. L.
Waron of Klabet — Trigonella Toenum-groecum. L.
Welingi — Tipa javanica. Schnitz.
Weloelangan. Soeket — Fimbristylis asperrima. Boeck.
Wi — Dioscorea sp. div.
Widiadara oepas of Widara oepas — Merremia convolvulus. Hall.
Widjen sapi of Widjen kerbo — Sesamum indicum. L.
Widjen of Lengo — Sesamum indicum. L.
Widoeri — Calotropis gigantea. Ait.
Wiloes — Dioscorea alata. L.
Wit siwalan — Borassus flabellifer. L.
Wo of daoen Anggoer — Vitus vinifera. L.
Woeloeh. Bamboe — Bambusa longinodis. Miq.
Woengoe — Lagerstroemia speciosa Pers. Retz.
Woeni — Antidesma Bunius. Spreng.
Wola walijan of Parahoeloe — Amomum aculeatum. Roxb.
Wora wari of Wari — Hibiscus Rosa sinensis. L.